

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historie

Bakalářská práce

Pavλίna Boháčková

Edukační projekty na poli orální historie

Educational projects in the field of oral history

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. Mgr. Kamil Činátl, Ph.D.

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu práce doc. Kamilu Činátlovi, Ph.D. za pomoc, trpělivost a podnětné rady. Ráda bych také poděkovala Veronice Stehlíkové z organizace Post Bellum, Johaně Jonákové z organizace Gender Studies, o.p.s. a Jiřímu Hlaváčkovi z České asociace orální historie za ochotnou komunikaci a poskytnutí materiálů a rozhovorů pro zpracování této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného vysokoškolského titulu.

V Praze dne _____ 2023

Pavλίna Boháčková

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je analýza tří edukačních projektů, které jako svou hlavní metodu využívají metodu orální historie. Jedná se o projekty Příběhy našich sousedů organizace Post Bellum, Československo v paměti žen organizace Gender Studies a literární soutěž Zlatý diktafon, kterou vypisuje Česká asociace orální historie. Práce zasadí projekty do kontextu organizací a spolků, které je zaštiťují. Dále se zaměří na didaktickou teorii, způsob a mechanismy, které projekty využívají k výuce dějepisu. Závěrečná část práce se bude věnovat sebereflexi jednotlivých projektů pomocí rozhovorů s jejich vedoucími. Informace a podklady pro zpracování bakalářské práce budou čerpány ze studia odborné české, anglické a německé literatury a projektových metodik.

Klíčová slova: orální historie, projektové vzdělávání, paměťová studia, didaktika dějepisu

Abstract

The goal of the proposed thesis is the analysis of three educational projects, that use oral history as their main method. The projects are following: Příběhy našich sousedů by the organization Post Bellum, Československo v paměti žen by the organization Gender Atudies and literary competition Zlatý diktafon by Czech Oral History Association. The aim of this theses is to describe projects in context of the organizations and associations that organize and run them. Subsequently it will focus on didactics theory and the way in which projects are used for teaching history. The last part will be dedicated to selfreflection of the projects by using interviews with their leaders. Information used for this theses will be drawn from studying czech, german and english academic literature and project documents and methodologies.

Key words: Oral history, project education, memory studies, history didactics

Obsah

Úvod.....	8
Použitá literatura	12
1 Edukační projekt v kontextu organizace, která ho pořádá	15
1.1 Post Bellum, z.ú.....	15
1.1.1 Paměť národa	16
1.1.2 Cyklus Příběhy 20. století	17
1.1.3 Navazující aktivity	18
1.1.4 Edukace v rámci Post Bellum	20
1.2 Gender Studies, o.p.s.	23
1.2.1 Knihovna Jiřiny Šiklové.....	24
1.2.2 Působení na poli rovných pracovních příležitostí a právní pomoc	25
1.2.3 Přednášky a akce pro veřejnost, knižní produkce	26
1.2.4 Projekty pro školy, studenty a mládež.....	27
1.2.5 Paměť žen.....	28
1.3 Česká asociace orální historie.....	31
1.3.1 Aktivity COHA	33
2 Edukační projekt v didaktické perspektivě	35
2.1 Příběhy našich sousedů v didaktické perspektivě.....	41
2.1.1 Dostupné metodiky, metodologie didaktiky dějepisu a cíle projektu	41
2.1.2 Vztah projektu k RVP.....	42
2.1.3 Příběhy našich sousedů perspektivou šesti konceptů historického myšlení	
42	
2.1.4 Shrnutí analýzy.....	50
2.2 Československo v paměti žen v didaktické perspektivě.....	52

2.2.1	Dostupné metodiky, metodologie didaktiky dějepisu a cíle projektu	52
2.2.2	Vztah projektu k RVP.....	54
2.2.3	Československo v paměti žen perspektivou šesti konceptů historického myšlení	55
2.2.4	Shrnutí	61
2.3	Zlatý diktafon v didaktické perspektivě	63
2.3.1	Shrnutí analýzy.....	66
3	Sebereflexe projektů	67
3.1	Příběhy našich sousedů.....	67
3.2	Československo v paměti žen.....	72
3.3	Zlatý diktafon	77
4	Závěr	80
	Seznam použitých zdrojů.....	83
	Primární prameny.....	83
	Rozhovory.....	83
	Další prameny	83
	Internetové prameny	84
	Sekundární literatura	90
	Seznam příloh	91

Úvod

„Nikdo z nás nebyl u toho, když se to stalo.“¹

„Nikdo z té doby už nežije.“²

„Nikdo u zániku Říše nebyl, takže nikdo vlastně neví, jak se to stalo.“³

Tak zněly odpovědi 10-14letých žáků na otázku, proč se od sebe liší dvě různé výpovědi referující o zániku Římské říše. Otázka jim byla pokládána v rámci výzkumného projektu CHATO, který ve Velké Británii vedl s dalšími kolegy Peter Lee v 90. letech. Cílem projektu bylo mapovat změny v historickém myšlení žáků ve věku 7-14 let. Jedním z úkolů dětí bylo přečíst si dva rozdílné záznamy o jedné události a ve svých odpovědích zdůvodnit, proč se dané výpovědi liší. Jeden z častých argumentů mířil na samotnou poznatelnost historie. V žakovských odpovědích napříč věkovými kategoriemi se tak často objevovala myšlenka, že starší dějiny nejde poznat, protože už nežije nikdo, kdo by nám mohl říct, jak se to vlastně celé stalo.⁴ Tento způsob uvažování tak ve výsledku stojí na premise, že existuje jedna konkrétní, objektivně správná minulost, kterou lze poznat na základě setkání s člověkem, který ji sám prožil a který je tím pádem nejuvěrohodnějším zdrojem informací. To, že tento způsob uvažování není pouze fenoménem dětského historického myšlení, ale často přetrvává i do dospělosti, si můžeme ověřit také v nejrůznějších diskusních fórech pod historicky zaměřenými články. V poslední době jsem sledovala debatu okolo badatelské učebnice dějepisu *Soudobé dějiny*.⁵ Mnohem zajímavější než samotné příspěvky a recenze pro mě často byly komentáře v diskusích pod nimi. „Proč má neustále nějaký ústav říkat co bylo a nebylo... kdo to zažil tak ví... ti co to nezažili a píší o tom, tak je to jen sekundární informace...“,⁶ „...Komunismus i přes velmi negativní stránky měl i určitá pozitiva. A to jsem nikde nevyčetl, to jsem zažil...“⁷

¹ LEE, Peter, *Understanding History*, in: SEIXAS, Peter, *Theorizing historical consciousness*, Toronto: University of Toronto Press, 2004, s. 148.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž, s. 143-150.

⁵ *Soudobé dějiny: pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů, 2022.

⁶ Diskuse k článku *ÚSTR: Učebnice soudobých dějin obsahuje chyby. Autoři nesouhlasí*, Jan Honza, 24.7.2023, [cit. 2023-08-08]

⁷ Tamtéž, Josef Čejka, 21.9.2023, [cit. 2023-08-08]

Předpoklad pamětnického vyprávění jako nejuvěrohodnější výpovědi o minulosti tak může být jednou z příčin popularity vzpomínkové kultury v dnešní době. Pamětnická vyprávění totiž přispívají k budování kolektivní paměti konkrétní sociální skupiny, jejíž identitu tím v určitém čase a prostoru posilují, jak již ve své práci *Kolektivní paměť* detailněji rozebírá Maurice Halbwachs.⁸ Slavnostní akce připomínající historické milníky soudobých dějin se tak zpravidla neobejdou bez přítomnosti jejich pamětníků, pokud jsou ještě naživu, pamětnická vyprávění jsou podkladem široké knižní produkce, rozhlasových i televizních pořadů a nevyhýbají se ani školní výuce. Zapojení vzpomínek do výuky dějepisu může přinášet mnohé výhody a možnosti. Práce se vzpomínkami a pamětí může pomáhat vytvářet plastičtější obraz minulosti, zprostředkovávat autentické zážitky, zkušenosti, vztahy a emoce, pěstovat kritický přístup k oficiální paměti a budovat imunitu vůči manipulaci.⁹ Forma, kterou jsou výpovědi pamětníků do výuky zakomponovány, pak také bude vypadat různě. Žáci se s pamětníky mohou setkat v rámci besed, sami učitelé mohou vytvořit cvičení, která od žáků vyžadují práci se vzpomínkami, případně s metodou orální historie. Existuje ale také řada vzdělávacích projektů, které zaštiťují nejrůznější, ať historicky nebo nehistoricky zaměřené, organizace.¹⁰ A právě na analýzu tří z nich se zaměří předkládaná bakalářská práce.

Prvním z nich jsou Příběhy našich sousedů organizace Post Bellum, z.ú. Projekt je vypracován pro žáky 8. a 9. tříd základních škol, případně pro žáky tercií a kvart víceletých gymnázií.¹¹ Během šesti měsíců¹² mají 2–5členné žákovské týmy¹³ za úkol najít pamětníka, zaznamenat jeho životní příběh a poté ho zpracovat do audio nebo video reportáže, komiksu či animace. Cílem ale není pouze zpracování pamětnického příběhu. Projekt má žáky vést k reflexi událostí 20. století.¹⁴ Kromě dějepisných cílů chce také žáky zasvětit do dokumentaristické a mediální práce,¹⁵ naučit je praktickým dovednostem technickým (např. ovládání nahrávacího zařízení, vytváření prezentací v PowerPointu, střihání video záznamů

⁸ HALBWACHS, Maurice, NAMER, Gérard a Marie JAISSON, ed., *Kolektivní paměť*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

⁹ HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 9.

¹⁰ Jedná se například o projekty Příběhy bezpráví (Člověk v tísní, o.p.s), Dcery politických vězňů 50. let na školách (Dcery 50. let, o. p. s.), Stopy totality (Zapomenutí, o. s.), Školákem v Protektorátu Čechy a Morava (Památník Tereziín)... a mnoho dalších.

¹¹ Příběhy našich sousedů: O projektu [online]. [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/o-projektu/>

¹² BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů – Metodika pro pedagogy*, 5. vydání, Praha: Post Bellum, 2021.

¹³ Tamtéž, s. 12.

¹⁴ Tamtéž, s. 5.

¹⁵ Příběhy našich sousedů: Pro školy [online]. [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/pro-skoly/>

v počítačových programech) a sociálním (např. komunikace a spolupráce v týmu, odpovědnost za společnou práci, navázání kontaktu s pamětníkem, naslouchání, empatie).¹⁶ Důležitým aspektem projektu je také podle Post Bellum navázání mezigeneračního kontaktu mezi žáky a pamětníkem a předávání životních příběhů a zkušeností.¹⁷ Průběh projektu má na starosti koordinátor, který tvoří jakousi spojnici mezi pedagogy, žáky a Post Bellum. Komunikuje a školí učitele, vede semináře a workshopy pro žáky, v případě potřeby zajišťuje pamětníky, připravuje exkurze, stará se o administrativu projektu a zařizuje závěrečnou prezentaci, kterou je projekt ukončen.¹⁸ Během závěrečné prezentace žákovské týmy představují výsledky své půlroční práce a dostávají zpětnou vazbu od tříčlenné odborné poroty.¹⁹ Jednotlivé výstupy žáků jsou poté umístěny na webu projektu a také v archivu Paměti národa.²⁰

Československo v Paměti žen je druhým projektem, kterým se tato práce bude zabývat. Projekt je koncipován jako výuková, internetová platforma, kterou vytvořila o.p.s Gender Studies ve spolupráci s kreativní agenturou DÍLNA Organic Net.²¹ Vznikal od prosince 2019 a dokončen byl v listopadu 2022.²² Platforma obsahuje celkem 10 příběhů žen narozených mezi lety 1922-1964.²³ Každý příběh je zpracován do 13-20 minut dlouhého, ilustrovaného videa, které doprovází autentický hlas pamětnice vyprávějící svůj životní příběh. Video jsou opatřena také titulky. Každý příběh disponuje audio nahrávkou pamětnice, přepisem nahrávky, pracovními listy s úkoly pro žáky do hodin a metodikou pro učitele. Dále je pak ke každému příběhu připraveno resumé života pamětnice s klíčovými slovy, slovník pojmů, které se ve vyprávění objevují a pro žáky mohou být neznámé a faktografický text, který se k příběhu vztahuje.²⁴ Pokud tedy pamětnice Marie V. vypráví o svém zaměstnání, řízení státních statků, které byly náplní její práce a plánovaném hospodářství, faktografický text mluví o zaměstnanosti žen v poválečném období až do 60. let a ve slovníku pojmů můžeme

¹⁶ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů – Metodika pro pedagogy*, 5. vydání, Praha: Post Bellum, 2021, s. 5.

¹⁷ Příběhy našich sousedů: Pro školy [online]. [cit. 2023-04-13]. Dostupné z:

<https://www.pribehynasichsousedu.cz/pro-skoly/>

¹⁸ BENEŠOVÁ, Magdaléna, Hana HNILIČKOVÁ a Vendula MÜLLEROVÁ, *Příběhy našich sousedů – Metodika pro koordinátory*, Praha: Post Bellum, 2022, s. 8.

¹⁹ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů – Metodika pro pedagogy*, 5. vydání, Praha: Post Bellum, 2021, s. 42.

²⁰ Tamtéž, s. 5.

²¹ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²² Interview s Mgr. Johanou JONÁKOVOU, vedoucí projektu Československo v paměti žen. Praha: 12. 1. 2023.

²³ Paměť žen: Příběhy života 10 žen [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z:

<https://www.pametzen.cz/pribehy-zen>

²⁴ Paměť žen: Jak pracovat s webem [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z:

<https://www.pametzen.cz/pro-vyucujici>

najít např. JZD, měnovou reformu nebo umístěnku.²⁵ Medailonky pamětnic jsou na webu v sekci Témata rozšířena o další faktografické texty vztahující se ke 4 oblastem: každodennosti, práci, veřejnému a osobnímu životu. Texty jsou doplněny grafy a dobovými fotografiemi a mají sloužit jako jakýsi protipól subjektivním vyprávěním.²⁶ Přiblížení dějin 20. století skrze každodennost žen je také jedním z cílů celého projektu.²⁷ Časová osa pak nabízí srovnání životních milníků žen s důležitými politickými milníky 20. století, byť výuka politických dějin není jeho primárním cílem.²⁸ Dalším cílem projektu je také povzbudit žáky k vytváření oral history pramenů a rozhovorům se staršími lidmi v jejich okolí.²⁹ Tvůrci uvádí, že platforma nemusí nutně sloužit pouze ve výuce češtiny, dějepisu, ale také v hodinách společenských věd, mediální, výtvarné či estetické výchovy.³⁰

Třetím a posledním projektem analyzovaným v této práci je studentská soutěž Zlatý diktafon, kterou od roku 2008 každé dva roky vypisuje Česká asociace orální historie (dále COHA).³¹ Soutěž oceňuje studentské práce, které ve svém výzkumu použily metodu orální historie. Je realizovaná ve třech kategoriích – základní, střední a vysoké školy. Přihlášené práce tak mohou mít podobu seminární, ročníkové, bakalářské, diplomové či disertační práce, která vznikla nebo byla obhájena ve dvouletém období, ve kterém je soutěž vypisována.³² Přihlášené práce se po uzávěrce odesílají členům výkonného výboru COHA, který je hodnotí podle několika kritérií – originality, formálního a obsahového zpracování.³³ Tři nejlepší práce v každé kategorii jsou pak oceněny certifikátem o umístění a finanční odměnou, jejíž výši stanovuje pro každý ročník výkonný výbor COHA během svého jednání.³⁴

Žádný z vybraných projektů není stejný, každý je jinak vystavěn a jiným způsobem se snaží dosáhnout svých didaktických cílů. Tyto odlišnosti jsou ale podle mého názoru pro práci přínosné, protože postihují širokou škálu různých přístupů k využívání a popularizaci

²⁵ Paměť žen: Marie V. (*1931): „Měla jsem urozenost pro režim.“ [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-marie>

²⁶ Paměť žen: Jak pracovat s webem [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pro-vyucujici>

²⁷ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²⁸ Paměť žen: Jak pracovat s webem [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pro-vyucujici>

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

³¹ Interview s Mgr. Jiřím Hlaváčkem, Ph.D., předsedou České asociace orální historie. Praha: 7. 12. 2022.

³² Česká asociace orální historie: Studentská soutěž "Zlatý diktafon [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>

³³ Interview s Mgr. Jiřím Hlaváčkem, Ph.D., předsedou České asociace orální historie. Praha: 7. 12. 2022.

³⁴ Česká asociace orální historie: Studentská soutěž "Zlatý diktafon [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>

pamětnických vzpomínek a metody oral history ve vzdělávání. Vedou tím pádem k hlubšímu nahlédnutí do projektového vyučování dějepisu na poli orální historie.

První část práce se zaměří na organizace, které projekty pořádají. Žádný z vybraných projektů totiž nestojí a nefunguje sám o sobě. Každý je organizován konkrétní organizací, asociací či spolkem, který se věnuje mnohem širěji rozprostřeným aktivitám. Edukační aktivita ve smyslu vzdělávání žáků základních a středních škol není jeho primárním účelem. Přesto není náhodou, že je jeho součástí. Věřím, že je proto potřeba na chvíli podstoupit od projektů jako takových a zaměřit se na jednotlivé organizace. V prvních několika kapitolách proto popíšu fungování organizací, jejich historii, cíle a směřování.

Druhá část práce nahlédne projekty optikou moderní didaktiky dějepisu. Pozornost bude věnována jejich metodologii, vztahu k RVP a práci s metodou oral history. Didaktická analýza se bude opírat o šest konceptů historického myšlení kanadského historika a didaktika dějepisu Petera Seixase.³⁵ Jejich konkrétní použití bude hlouběji osvětleno na začátku kapitoly Edukační projekt v didaktické perspektivě.

Třetí a závěrečná část práce se bude věnovat sebereflexi projektů na základě rozhovorů s jejich vedoucími. Cílem této části bude nahlédnout, jak projekty vidí samy sebe, jak hodnotí svou činnost.

Použitá literatura

Přestože sekundární literaturu v průběhu práce necituji často, práce stojí především na analýze projektových materiálů, příruček a metodik, pro poučený vhled do tématu jsem nastudovala odborné publikace z oboru oral history, paměťových studií a didaktiky dějepisu.

Knihou, která mě do tématu orální historie uvedla byla *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*³⁶ od Miroslava Vaňka. Tato práce nastiňuje vývoj metody orální historie, pokračuje technickými parametry vzniku rozhovoru, a končí analýzou a interpretací vzniklého materiálu. Další kniha, které inspirovala tuto práci byla *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy*³⁷ italského oral historika Alessandra Portelliho. Podnětné pro tuto práci byly především úvahy nad smyslem, podstatou a výpovědí oral history pramenů, jejichž hodnota leží spíše v informacích, které nám sdělují o narátorech, než o minulosti. Dále je pak možné

³⁵ SEIXAS, Peter a Tom MORTON, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto: Nelson, 2012.

³⁶ VANĚK, Miroslav, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha: Centrum orální historie ÚSD, 2004.

³⁷ PORTELLI, Alessandro, *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy: forma a význam v orální historii*, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020.

uvést knihy Pavly Frýdlové *Všechny naše včerejšky I.*,³⁸ *II.*,³⁹ nebo *Sto studentských revolucí*⁴⁰ opět od Miroslava Vaňka.

Seznámení s paměťovými studii mi poskytla práce Maurice Halbwachse *Kolektivní paměť*.⁴¹ Pro Halbwachse je paměť sociálně podmíněný fenomén, který je závislý na konkrétních sociálních rámcích, prostoru a čase. Kolektivně sdílené vzpomínky pak slouží k upevnování sociálních vazeb a posilují pocity příslušnosti k dané sociální skupině. Halbwachs zároveň pracuje i s pojmem zapomínání, který je podle něj zapříčiněn zanikáním nebo proměnou sociálních rámců. Vhled do české vzpomínkové kultury mi pak přinesla kniha *Naše české minulosti*⁴² od Kamila Činátla.

Na prvním místě, z pohledu studia didaktiky dějepisu, musím uvést knihu Hany Havlůjové a Jaroslava Najberta *Paměť a projektové vyučování v dějepise*,⁴³ která sloužila jako jakýsi odrazový můstek do tématu využívání paměti ve výuce a funkci projektové výuky. Opomenout nemohu ani práci Petera Seixase *The Big Six Historical Thinking Concepts*⁴⁴, na níž jsem založila didaktickou analýzu projektů v druhé části práce. Další cizojazyčné studie, které jsem pro zpracování tématu využila byly obsaženy v edicích *New Directions in Assessing Historical Thinking*⁴⁵ vzniknuvší pod vedením Petera Seixase a Ercikana Kadriye a *Theorizing historical consciousness*⁴⁶ opět editora Petera Sexase. Další poznatky jsem pak získávala četbou převážně českých studií a odborných článků. Zmínit zde mohu např. *Hledání nového konsensu: Učíme dějepis ve veřejném zájmu*⁴⁷ autorů Hany Havlůjové a Jaroslava Najberta, *Rodinná paměť ve výuce tzv. normalizace: Velké a malé příběhy moderních dějin*⁴⁸

³⁸ FRÝDLOVÁ, Pavla, ed., *Všechny naše včerejšky: paměť žen*, Praha: Gender Studies Centre, 1998.

³⁹ FRÝDLOVÁ, Pavla, ed., *Všechny naše včerejšky II: Paměť žen*, Praha: Nadace Gender studies, 1998.

⁴⁰ VANĚK, Miroslav, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění*, Vydání druhé, rozšířené, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019.

⁴¹ HALBWACHS, Maurice, NAMER, Gérard a Marie JAISSON, ed., *Kolektivní paměť*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

⁴² ČINÁTL, Kamil, *Naše české minulosti, aneb, Jak vzpomínáme*, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

⁴³ HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014.

⁴⁴ SEIXAS, Peter a Tom MORTON, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto: Nelson, 2012.

⁴⁵ ERCIKAN, Kadriye a Peter SEIXAS, ed., *New Directions in Assessing Historical Thinking*, New York: Routledge, 2015.

⁴⁶ SEIXAS, Peter, ed., *Theorizing historical consciousness*, Toronto: University of Toronto Press, 2004.

⁴⁷ HAVLŮJOVÁ, Hana a Najbert JAROSLAV, *Hledání nového konsensu: Učíme dějepis ve veřejném zájmu?*, in: *Historie - Otázky – Problémy*. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018, roč. 10, č.1., s. 15-31.

⁴⁸ NAJBERT, Jaroslav, *Rodinná paměť ve výuce tzv. normalizace: Velké a malé příběhy moderních dějin*, in: *Memo: časopis pro orální historii*, 2011, roč. 1, č. 2, s. 98–120.

taktéž od Jaroslava Najberta, nebo *Hodnoty a hodnocení v dějepise*⁴⁹ od Jaroslava Pinkase. Zajímavým podnětem byl také článek Keitha Bartona a Alana McCullyho *Výuka kontroverzních témat*.⁵⁰

⁴⁹ PINKAS, Jaroslav, *Hodnoty a hodnocení v dějepise*, in: *Historie – Otázky – Problémy, Etika historikova / historického soudu*, 2017, roč. 9, č. 2, s. 57–71.

⁵⁰ BARTON, Keith a McCULLY, Alan, *Výuka kontroverzních témat*, in: PINKAS, Jaroslav, ed., *Třetí odboj v didaktické perspektivě: dějiny v diskuzi*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020.

1 Edukační projekt v kontextu organizace, která ho pořádá

1.1 Post Bellum, z.ú.

Počátky Post Bellum, lat. Po válce, sahají do roku 2001, ve kterém novinář a spolupracovník českého rozhlasu Mikuláš Kroupa registroval spolu s právníkem Vítem Makariem a historikem Michalem Šimůnkem neziskovou organizaci Post Bellum, jejímž ředitelem se následně stal.⁵¹ Cílem organizace bylo zaznamenat příběhy pamětníků československých dějin 20. století a stejný cíl zůstal i dodnes. Na oficiálním webu Post Bellum je tato myšlenka a motivace popsána následovně: „Dokumentujeme příběhy, na které se zapomnělo, nebo mělo zapomenout. Vyprávíme je dál, zapojujeme žáky i studenty, oceňujeme hrdiny.“⁵² Jedním z prvních počínů organizace se tak stal projekt *Hlasy hrdinů*, díky kterému bylo do roku 2006 zaznamenáno přibližně 600 rozhovorů především s vojenskými veterány.

Dalším krokem ve fungování organizace se stal rok 2006. Zástupci Post Bellum, Českého rozhlasu, Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR (Centra pro orální historii), Židovského muzea v Praze, Vojenského historického ústavu ČR, společnosti Živá paměť a Muzea města Ústí nad Labem s pracovištěm Collegium Bohemicum společně podepsali smlouvu o spolupráci⁵³ a sdílení a doplňování archivních souborů. Vzniklo tak Společenství Paměti národa. Post Bellum také ve stejném roce navázalo bližší spolupráci s Českým rozhlasem, která vedla ke vzniku rozhlasového pořadu *Příběhy 20. století*, který probíhá dodnes. Projekt *Hlasy hrdinů* se přejmenoval na *Paměť národa* a spolu se změnou jména přinesl také rozšíření výběru pamětníků.

Post Bellum se v průběhu let vyvíjelo a stejně tak i počet a rozsah jeho činnosti. Organizace se sídlem v Praze má dnes již 8 regionálních poboček.⁵⁴ V následujících podkapitolách bych ráda stručně zmínila nejzásadnější projekty a činnosti organizace, na které už bylo poukázáno výše.

⁵¹ O nás: Lidé [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz/o-nas/lide>

⁵² Post Bellum [online]. 2023 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz>

⁵³ ŠTRÁFELDOVÁ, Milena, Společenství paměti národa shromažďuje autentická svědectví k české historii 20. století [online]. 14. 9. 2006 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/spolecenstvi-pameti-naroda-shromazduje-autenticka-svedectvi-k-ceske-historii-20-8615790>

⁵⁴ Konkrétně: Severní Čechy, Východní Čechy, Střední Morava, Plzeňský kraj, Jižní Morava, Jižní Čechy, Karlovarský kraj a Moravskoslezský kraj

1.1.1 Paměť národa

Cílem Post Bellum je skrze metodu oral history shromáždit co nejvíce výpovědi pamětníků historických událostí 20. století. Nashromážděné materiály mají sloužit jak k vědeckému bádání, tak k zachování, nejenom československé⁵⁵, paměti budoucí generaci. Proto je značná část náplně činnosti Post Bellum věnována vytváření online archivu pamětnických výpovědí, které se jim za 22 let podařilo sesbírat a zpracovat. Mezi hlavní skupiny pamětníků už nepatří pouze veteráni bojů 2. světové války, ale také oběti holocaustu, účastníci domácího odboje, političtí vězni, disidenti, odpůrci komunistického režimu a příslušníci národnostních menšin. Post Bellum zároveň deklarovalo, že se ve své práci chce zaměřit na vše, co je součástí moderních českých dějin. "Vymysleli jsme ještě jednu skupinu, protože ta k tomu logicky patří, pokud zkoumáme historické vědomí, historický odkaz. A to jsou "antihrdinové", tedy agenti StB, vojenští prokurátoři, bachaři z komunistických kriminálů, agenti NKVD, KGB a tak dále."⁵⁶ uvádí v rozhovoru pro Český rozhlas Mikuláš Kroupa. Je ovšem nutné podotknout, že výpovědi tzv. antihrdinů tvoří pouhý zlomek všech výpovědí, které Post Bellum shromáždilo. Na webu Paměti národa je uvedeno, že archiv obsahuje 15 706 pamětnických výpovědí.⁵⁷ Výpovědi tzv. antihrdinů tvoří přibližně 2,5 % z nich.

Tazatelé se s pamětníky setkávají zpravidla dvakrát. Pamětníci jsou poprvé vyzváni k tomu, aby vyprávěli svůj životní příběh, při druhém setkání jsou pak konfrontováni s archivními materiály. Tazatelé jim zároveň pokládají doplňující otázky na konkrétní epizody či fenomény jejich života.⁵⁸ V začátcích činnosti Post Bellum byly nahrávky pořizovány pouze v audio formě. I v technické oblasti ale došlo během let k posunu. Postupem času se začaly pořizovat také video nahrávky rozhovorů. Dnes Post Bellum disponuje mobilním televizním studiem a k natáčení rozhovorů používá kamerový systém Eye direct. Díky tomuto

⁵⁵ Existuje také slovenská pobočka Post Bellum, která vznikla v roce 2011. S českou pobočkou je propojena mimo jiné právě přes Archiv Paměť Národa, do kterého přispívá zdokumentovanými příběhy. Viz.: <https://www.postbellum.sk/>

⁵⁶ ŠTRÁFELDOVÁ, Milena, Společenství paměti národa shromažďuje autentická svědectví k české historii 20. století [online]. 14. 9. 2006 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/spolecenstvi-pameti-naroda-shromazduje-autenticka-svedectvi-k-ceske-historii-20-8615790>

⁵⁷ Paměť národa: Statistiky [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs>

⁵⁸ Paměť národa: Příběhy 20. století [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/pribehy-20-stoleti>

systemu se pamětníci během svého vyprávění dívají na tazatele, který s nimi rozhovor vede, divák má ale zároveň pocit, že se pamětník dívá přímo na něj.⁵⁹

Zaznamenané a zpracované příběhy jsou poté nahrávány do online archivu *Paměť národa*. Přístup do online databáze je volně dostupný. Vedle stručného životopisu, nahrávky a videa včetně přepisu rozhovoru lze u každého pamětníka zpravidla najít také osobní fotografie, dokumenty a archiválie, které Post Bellum shromažďuje spolu s rozhovory. Plný rozsah archivu a přístup k celým, nesestrhaným nahrávkám, protokolům a dalším archiváliím lze pak získat bezplatnou registrací do e-badatelny.⁶⁰ Motivací Post Bellum k takto otevřenému přístupu je podle jejich vlastního tvrzení umožnění poznání podstaty totalitních režimů 20. století a pochopení motivů a rozhodnutí jedinců v mezních životních situacích.⁶¹ Pokud není uvedeno jinak, každý pamětník, jehož příběh je v archivu uložen, dává svůj souhlas s používáním příběhů, nahrávek, obrazového materiálu k další badatelské a publikační činnosti.⁶²

1.1.2 Cyklus Příběhy 20. století

Práce Post Bellum nekončí u shromažďování příběhů pamětníků, ale spočívá také v jejich popularizaci a publikaci. Pro tyto účely vznikl, jak již bylo zmíněno výše, rozhlasový pořad *Příběhy 20. století*, který od 1. května roku 2006 vysílá Český rozhlas původně na dnes již nefungující stanici Rádio Česko⁶³, od roku 2013 na stanici Český rozhlas +.⁶⁴ Pořad vychází pravidelně každou neděli, přičemž jeden díl pořadu trvá přibližně 50 minut. Nahrávky pamětníků vyprávějící své životní příběhy doplňuje komentář tvůrců Mikuláše Kroupy a Adama Drdy.

Pořad si stejně jako organizace, která ho pořádá, klade za cíl prezentovat ve veřejném prostoru příběhy pamětníků, které mají přinášet nový pohled na dějiny 20. století. V oficiálním popisu pořadu na webu českého rozhlasu se můžeme dočíst, že „Dokumentární cyklus představuje válečné veterány, odbojáře, židovské pamětníky, kteří přežili holocaust,

⁵⁹ Video natáčení: Eye direct [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz/video-nataceni-eye-direct>

⁶⁰ Paměť národa: O projektu [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>

⁶¹ Post Bellum: Paměť národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/pamet-naroda/>

⁶² Paměť národa: O projektu [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>

⁶³ Rádio Česko byla stanice Českého rozhlasu, která se zaměřovala čistě na zpravodajství, publicistiku a mluvené slovo. Vysílání probíhalo v letech 2005 až 2013, kdy bylo ukončeno a nahrazeno stanicí Český rozhlas Plus.

⁶⁴ Post Bellum: Cyklus příběhy 20. století [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/cyklus-pribehy-20-stoleti/>

někdejší politické vězně komunismu, disidenty, ale i agenty a konfidenty Státní bezpečnosti, funkcionáře KSČ. Přináší i svědectví „obyčejných“ lidí, kteří byli svědky důležitých událostí minulého století.“⁶⁵. Tzv. antihrdinové tvoří ale i zde pouhý zlomek příběhů. Např. od konce roku 2018 do konce března 2022 tvoří jejich podíl v celkovém počtu dílů přibližně 3%. Nárůst počtu příběhu „obyčejných lidí je také fenoménem spíše několika posledních let.

Protože data Českého rozhlasu týkající se poslechovosti jednotlivých pořadů nejsou veřejně k dispozici, nelze určit, kolik posluchačů pořad *Příběhy 20. století* poslouchá. Připočítat by se muselo také číslo posluchačů z platformy Spotify, na které pořad také pravidelně vychází. Jednotlivé díly až do roku 2006 lze také najít a přehrát v audio archivu Českého rozhlasu.⁶⁶ Všeobecně jsou ale historické pořady České rozhlasu, a mezi nimi i *Příběhy 20. století*, oblíbené. Vyplývá to z rozhovorů s Janem Jirákem a Adamem Javůrkem, analytikem webu Českého rozhlasu, kteří shodně potvrzují zájem posluchačů o historická témata.⁶⁷

1.1.3 Navazující aktivity

Paměť národa a Příběhy 20. století patří mezi největší projekty, které Post Bellum pořádá. Paleta aktivit a projektů organizace je ale mnohem širší. Za zmínku stojí *Ceny paměti národa*, které organizace každá rok udílí přibližně pěti žijícím pamětníkům, „kteří během svého života prokázali, že čest, svoboda a lidská důstojnost nejsou jen prázdná slova. [...] Mezi laureáty byli v minulých letech váleční veteráni, političtí vězni, odbojáři, přeživší holocaustu, perzekvovaní spisovatelé či představitelé undergroundu, skauti, příslušníci církvi a mnozí další“.⁶⁸ Ceny se udělují od roku 2010 a v přímém přenosu je vysílá Česká televize. Na jejich produkci a organizaci se podílí také Český rozhlas, Slovenská televízia a Ústav pro studium totalitních režimů.⁶⁹

⁶⁵ Český rozhlas plus: O pořadu Příběhy 20. století [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/pribehy-20-stoleti-6504756/o-poradu>

⁶⁶ Všechny díly jsou dostupné zde:

<https://hledani.rozhlas.cz/iRadio/?stanice%5B%5D=%C4%8CRo+Plus&porad%5B%5D=P%C5%99%C3%ADb%4%9Bhy+20.+stolet%C3%AD&zobrazNevysilane=1>

⁶⁷ Rozhovory vytvořené v rámci bakalářské práce: NOVÁKOVÁ, Klára, *Český podcasting veřejnoprávních médií jako fenomén dnešní doby* [online]. 2021 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/126788/130302170.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, fakulta sociálních věd. Vedoucí práce PhDr. ThMgr. Mgr. Karol Lovaš, Ph.D., s. 43 a s. 67.

⁶⁸ Post Bellum: Ceny Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz/co-delame/akce/ceny-pameti-naroda/>

⁶⁹ Ceny Paměti národa: O cenách [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.cenypametinaroda.cz/o-cenach/>

Post Bellum také v rámci Centra pomoci Paměti národa organizuje praktickou pomoc především pro pamětníky projektu *Paměť národa*, ale také jim blízkým osobám.⁷⁰ Centrum pomoci poskytuje poradenské, asistenční a sociální služby. Poskytuje také finanční podporu pro lidi v prokazatelné nouzi. Pomoc organizuje skrze síť dobrovolníků. Cílem je pak vybudování sítě center po celé republice.⁷¹ Další každoročně pořádanou akcí je *Běh pro Paměť národa*, běžecké závody konající se na několika místech republiky. Výtěžek ze startovného se využívá na podporu práce Post Bellum, zaznamenávání příběhů dalších pamětníků. Stejně jako v předešlých projektech, tak i v *Běhu pro Paměť národa* můžeme pozorovat narativ hrdinů a jejich příběhů. Každý závodník by si měl vybrat osobu nebo skupinu lidí, hrdinů, pro které by běh chtěl absolvovat. Popis akce na webu a motivace proč závod běžet získává nádech skoro až patosu: „Ať nás příběhy Paměti národa inspirují k vytrvalosti, udržování dobré kondice, překonávání sebe sama. Ať naše nohy nese odvaha, obětavost a houževnatost veteránů z druhé světové války, letců RAF, těch, kdo přežili koncentrační tábory, účastníků odboje doma i v cizině, někdejších politických vězňů, disidentů.“⁷² Mezi další projekty a aktivity pak patří *Kino paměti národa*⁷³, divadelní kroužky⁷⁴, vydávání knižních publikací a CD.⁷⁵ Pravidelně se Post Bellum zapojuje také do vzpomínkových akcí na Den válečných veteránů.⁷⁶

Novějším projektem Post Bella je zakládání Institutů paměti národa v krajských městech České republiky. První Institut byl založen na jaře 2022 v Pardubicích, po něm pak také v Brně, Olomouci a Praze. Institute se mají stát místem pro mezigenerační setkávání, přednášky týkající se dějin 20. století, ale také současná společenská témata, workshopy a kroužky. Primárně mají ale být místy pro expozice dějin 20. století a příběhů lidí, kteří zažili totalitní režimy. V oficiálním popisu na webových stránkách mívají Institute na studenty a návštěvníky z řad mladších generací. „Hlavní část Institutů tvoří moderní expozice připravené tak, aby poutavou formou přiblížily studentům a mladým lidem holocaust, bitvy a domácí

⁷⁰ Post Bellum: Centrum pomoci Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/centrum-pomoci/>

⁷¹ Paměť národa pomáhá: Jak pomáháme [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://pomoc.pametnaroda.cz/jak-pomahame/>

⁷² Běh pro paměť národa: Proč běžet [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.behpropametnaroda.cz/proc-bezet/>

⁷³ Post Bellum: Kino příběhů 20. století [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/kino-pribehy-20-stoleti/>

⁷⁴ Post Bellum: Divadlo Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/divadlo-pameti-naroda/>

⁷⁵ Post Bellum: Publikace [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/codelame/publikace/>

⁷⁶ Post Bellum: Den Válečných veteránů [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/akce/den-valecnych-veteranu/>

odboj 2. světové války, komunistické politické procesy, okupaci 1968 nebo například normalizaci.“⁷⁷

1.1.4 Edukace v rámci Post Bellum

Z výčtu předešlých aktivit Post Bella jasně vyplývá snaha sbírat a zaznamenávat příběhy pamětníků událostí 20. století. Nejedná se ale o snahu jedinou. Edukace veřejnosti je poměrně jasně přítomná napříč celou činností organizace. Přednášky, besedy, filmová promítání nebo výstavy a expozice mají za cíl vzdělávat lidi všech věkových kategorií. Post Bellum se ale zaměřuje také na edukaci žáků základních a středních škol a vzdělávání učitelů zastřešenou pod iniciativou Paměť národa školám. Edukačních projektů pořádá hned několik. Mezi jednorázové projekty patří např. půldenní *Zážitkové workshopy*⁷⁸ nebo *Kinopříběhy*⁷⁹. Dlouhodobějšími projekty jsou např. projekty *Vyprávěj příběhy*⁸⁰ nebo právě *Příběhy našich sousedů*. Post Bellum se zapojuje také do iniciativy *Samet na školách*, pořádá *Letní školu pro učitele*, jejímž cílem je školení pedagogů a zkvalitnění výuky dějin 20. století.⁸¹

Jedním z větších projektů je internetová platforma *My jsme to nevzdali*. Web obsahující zvukové i video nahrávky, fotografie, archivní materiály a pracovní listy a metodiky, je určen především učitelům, kteří mohou jeho obsah volně používat pro výuku moderních dějin. Obsah výukových materiálů je rozdělen do časových úseků od konce první republiky po listopad 1989.⁸² Všechna témata a pamětnické příběhy jsou orientované spíše na politické události. Velkou část nahrávek tvoří výpovědi obětí totalitních režimů, disidentů, veteránů 2. světové války. Témata týkající se dějin všednodennosti najdeme pouze sporadicky.

Post Bellum se snaží propojovat školy, které se zapojily a zapojují do jejich edukačních projektů. Takové školy, pokud mají zájem, mohou podat přihlášku a stát se součástí *Sítě škol paměti národa*.⁸³ Síť škol má podle dostupných informací na webových stránkách podporovat učitele, kteří chtějí novými způsoby vyučovat moderní dějiny a další

⁷⁷ Institut Paměti národa: O projektu [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://institut.pametnaroda.cz/o-projektu/>

⁷⁸ Paměť národa školám: Workshopy [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://skoly.pametnaroda.cz/workshopy/>

⁷⁹ Paměť národa školám: Kinopříběhy [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://skoly.pametnaroda.cz/kinopribehy/>

⁸⁰ Vyprávěj příběhy [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://vypravej.pametnaroda.cz/>

⁸¹ Post Bellum: Letní škola pro učitele [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/letni-skola-pro-ucitele/>

⁸² My jsme to nevzdali: O projektu [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.myjsmetonevzdali.cz/o-projektu/>

⁸³ Paměť národa školám: Proč se zapojit do sítě škol Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://skoly.pametnaroda.cz/sit-skol-pameti-naroda/proc-se-zapojit-do-site-skol-pameti-naroda/>

témata jako např. výchovu k demokracii a lidskoprávní problematiku.⁸⁴ Škole, která se stane součástí, Post Bellum nabízí např. certifikát školy Paměti národa a štítek na web, tiskové materiály, účast na slavnosti škol Paměti národa, slevu do e-shopu, přednostní přihlašování na vzdělávací akce Post Bellum, další jednorázové akce pro pedagogy a také zapojení do *Místní sítě škol Paměti národa*.⁸⁵ Ta umožňuje setkávání pedagogů v menších, podpůrných skupinkách pod vedením koordinátora z Post Bellum.⁸⁶ Síť momentálně spojuje 271 škol.⁸⁷

Dalším zajímavým a poměrně novým počinem Post Bellum je otevření Gymnázia Paměti národa. Čtyřleté gymnázium se sídlem v Praze bylo otevřeno na podzim roku 2021.⁸⁸ Škola se zaměřuje na moderní dějiny, občanskou a mediální výuku a cizí jazyky.⁸⁹ V článku, který před otevřením gymnázia zveřejnilo Post Bellum na svém webu uvádí Mikuláš Kroupa, ředitel Post Bellum, následující: „Gymnázium Paměti národa vybaví své studenty nejen vědomostmi, ale také dovednostmi a sebevědomými občanskými postoji.“⁹⁰ Gymnázium se snaží o jasnou názorovou ukotvenost. Na webu školy jsou uvedeny hodnoty, které se snaží ve svých studentech budovat – respekt, lidskost, tvořivost, odvahu, solidaritu, angažovanost, odpovědnost, svobodu a demokracii.⁹¹ Za své motto si škola zvolila citát Jana Amose Komenského: „Kterak učiniti, aby člověk znal dobré, chtěl dobré a činil dobré, a to, i když se nikdo nedívá?“⁹² Dalším přívlastkem, který si gymnázium dalo je „Škola, kde se nelže“.⁹³ Odkazuje se tak k citátu ředitele Koleje Jiřího z Poděbrad Františka Jahody. Kolej Jiřího

⁸⁴ Paměť národa školám: Proč se zapojit do sítě škol Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://skoly.pametnaroda.cz/sit-skol-pameti-naroda/proc-se-zapojit-do-site-skol-pameti-naroda/>

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Paměť národa školám: Místní síť škol Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://skoly.pametnaroda.cz/sit-skol-pameti-naroda/mistni-sit-skol-pameti-naroda/>

⁸⁷ Mapiotic: Školy Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.mapotic.com/skoly-pameti-naroda?zoom=11&lng=12.846965789794922&lat=50.24149634180071>

⁸⁸ ČTK. *V září otevře soukromé Gymnázium Paměti Národa. Do expertní rady zasednou kněz Halík či historik Sokol*, Lidovky.cz [online]. 8.2.2021 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

https://www.lidovky.cz/domov/v-zari-otevire-soukrome-gymnazium-pameti-naroda-do-expertni-rady-zasedne-knez-halik-ci-historik-sokol.A210208_145752_in_domov_ele

⁸⁹ *Gymnázium Paměti národa otevírá. Zaměří se na dějepis, výchovu k demokracii, mediální výchovu a jazyky* [online]. 8.2.2021 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/2021/02/gymnazium-pameti-naroda-otevira-zameri-se-na-dejepis-vychovu-k-demokracii-medialni-vychovu-a-jazyky/>

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Gymnázium Paměti národa: Hodnoty a mise školy [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://gymnazium.pametnaroda.cz/hodnoty-a-mise-skoly/>

⁹² Gymnázium Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://gymnazium.pametnaroda.cz/>

⁹³ Darujme: Gymnázium Paměti národa – škola, kde se nelže [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.darujme.cz/projekt/1204386>

z Poděbrad byla soukromým gymnáziem založeným v roce 1946.⁹⁴ Jejími absolventy byli pozdější známé osobnosti jako např. Václav Havel, Miloš Forman, nebo bratři Ctirad a Josef Mašínovi.⁹⁵ Je otázkou pro další diskusi, do jaké míry se snaží Gymnázium paměti národa navazovat na odkaz Koleje Jiřího z Poděbrad. Školné za jeden školní rok činí 85 000 Kč.⁹⁶

⁹⁴ *Almanach Státního reálného gymnázia, Koleje Jiřího z Poděbrad a Gymnázia Jiřího z Poděbrad*, Poděbrady: Gymnázium Jiřího z Poděbrad, 1996, s. 57.

⁹⁵ Tamtéž, s. 62 – 68.

⁹⁶ Gymnázium Paměti národa: Školné [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://gymnazium.pametnaroda.cz/pro-uchazece/skolne/>

1.2 Gender Studies, o.p.s.

Obecně prospěšná společnost Gender Studies je nevládní, neziskovou organizací, která se v českém veřejném prostoru pohybuje od roku 1991. Funguje jako informační, konzultační a vzdělávací centrum v oblasti vztahů žen a mužů a jejich postavení ve společnosti.⁹⁷ Podle vlastních slov se Gender Studies snaží přinášet změny v několika oblastech: chce odstraňovat genderové stereotypy ve společnosti, výchově a vzdělávání, podporuje slad'ování osobního, rodinného a profesního života, chce vytvářet pracovní trh bez diskriminace na základě pohlaví a věku, vystupuje proti násilí páchanému na ženách, prosazuje vyšší zastoupení žen v rozhodovacích procesech a staví se za svobodné rozhodování o vlastním těle. Toto prohlášení na svých webových stránkách uvádí větou: „Až nastane rovnost mezi muži a ženami, odejdeme.“⁹⁸

Společnost Gender Studies byla založena v listopadu roku 1991 skupinou žen kolem socioložky Jiřiny Šiklové, Jany Hradilkové a Laury Busheikin. Podnět pro založení organizace padl během setkání žen z Východu a Západu v Dubrovniku a konference Ženy v měnící se Evropě v Dánsku. Organizace zpočátku vznikala jako odborná knihovna Curriculum centrum zaměřující se na feministickou literaturu a kontaktní středisko českých ženských organizací v bytě Jiřiny Šiklové. Oficiálně zaregistrována byla společnost Gender Studies v roce 1992. Práce organizace se mohla rozvíjet díky finančním darům od sponzorů, přičemž jedním z nejvýznamnějších v tomto období bylo FrauenAnstiftung, později Heinrich Boell Stiftung. Byt Jiřiny Šiklové se stal místem pro setkávání, přednášky, kurzy, které byly v prvních letech směřovány spíše na odbornou veřejnost. Jedním z pravidelných prostorů pro tato setkávání se staly tzv. *Úterky s gender*, které se konají dodnes. Důležitou roli mělo Gender Studies také na půdě českých univerzit, na které pomohlo se zavedením výuky gender tematiky. První předměty začaly být vyučovány na Fakultě humanitních věd Univerzity Karlovy v roce 1993, následovaly pak také univerzity v Olomouci a Brně.⁹⁹ Tato práce vykulminovala o pět let později, kdy roku 1998¹⁰⁰ členky správní rady Gender Studies

⁹⁷ Gender Studies: Kdo jsme [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

⁹⁸ Gender Studies: Prohlášení Gender Studies [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

⁹⁹ Gender Studies: Historie Gender Studies, o.p.s. [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

¹⁰⁰ Genderová studia: Historie oboru [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://gender.fhs.cuni.cz/KGS-4.html#4>

s finanční podporou nadace Ford Foundation¹⁰¹ založili Centrum studií rodu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.¹⁰² V tomto období vzniká také mezinárodní projekt *Paměť žen*, který pomocí metody oral history zkoumá životy žen narozených v letech 1930 až 1960.¹⁰³ O projektu bude v práci šířeji pojednáno později. Na konci 90. let opouští organizace akademické směřování a orientuje se na širší publikum. Posouvá se k informační a dokumentační činnosti, pořádá přednášky a semináře pro veřejnost, spolupracuje s médii. V roce 1999 vznikají webové stránky www.feminismus.cz, které se staly prvním magazínem o feminismech a genderu v České republice. Gender Studies dále pořádaly přednášky a konference, navázaly spolupráci s dalšími českými ženskými organizacemi¹⁰⁴, založily ženskou minigalerii, začaly pořádat aktivity vztahující se k významným dnům jako např. Mezinárodní den žen nebo Mezinárodní den proti násilí na ženách. S přechodem do nového tisíciletí se Gender Studies dostávaly čím dál tím více do povědomí veřejnosti. V tomto období se rozvíjí platforma feminismus.cz, spouští se feministické knihkupectví, rozvíjí se téma rovnosti žen a mužů na trhu práce a diskriminace. Gender Studies a jejich práce se objevuje také v médiích, ať už se jedná o hraný dokumentární cyklus *Očima žen* nebo rozhlasové pořady *Hovory na bělidle* a *Válka očima žen*, které vysílal Český rozhlas 6.¹⁰⁵

Aktivity a projekty organizace v současnosti jsou široce rozprostřené. S vývojem technologií se rozšiřuje také paleta témat jako např. násilí v kyberprostoru apod. Gender Studies pracuje s dětmi a mladými, firmami, ale také širokou veřejností. Nadále organizuje školení, přednášky, odborné konference. Vydává odborné publikace, zřizuje knihovnu. Provozuje bezplatnou právní poradnu, provádí genderové audity ve firmách, organizacích a institucích, její zástupci jsou členy Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů.¹⁰⁶ Následující podkapitoly se některým vybraným projektům budou věnovat podrobněji.

1.2.1 Knihovna Jiřiny Šiklové

Jak již bylo zmíněno výše, Gender Studies na svém počátku fungovaly jako odborná knihovna zabývající se tématem feminismu. Knihy byly knihovně většinou darovány, a to různými organizacemi, instituty či jednotlivci. Zpočátku se jednalo především o dary ze

¹⁰¹ Gender Studies: Historie Gender Studies, o.p.s. [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

¹⁰² Obor se následně v roce 2003 přesunul na Fakultu humanitních studií.

¹⁰³ Paměť žen: Více o projektu [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp>

¹⁰⁴ Projekt Tři pod jednou střechou propojoval Gender Studies, proFem a La Strada.

¹⁰⁵ Gender Studies: Historie Gender Studies, o.p.s. [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

¹⁰⁶ Gender Studies: Kdo jsme [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

Spojených států (Books for Prague kalifornské univerzity v Santa Cruz), další knihy bylo možno zakoupit díky programu podporovaného Open Society Institut Budapest. Knihovna Jiřiny Šiklové spravuje také knihovny lesbických organizací Promluv, Lambda a A-klub. Významným ziskem byla sbírka Archivu Elišky Krásnohorské, s dokumenty týkajícími se počátků ženského hnutí v českých zemích. V počátečních fázích byla knihovna Gender Studies rozsáhlejší než fondy Univerzity Karlovy, co se knih s genderovou tematikou týče.¹⁰⁷ Tento fakt znovu potvrzuje určité prvenství, které organizace v České republice v tématu genderu a feminismu drží. Sbírkou reflektuje témata jako feministická teorie, historie ženského hnutí, ženská a mužská studia, násilí na ženách. Nechybí ani témata sociologická, teologická, psychologická a religionistická, témata týkající se rodiny, politického života, práva a legislativy.¹⁰⁸ V knihovně lze také najít beletrii, oral history výzkumy a témata týkající se LGBTQ+ komunity.¹⁰⁹ Podle posledních dostupných dat z roku 2021 obsahuje knihovna cca 9000 svazků.¹¹⁰ Obsahuje také fond studentských prací s genderovou tematikou.¹¹¹ Knihovna je registrovaná v síti Ministerstva kultury ČR¹¹² a otevřená pro veřejnost je tři dny v týdnu.¹¹³

1.2.2 Působení na poli rovných pracovních příležitostí a právní pomoc

Jedním z větších témat, kterému se Gender Studies věnují je rovnost mužů a žen na pracovišti, čemuž odpovídá rozsah aktivit, které organizace na tomto poli pořádalo a pořádá. Jako příklad lze uvést projekt *Blíže k rovnosti*, v rámci kterého bylo provedeno přibližně 22 auditů u pražských¹¹⁴ i mimopražských, regionálních¹¹⁵ zaměstnavatelů. Audity se zaměřily na analýzu procesů a struktur firem a organizací z pohledu genderu. Jejich výsledkem byly závěrečné zprávy, které obsahovaly konkrétní kroky a doporučení pro zlepšení pracovního

¹⁰⁷ Gender Studies: Historie Gender Studies, o.p.s. [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Knihovna Jiřiny Šiklové: Rejstříky: témata [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.tritius.cz/index/-2/L>

¹¹⁰ Gender Studies, o.p.s.: Výroční zpráva 2021. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/vyrocnis.shtml> [cit. 2023-04-03], s. 6.

¹¹¹ Gender Studies: Historie Gender Studies, o.p.s. [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Gender Studies: Knihovna Jiřiny Šiklové [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/knihovna.shtml>

¹¹⁴ Gender Studies: Blíže k rovnosti - realizace genderových auditů u zaměstnavatelů v Praze [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: [https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd\[2828\]=x-2828-2502418](https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd[2828]=x-2828-2502418)

¹¹⁵ Gender Studies: Blíže k rovnosti - realizace genderových auditů u zaměstnavatelů v regionech [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: [https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd\[2828\]=x-2828-2501676](https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd[2828]=x-2828-2501676)

prostředí a života.¹¹⁶ Od roku 2004 Gender Studies pravidelně udělují cenu *Firma roku: Rovné příležitosti*, ocenění pro zaměstnavatelské organizace, které disponují kvalitní zaměstnavatelskou politikou v oblasti rovných příležitostí mužů a žen, které podporují sladování soukromého a pracovního života. Na webových stránkách soutěže je oceňování firem odůvodněno a podpořeno příklady ze zahraničí, které ukazují, že podobná ocenění pomáhají dále pozitivně rozvíjet personální politiku, která ve svém důsledku vede k „...snížení nemocnosti a fluktuace zaměstnaných, zvyšují loajálnost zaměstnanců a zaměstnankyň i klientely k firmě a ovlivňují její produktivitu a ziskovost.“¹¹⁷

Gender Studies také vzdělávají zaměstnavatele a zaměstnance, kterým nabízí řadu přednášek a školení. Témata se týkají genderových otázek v pracovním prostředí, rovnosti na trhu práce, sladování osobního a pracovního života, obtěžování a diskriminace na pracovišti.¹¹⁸

Organizace nabízí praktickou pomoc v podobě *Právní poradny*. *Právní poradna Gender Studies* funguje jako linka a podpora pro muže a ženy, kteří potřebují právní pomoc v situacích týkajících se mateřské a rodičovské dovolené, diskriminace na základě věku a pohlaví, rovného odměňování nebo práce a péče. Projekt je podpořen z fondů Evropské unie, a může proto fungovat bezplatně.¹¹⁹

1.2.3 Přednášky a akce pro veřejnost, knižní produkce

Co se týče akcí organizovaných pro širokou veřejnost, nabízí Gender Studies několik možností. Výše v této práci byly zmíněny tzv. *Úterky s gender* – pravidelná setkávání, přednášky a diskuse zaměřené na genderovou problematiku. Úterky s Gender se, jak název napovídá, konají několikrát měsíčně v úterý v Knihovně Jiřin Šiklové.¹²⁰

V případě zájmu nabízí Gender Studies řadu přednášek pro veřejnost, které je možné si objednat. Tematický okruh těchto přednášek se zaměřuje na objasnění pojmu gender, genderových stereotypů, dějiny feminismu a feministického hnutí, genderu v pracovním

¹¹⁶ Gender Studies: Blíže k rovnosti – realizace genderových auditů u zaměstnavatelů v regionech [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: [https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd\[2828\]=x-2828-2501676](https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd[2828]=x-2828-2501676)

¹¹⁷ Firma roku: rovné příležitosti: Firma roku [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: [https://rovneprilezitosti.ecn.cz/cz/rocnik?als\[ROK\]=2023&als\[PHL\]=2749](https://rovneprilezitosti.ecn.cz/cz/rocnik?als[ROK]=2023&als[PHL]=2749)

¹¹⁸ Gender Studies: Aktivity [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/aktivity/>

¹¹⁹ Právní poradna Gender Studies [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://rovneprilezitosti.cz/cz/>

¹²⁰ Fórum 50%: Úterky s Gender [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/uterky-s-gender>

prostředí, používání genderu v jazyce, otázce LGBTQ+ komunity. V nabídce je také exkurze do knihovny Jiřiny Šiklové.¹²¹

Organizace se zaměřuje na výzkum v oblasti genderu, jehož výsledky publikuje na svých webových stránkách¹²², nechává vypracovávat právní expertízy.¹²³ Od roku 2005 vydává online časopis *Zpravodaj Rovné příležitosti v souvislostech*¹²⁴. Gender Studies mají také vlastní knižní produkci, která se stejně jako celá činnost organizace zaměřuje na otázky genderu a feminismu. Jedná se jak o produkci odborné literatury, tak beletrie. Významné pro tuto práci jsou zejména knihy Pavly Frýdlové, literární a filmové dokumentaristky, která se dlouhodobě věnovala orálně-historickému projektu Paměť žen.¹²⁵ Na základě tohoto projektu vzniklo mimo jiné několik knižních titulů, např. *Všechny naše věřejšky I. a II.*,¹²⁶ *Ženská vydrží víc než člověk*,¹²⁷ *Ženy mezi dvěma světy*.¹²⁸

1.2.4 Projekty pro školy, studenty a mládež

Mezi projekty zaměřené na školy a studenty lze zmínit např. projekt *Girls Day*, projekt konající se každoročně v dubnu. Jde o den otevřených dveří na technicky zaměřených univerzitách, firmách a institucích pro dívky, které se chtějí dostat do oborů, které jsou vnímány jako spíše mužské. *Girls day* není pouze českým projektem, koná se zároveň v 16 evropských zemích.¹²⁹

Stejně jako pro firmy a veřejnost, nabízí Gender Studies přednášky pro vyučující mateřských, základních, středních a vysokých škol, stejně jako pro jejich žáky a studenty. Témata přednášek se zaměřují na otázky genderově podmíněného násilí, LGBTQ+ komunity,

¹²¹ Gender Studies: Aktivita, Pro veřejnost [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://genderstudies.cz/aktivity/#verejnost>

¹²² Gender Studies: Výzkum [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://genderstudies.cz/cz/publikace/vyzkum>

¹²³ Gender Studies: Právní Expertízy [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://genderstudies.cz/cz/publikace/pravni-expertizy>

¹²⁴ Rovné příležitosti v souvislostech: O časopisu [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://zpravodaj.genderstudies.cz/cz/o-casopisu>

¹²⁵ Heinrich Böll Stiftung: Pavla Frýdlová [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://cz.boell.org/cs/person/pavla-frydlova-0>

¹²⁶ FRÝDLOVÁ, Pavla, ed., *Všechny naše věřejšky: paměť žen*, Praha: Gender Studies Centre, 1998. et.

FRÝDLOVÁ, Pavla, ed., *Všechny naše věřejšky II: Paměť žen*, Praha: Nadace Gender studies, 1998.

¹²⁷ FRÝDLOVÁ, Pavla, *Ženská vydrží víc než člověk: dvacáté století v životních příbězích 10 žen*, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

¹²⁸ FRÝDLOVÁ, Pavla, *Ženy mezi dvěma světy: deset životních příběhů žen, které odešly do ciziny a po letech se vrátily*, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

¹²⁹ Girls Day [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <https://girlsday.cz/>

genderového poradenství. Část přednášek se věnuje také tématu žen v dějinách a výuce dějepisu.¹³⁰

1.2.5 Paměť žen

Jako poslední projekt bude v této části představen mezinárodní archiv *Paměť žen*, ze kterého *Československo v paměti žen vychází*. *Paměť žen* je projekt zkoumající každodenní život a zkušenosti žen tří generací, narozených v letech 1920–1960 skrze vedení biografických rozhovorů a využívání metody oral history.

První podnět pro vznik projektu přišel již v roce 1995.¹³¹ Mezi feministkami z bývalého sovětského bloku se rozvíjela diskuse nad podstatou a východisky zkoumání žen, genderu a feminismu v postkomunistických zemích, které se výrazně lišily od východisek, podmínek a charakteristik západní Evropy, či Spojených států Amerických¹³². O rok později se v České republice uskutečnily první cvičné rozhovory s pamětnicemi, které měly vnést více světla do této problematiky a umožnit výzkum dějin žen a feminismu v takto specifickém geografickém prostoru. Do projektu se postupem času zapojily týmy z Polska, Německa, Srbska, Chorvatska, Slovenska, Černé Hory a Ukrajiny.¹³³ Výstupem této oral history práce byla vydaná literatura¹³⁴ a vznik mezinárodního archivu *Womens memory*, který dodnes sídlí v Praze.¹³⁵ Projekt je sice koordinován z Prahy skrze Gender Studies, o.p.s., ale každý tým je ve své podstatě nezávislý, včetně svého financování.¹³⁶

Na webových stránkách projekt sám o sobě uvádí, že je koncipován jako otevřený, antiideologický, emancipační a především feministický.¹³⁷ Antiideologičností zde projekt míní především jeho nezaměřování se na politické dějiny, či na zkoumání dějin žen z určitých politických táborů či skupin. Mnohem více se projekt orientuje na dějiny každodennosti. Za svoje cíle udává zachycení dějin žen druhé poloviny 20. století. Ženy, které velkou část svého života prožily za socialismu. Projekt zajímá způsob, kterým ženy reflektovaly svůj život,

¹³⁰ Gender Studies: Aktivita, pro školy [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/aktivita/#skoly>

¹³¹ Paměť žen: Dosavadní průběh projektu [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/chronologie.asp>

¹³² Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp>

¹³³ Paměť žen: Týmy [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/tymy.asp>

¹³⁴ Již výše zmíněné knihy Pavly Frýdlové *Všechny naše věřejšky*.

¹³⁵ Paměť žen: Dosavadní průběh projektu [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/chronologie.asp>

¹³⁶ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp>

¹³⁷ Tamtéž.

stejně jako život svých matek a babiček, chce zkoumat mýty, které s sebou nese pojem socialistická žena.¹³⁸ Skrze rozhovory se snaží rozkrývat státem řízený model emancipace, který byl podobný pro všechny socialistické země. Dalším cílem projektu je: „...dobrat se kořenů stále přetrvávajícího patriarchálního modelu společnosti, pochopit a akceptovat specifikum ženského přístupu ke světu a přispět tak nejen k diskusi o rolích mužů a žen ve společnosti, ale i k nezbytným konkrétním změnám přežitých rodových stereotypů (mzdová disproporce, málo žen v politice, ve vedoucích funkcích, atd.)“¹³⁹ „Feministický charakter projektu určuje postoj k dotazovaným ženám: nejsou objektem, nýbrž subjektem celého projektu, jsou zároveň jeho smyslem i cílem.“¹⁴⁰ Projekt zkoumá dějiny žen skrze vyprávění žen. Otázkou do další diskuze pak může být, zda by k naplnění cíle projektu nemohly sloužit i rozhovory s muži, kteří by mohli do problematiky žen vnést nový rozměr.

Rozhovory probíhají zpravidla ve dvou částech. V první narátorka vypráví svůj životní příběh bez jakýchkoliv dotazů či přerušení ze strany tazatelky. Ve druhé části se podle pomocného rasteru tazatelka zaměřuje na konkrétní tematické oblasti.¹⁴¹ Jedná se o témata rodinného původu ženy, generační vazby ke starším ženám v rodině, vzdělání a profesního života, partnerských vztahů a sexuality, dětí a rodinného života, bydlení, všednodennosti a svátečních dní, trávení volného času. Pozornost je věnována náboženství, světonázoru a také veřejnému a politickému životu. Ne nutně účasti na něm, ale také jeho reflexi, pohledu na klíčové roky 48 a 68. Ženy jsou vedeny k hodnocení svého života a k porovnání s životem svých matek, stejně jako k pohledu do budoucnosti směrem ke svým dcerám a vnučkám.¹⁴² U všech rozhovorů je krom zvukové nahrávky, pořízen také plný transkript, protokol, biogram a resumé. Všechny rozhovory jsou archivovány. Narátorky byly do projektu hledány metodou tzv. sněhové koule. Kritérium výběru pamětnic byla jejich ochota sdílet životní příběh a také prožití „obyčejného, normálního, všedního“ života, který ale není vnímán jako nedostatečný a nezajímavý. Cílem projektu je zaznamenat vyprávění pamětnic, které by v jiném případě

¹³⁸ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp>

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Paměť žen: Metodologie [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/metoda.asp>

¹⁴² Paměť žen: Pomocný raster otevřených otázek [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/inc/raster.asp>

nedostaly prostor vyjádřit se.¹⁴³ Podle dostupných dat se projektu podařilo shromáždit přes 500 rozhovorů.¹⁴⁴

¹⁴³ Paměť žen: Metodologie [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/metoda.asp>

¹⁴⁴ Paměť žen: Dosavadní výsledky [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/vysledky.asp>

1.3 Česká asociace orální historie

Česká asociace orální historie (dále jen COHA) je zapsaný spolek, který si klade za cíl podporu a prezentaci vědeckých výzkumů a projektů, které pro svou realizaci využívají metodu oral history. Impulsem pro vznik národní asociace orální historie v České republice byla International Oral History Association Conference v Sydney v roce 2006. COHA pak byla založena o necelý rok později 8. ledna 2007. Prvním předsedou se stal profesor Miroslav Vaněk, který v současnosti zaujímá pozici čestného předsedy.¹⁴⁵ COHA je členem jak Rady vědeckých společností ČR, tak International Oral History Association.¹⁴⁶ Profesor Vaněk byl také v letech 2010-2012 jejím prezidentem.¹⁴⁷

Vedení organizace je tvořeno výkonným výborem a revizní komisí. Výkonný výbor je volen na valném shromáždění asociace s mandátem na 4 roky. Skládá se z pěti členů a dvou náhradníků. Od roku 2021 mu předsedá Mgr. Jiří Hlaváček Ph.D. Jeho dalšími členy jsou pro toto volební období členové akademie – nejčastěji Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Fakulty humanitních studií UK.¹⁴⁸ Stejně je tomu i v případě tříčlenné revizní komisi, taktéž volené na 4 roky, které od roku 2021 předsedá Mgr. Lucie Fikarová, Ph.D.^{149 150}

¹⁴⁵ S osobností Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho (oba jsou členy COHA) je momentálně spojeno obvinění z nevhodného chování vůči studentkám na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. V návaznosti na tato obvinění Miroslav Vaněk rezignoval na pozici ředitele Ústavu světových dějin Akademie věd ČR. COHA vydala v únoru 2023 prohlášení, ve kterém uvádí, že se obviněním bude věnovat, oficiální stanovisko ale zaujme až po seznámení s oficiálními výsledky šetření ombudsmanky Univerzity Karlovy. Podle seznamu členů organizace a žádnému doplnění stanoviska COHA tyto události prozatím neovlivnily pozici a funkci čestného předsedy Miroslava Vaňka v COHA. (viz. Stanovisko výkonného výboru COHA k probíhajícímu vyšetřování na FHS UK a ÚSD AV ČR [online]. 7.2.2023 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/category/aktuality> et. Naši členové: Individuální členství [online]. 11.4.2023 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/nasi-clenove/>)

¹⁴⁶ COHA: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/>

¹⁴⁷ International Oral History Association: Past Councils [online]. [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: <https://www.ioha.org/about/past-council/>

¹⁴⁸ Současné složení výkonného výboru COHA: Mgr. et Mgr. Marie Barešová, Ph.D. (Národní filmový archiv), Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D. ve funkci předsedy (ÚSD AV ČR, FHS UK), PhDr. Mgr. et Mgr. Lenka Krátká, Ph.D. ve funkci tajemnice (ÚSD AV ČR, FHS US), Mgr, Petra Schindler-Wisten, Ph.D. ve funkci pokladní (USD AV ČR) a Mgr. Jana Wohlmut Markupová, Ph.D. ve funkci místopředsedkyně (FHS UK). Náhradníky jsou: Mgr. et Mgr. Marie Fritzová, Ph.D. (ZČU V Plzni) a Doc. Mgr. Jiří Zounek, Ph.D. (FF MU v Brně).

¹⁴⁹ Současné složení revizní komise COHA: Mgr. Lucie Fikarová, Ph.D. v pozici předsedkyně (ÚSD AV ČR), Bgr. Hana Bortlová-Vondráková, Ph.D. (USD AV ČR) a Mgr. et Mgr. Michal Šimáně, Ph.D. (Mendelova Univerzita v Brně).

¹⁵⁰ COHA: Agenda [online]. 7.2.2023 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/agenda/>

COHA má momentálně 10 členů z řad akademických institucí, archivů, muzeí či neziskových organizací.¹⁵¹ Individuálních členů je k 11. 4. 2023 34.¹⁵² Členem asociace se může po schválení členství výkonným výborem stát na základě přihlášky, doporučení dvou členů a posouzení kvality dosavadní práce a výsledků na poli orální historie jakýkoliv jedinec z řad odborné i laické veřejnosti, stejně jako organizace a instituce.¹⁵³

Na svých webových stránkách udává asociace důvody svého vzniku. Vztahuje se opět k mezinárodní konferenci v Sydney v roce 2006, na které byla mimo jiné diskutována rizika, která mohou na počátku 21. století ohrožovat výzkum soudobých dějin a metodu orální historie. Velkým nebezpečím jsou „...politicky nekorektní a aktivistické přístupy ve prospěch „viditelných“ či „vítězných mocenských skupin“ a především neetické „zacházení“ s narátory (dárce příběhu), které odporuje jak normám American Oral History Association nebo American Anthropological Association...“¹⁵⁴ V tomto ohledu zdůrazňuje COHA především fungování médií, která metodu oral history používají, ale špatným přístupem, motivy a neznalostí ji mohou poškozovat. Jako další nebezpečí je vnímáno „...paradoxně obrovské množství nashromážděného materiálu (díky digitální technice), které nebude nikdo schopen interpretovat (nejdůležitější součást orální historie). Tento materiál bude i snadno manipulovatelný, neboť bude pořízen na nejružnější odborné úrovni, bez znalosti zásad orální historie, historického kontextu apod. ...“¹⁵⁵

Aby se předešlo těmto nebezpečím, zformulovala COHA pět cílů, ve kterých shrnuje svou aktivitu, která je rozprostřena do dvou hlavních oblastí – ochrana metody orální historie před nevědeckým používáním a zvyšování zájmu o výzkum. První cíl má být naplněn pomocí „...vytvoření metodických pravidel a návodů pro využití orální historie ve vědeckém

¹⁵¹ Institucionálními členy jsou k 11. 4. 2023:

Archiv Univerzity Palackého v Olomouci – Urbášek, Pavel (2007–2022)

Centrum orální historie ÚSD AV ČR, v. v. i. – Hlaváček, Jiří (2007–2023)

Gender Studies, o. p. s. – Skálová, Helena (2007–2023)

Katedra historických věd FHS UK – Wohlmuth Markupová, Jana (2008–2023)

Katedra historie FF OU – Václav Kaška (2018–2023)

Městská knihovna v Praze – Šormová, Irena (2012–2023)

Moravské zemské muzeum – Poláková, Jana (2015–2023)

Muzeum romské kultury – Slačka, Dušan (2007–2023)

Národní filmový archiv – Barešová, Marie (2007–2023)

Národní zemědělské muzeum – Novák, Zdeněk (2023)

(viz.: Naši členové: Institucionální členství [online]. 11.4.2023 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/nasi-clenove/>).

¹⁵² Naši členové: Individuální členství [online]. 11.4.2023 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z:

<http://www.coha.cz/nasi-clenove/>

¹⁵³ COHA: Připojte se k nám [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/nasi-clenove/clenstvi/>

¹⁵⁴ COHA: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/>

¹⁵⁵ Tamtéž.

výzkumu...“¹⁵⁶ a díky „důslednému zastávání etických pravidel výzkumu vedeného metodou OH...“¹⁵⁷ K realizaci druhého cíle má sloužit vedení informačního webového portálu, odkazové propojení dosud existujících archivů svědectví pamětníků nebo pomoc nově vzniklým institucím.¹⁵⁸ Zda organizace naplňuje poměrně ambiciózní cíle, které si vytyčila, lze zjistit analýzou její činnosti a záběru aktivit.

1.3.1 Aktivity COHA

Popis aktivit COHA jsem se rozhodla navázat na již zmíněných pět hlavních cílů asociace. Prvním cílem je „vytvoření metodických pravidel a návodů pro využití orální historie ve vědeckém výzkumu za účelem „chránit“ ji před nevědeckým používáním“¹⁵⁹ Podobný jednotný dokument asociace momentálně neexistuje. Odborné a vědecké texty týkající se metody oral history, výsledky výzkumu, který tuto metodu používá, nebo výzkumy týkající se aplikace metody ve vyučování dějepisu lze každopádně najít v příspěvcích odborného časopisu *MEMO*, který byl založen na počátku roku 2011.¹⁶⁰ Časopis vznikl při Středisku orální historie (SOHi), které je součástí COHA a vychází dvakrát ročně.¹⁶¹ Zmínit lze také publikační činnost, která sestává z vydávání sborníků z konferencí, které asociace pravidelně pořádá.¹⁶² Druhým cílem je „důsledné zastávání etických pravidel výzkumu vedeného metodou OH“.¹⁶³ Etický kodex COHA lze najít na webových stránkách asociace. V jeho obsahu je vytyčen vztah mezi narátorem a tazatelem, povinnosti tazatele vůči narátorovi, veřejnosti a vlastní profesi.¹⁶⁴ Méně jasné je ale to, jakým způsobem jsou tato vydefinovaná etická pravidla zastávána, jakým způsobem či z jaké pozice je COHA může hájit.

Třetím a čtvrtým cílem je „pomoc nově vzniklým institucím a informování o nových projektech, knihách, konferencích“¹⁶⁵ a „vedení informačního webového portálu s vlastním elektronickým bulletinem“.¹⁶⁶ Komunikačním portálem COHA je web¹⁶⁷ a facebooková stránka, na které COHA informuje o svých aktivitách, upozorňuje na novou literaturu,

¹⁵⁶ COHA: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/>

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Středisko orální historie: Časopis MEMO [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.sohi.maweb.eu/casopis-memo/>

¹⁶¹ Středisko orální historie: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.sohi.maweb.eu/>

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ COHA: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/>

¹⁶⁴ Etický kodex České asociace orální historie. Dostupné z: http://www.coha.cz/wp-content/uploads/2019/10/Etický_kodex-COHA_2019.pdf [cit. 2023-07-05].

¹⁶⁵ COHA: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/>

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Viz.: <http://www.coha.cz/>

popřípadě mezinárodní konference. Aktivita ale není nijak pravidelná, komunita na Facebooku také není široká. K červenci 2023 čítá necelých 600 sledujících, což je v porovnání s Post Bellum (k červenci 2023 cca 63 000 sledujících) nebo Gender Studies (k červenci 2023 cca 3 700 sledujících) pouhý zlomek. Jakým způsobem COHA pomáhá nově vzniklým organizacím, či zda funguje elektronický bulletin nešlo z dostupných zdrojů ověřit. Stejně tak se mi nepodařilo dohledat „odkazové propojení dosud existujících archivů svědectví pamětníků o naší nedávné historii“¹⁶⁸, které je pátým vytyčeným cílem COHA.

Snaha zvyšovat zájem o metodu orální historie se odráží ve dvou projektech, které COHA pravidelně organizuje. Jedná se o již výše zmíněnou *Konferenci České asociace orální historie* a *Workshop orální historie na hradě Sovinci*. Konference je pořádána každé dva roky, pokaždé na jiném místě, většinou ve spolupráci s místní univerzitou, či výzkumným pracovištěm.¹⁶⁹ Workshop orální historie, který je původně projektem ÚSD AV ČR a Archivu Univerzity Palackého v Olomouci a na kterém se COHA podílí od roku 2007 se taktéž koná každé dva roky, přičemž každý lichý rok probíhá Konference orální historie a každý sudý Workshop. Podmínkou účasti na workshopu je cca 20minutový příspěvek.¹⁷⁰

¹⁶⁸ COHA: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/>

¹⁶⁹ COHA: Konference COHA [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/konference/>

¹⁷⁰ COHA: Workshop na hradě Sovinci [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/workshop/>

2 Edukační projekt v didaktické perspektivě

V první, spíše deskriptivní, kapitole této práce jsem se zabývala organizacemi, které stojí za realizací vybraných analyzovaných projektů. Cílem bylo zařadit projekty do myšlenkového a názorového rámce organizace, která je pořádá. Tato kapitola zaměří svou pozornost na didaktickou stránku projektů. Jakou metodologii používají k naplnění svých didaktických cílů? Jakým způsobem pracují s metodou oral history? Jakým způsobem se vztahují k RVP? Jak učí o minulosti a jaké dovednosti žákům předávají? Jak se vztahují k moderní didaktice dějepisu?

K zodpovězení některých těchto otázek jsem se rozhodla využít 6 konceptů historického myšlení kanadského historika a didaktika dějepisu Petera Seixase, které rozpracoval společně s Tomem Mortonem v práci *The Big Six historical Thinking Concepts*.¹⁷¹ Seixasovu práci jsem vybrala z důvodu jeho silné pozice na poli moderní didaktiky dějepisu, která je součástí obecnějšího posunu v dějepisné výuce. Tradiční výuka dějepisu, žel stále převažující také na českých školách, je transmisivní. „Z charakteristik, které nabízí soudobá pedagogická literatura, vyplývá, že zhruba od druhé poloviny 19. století lze osvětové praktiky státních škol stručně popsat jako formativní poučování žactva o objektivních, byť pro potřeby výuky často zjednodušených, vědeckých pravdách. Garance účinnosti transmisivně předávaného poznání se pak dodnes zakládá na bezchybném předávání hotových poznatků o světě.“¹⁷² Již od 80. let ale pomalu přichází změna, která v návaznosti na dění ve světě a technologickou revoluci, mnohem silněji akcentovala nutnost aktivního zapojení žáků do procesu učení.¹⁷³ Jde o posun od historického vědomí k historickým kompetencím.¹⁷⁴ Žáci už by se tedy během hodin dějepisu neměli učit pouhá fakta, jména a data, ale spíše rozvíjet historické myšlení. To, že tento posun nezůstává pouhou teorií akademiků, ale je globálně rozšířen, dokládá i jeho ukotvení v oficiálních koncepcích dějepisného vzdělávání některých států. Příkladem v Evropě může být např. Německo a projekt Andrease Körbera *Historical Thinking: Competencies in History (HiTCH)*, který

¹⁷¹ SEIXAS, Peter a Tom MORTON, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto: Nelson, 2012.

¹⁷² HANA, Havlůjová a Najbert JAROSLAV, *Hledání nového konsensu: Učíme dějepis ve veřejném zájmu?*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018, roč. 10, č. 1, s. 16.

¹⁷³ Tamtéž, s. 17.

¹⁷⁴ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promyšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/>

přichází se čtyřmi základními kompetencemi, které by žáci měli ovládat. Jedná se o kompetenci metodickou, orientační, obsahovou a kompetenci klást otázky.¹⁷⁵ Dalším příkladem pak může být právě práce Petera Seixase, která je de facto do praxe aplikovaným výsledkem výzkumného projektu, jehož cílem byla reforma kanadského historického vzdělávání na počátku 21. století.¹⁷⁶

Seixasova práce předkládá šest základních mentálních konceptů, které mají rozvíjet historické myšlení žáků a přivést je tak k hlubšímu porozumění historie, především toho, jakým způsobem se konstruuje historické narativy. Již v úvodu této práce Seixas formuluje myšlenku, ve které porovnává výuku dějepisu a výuku přírodních věd. Poukazuje na fakt, že během hodin přírodních věd si žáci neosvojují pouze teoretické poznatky a znalosti, ale díky laboratorním cvičením a nejrůznějším pokusům poznávají proces a způsoby, kterými věda přichází s novými objevy. Žáci poznávají metody vědecké práce. A právě tento princip se Seixas svými šesti koncepty snaží přinést do výuky dějepisu. Pro to, aby žáci dokázali lépe chápat minulost, je totiž klíčové, aby znali nejenom obsahovou stránku předmětu, bez které jeho koncepty nedávají smysl, ale také aby poznali metody historické práce. Aby pochopili, jak se z minulosti stává historie.¹⁷⁷

Koncepty a jejich obsah, který je dále dělen do několika tezí, je pro tuto kapitolu důležité krátce představit. Jejich český překlad je dostupný v metodice HistoryLabu z roku 2017¹⁷⁸ a v této části práce z něj budu vycházet.

Prvním konceptem, který Seixas představuje je „historický význam: Podle čeho rozhodujeme, co je třeba se z minulosti naučit?“¹⁷⁹ Čtyři teze tohoto konceptu odpovídají na

¹⁷⁵ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/>

¹⁷⁶ HANA, Havlůjová a Najbert JAROSLAV, *Hledání nového konsensu: Učíme dějepis ve veřejném zájmu?*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018, roč. 10, č.1, s. 27.

¹⁷⁷ SEIXAS, Peter a Tom MORTON, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto: Nelson, 2012, s. 3.

¹⁷⁸ ČINÁTL, Kamil, Hana HAVLŮJOVÁ, Karina HOŘENÍ, Andrea PRŮCHOVÁ, Čeněk PÝCHA, Vojtěch RIPKA a Terezie VÁVROVÁ, NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/>

¹⁷⁹ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/>

položenou otázku. Historický význam mají události, lidé, nebo vývojové trendy, které přispěly k výrazné změně (měly dlouhodobé důsledky pro mnoho lidí) a které přispěly k osvětlení problémů a výzev, které ovlivnily jak život v minulosti, tak v současnosti. Další teze upozorňuje na to, že historický význam je vytvářen a mají ho pouze ty události, lidé nebo vývojové trendy, které ve vyprávění o historii zaujímají smysluplné místo. Poslední teze tohoto konceptu pak mluví o tom, že historický význam je proměnlivý. To, co je vnímáno jako významné se proměňuje v čase. Stejně tak se význam liší v závislosti na skupině lidí, která ho posuzuje.¹⁸⁰

Druhým konceptem je výpověď pramenů a s ním otázka „Jak víme, co víme o minulosti?“¹⁸¹ V pěti tezích Seixas vysvětluje, že žáci by měli pochopit, že historie je interpretací, která je založená na dedukcích. Tyto dedukce jsou vyvozovány ze studia primárních pramenů, které na sebe mohou brát podobu dobových zpráv, záznamů nebo hmotných pozůstatků. Aby se z primárního pramene stal důkaz či doklad o minulosti, musí se mu klást dobré otázky. Jejich kladení často začíná ještě před přečtením pramene otázkami po autorovi a době vzniku. Dále vyvozujeme motivy a záměry pro jeho vytvoření, hledáme hodnoty a pohledy jeho tvůrců na svět a společnost. Analýza pramene musí ale probíhat ve vztahu k historickému kontextu, brát v potaz podmínky a názory, které byly běžné či majoritní v době jeho vzniku. Poslední teze pak upozorňuje na fakt, že dedukce, které z analýzy pramene vyplývají nemohou stát osamoceny. Tyto dedukce by měly být opřeny o informace z dalších jak primárních, tak sekundárních zdrojů.¹⁸²

Trvání a změna je třetím konceptem Seixasovy práce a je uvozen otázkou: „Jak najít logiku ve složitých historických procesech?“¹⁸³ Na začátku je popsána vzájemná provázanost a koexistence trvání a změny. Pokud chceme pochopit jejich provázání, můžeme začít chronologickým uspořádáním událostí. Periodizace totiž napomáhá uspořádat naše přemýšlení o těchto dvou, na první pohled protichůdných, fenoménech. Je ale nutné mít na paměti, že periodizace je určitou formou interpretace. V jejím procesu totiž rozhodujeme o tom, které události, vývojové trendy nebo změny jsou pro konkrétní historická období podstatná. Změnou Seixas myslí proces, který může mít různý průběh i charakter pohybu. Jeho součástí

¹⁸⁰ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/>

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

mohou být body obratu, momenty, ve kterých dojde ke změně směru nebo rychlosti tohoto procesu. Nakonec, změny, které se udály v konkrétním čase, je možné hodnotit. Nejobecnějším hodnocením je pokrok a úpadek, v závislosti na dopadu těchto změn. Opět se jedná o hodnocení, které se může proměňovat, a to v závislosti na tom, kdo změnu hodnotí.¹⁸⁴ „Pokrok pro jedny může být úpadkem pro druhé.“¹⁸⁵

Další, v pořadí již čtvrtý, koncept se zaměřuje na příčiny a důsledky událostí. Cílem tohoto konceptu je, aby žáci pochopili, proč se události dějí a jaké jsou jejich dopady. Hned první teze otevírá problematiku multikauzality. Změny jsou způsobeny vícero příčinami a mají také vícero důsledků, jak krátkodobých, tak dlouhodobých. Každá příčina se pak liší v tom, jak velký vliv na konkrétní historickou událost či změnu měla. Události jsou zapříčiňovány dvěma typy činitelů. Těmi prvními jsou historičtí aktéři – osoby nebo skupiny osob, které svým chováním, svými činy a rozhodnutími ovlivňují chod událostí. Druhým typem aktérů jsou sociální, kulturní, politické a hospodářské podmínky, v jejichž rámci a pod jejichž vlivem historičtí aktéři jednají, jejichž vliv ale nedokážou vždy stoprocentně predikovat. Jejich jednání proto může přinést nezamýšlené důsledky. Koncept příčin a důsledků uzavírá teze, která se pouští na pole kontrafaktuálních dějin a upozorňuje na to, že historické události nebyly nutně nevyhnutelné. Změnou pouze jediného činu, nebo podmínky by událost mohla dojít k jinému výsledku.¹⁸⁶

Pátým konceptem jsou dobové perspektivy: „Jak lépe porozumět lidem, kteří žili v minulosti?“¹⁸⁷ Tento koncept otevírá teze, která vede žáky k uvědomění si propastných rozdílů, které leží mezi současností a minulostí. Tyto rozdíly se týkají víry, hodnot a motivací, na jejichž základě si lidé v minulosti utvářeli pohledy a názory na svět, ve kterém žijí.¹⁸⁸ Pro lepší pochopení žáky nabízí Seixas přirovnání minulosti k cizí zemi. Jednotlivá historická období, stejně jako geografický prostor s nimi provázaný, je jako cizí země, jejíž jazyk, zvyky, náboženství, hodnoty a mentalitu žáci neznají a teprve ji objevují.¹⁸⁹ Druhá teze vyjadřuje napětí mezi anachronismem, tedy přisuzováním současných pohledů a představ

¹⁸⁴ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/>

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ SEIXAS, Peter a Tom MORTON, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto: Nelson, 2012, s. 138.

historickým aktérům, a univerzální lidskou zkušeností, která může přinést osobnější vztah k nim. Na místě je ale opatrnost a obezřetnost. Nahlédnutí do dobové perspektivy totiž neznamená identifikaci s aktéry a jejich postoji, nýbrž snahu o pochopení jejich konání s přihlédnutím k dobovému kontextu. Jde o vytváření dedukcí, které jsou doloženy prameny. Žáci si ale musí uvědomit, že stejně jako se na tématech ve společnosti neshodneme ani v současnosti, neshodli se na nich lidé ani v minulosti. Také historičtí aktéři nahlíželi na události, kterých byli součástí rozdílně. Zkoumání těchto odlišných úhlů pohledu je důležité a klíčové pro porozumění historických událostí.¹⁹⁰

Poslední koncept se zabývá etickou dimenzí historického poznání. „Jak nám historie může pomoci v přítomném životě?“¹⁹¹ autoři historických prací, ať už explicitně nebo implicitně, vyjadřují etické soudy.¹⁹² Samotné vyjádření etického soudu není nutně špatně, záleží ovšem na několika faktorech. Abychom mohli etický soud o jednání v minulosti považovat za odůvodněný, musí brát v potaz historický kontext aktérů, jejichž jednání hodnotí. V tomto procesu je nutná jistá dávka opatrnosti, protože stejně jako v předchozím konceptu historických perspektiv, se můžeme i u etických soudů snadno uchýlit k anachronismu a na jednání aktérů v minulosti přikládat mřížky současných standardů a etických norem. Pokud ale provedeme opatrné a poctivé zhodnocení etických důsledků, které je postaveno na dobovém kontextu a historickém výzkumu, můžeme postoupit o krok dále k vlastní historické zodpovědnosti. V jejím rámci pak nejenom vzpomínáme na oběti, nespravedlnost a zásluhy historických aktérů, ale jme schopni na ně reagovat. Poslední teze tohoto konceptu přenáší porozumění historie do současnosti. Tvrdí, že pokud žáci porozumí historii, budou s její pomocí schopni formulovat informované soudy o tématech a otázkách aktuálních pro současnost. Zároveň ale neopomijí upozornit na důležitost uvědomění, že využití historie pro současnost má své hranice.¹⁹³ „Porozumění historii nám pomáhá

¹⁹⁰ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/>

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² O problematice hodnocení a hodnot ve výuce dějepisu pojednává např. Jaroslav Pinkas, srov.: PINKAS, Jaroslav, *Hodnoty a hodnocení v dějepise*, in: *Historie – Otázky – Problémy, Etika historikova / historického soudu*, 2017, roč. 9, č. 2, s. 57–71.

¹⁹³ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/>

formulovat informované soudy, jež se týkají aktuálních otázek a problémů, ale jen tehdy, pokud dokážeme rozpoznat také meze každého přímého „poučení“ z minulosti.“¹⁹⁴

Analýza projektů v této práci bude sledovat, zda a jakým způsobem jsou tyto koncepty v projektu přítomné, jak projekty reflektují moderní didaktické přístupy k výuce dějin. Koncept, který bude během analýzy upozaděn je koncept příčin a důsledků, a to kvůli specifickému typu zdrojů, se kterými projekty pracují.

¹⁹⁴ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/>

2.1 Příběhy našich sousedů v didaktické perspektivě

2.1.1 Dostupné metodiky, metodologie didaktiky dějepisu a cíle projektu

Příběhy našich sousedů jsou projektem pro žáky 8.-9. tříd základních škol, případně tercií a kvart osmiletých gymnázií.¹⁹⁵ Jelikož je projekt široce regionálně rozprostřen, funguje již několikátým rokem, navíc ve dvou cyklech během jednoho školního roku, není možné ho analyzovat stran obsahu jednotlivých ročníků a konkrétních pamětníků v nich zpracovaných. Takováto práce by vydala na měsíce studia a ve své podstatě by pro práci nebyla produktivní. Analýza projektu bude proto vycházet ze studia dostupných metodik a materiálů projektu.

Jako první je tedy třeba zodpovědět otázku toho, jaké metodiky projekt má a jakou využívá metodologii didaktiky dějepisu. Na webových stránkách jsou volně dostupné hned několikery metodiky. Ty se většinou vztahují ke konkrétnímu workshopu, který může, ale nemusí být součástí projektu¹⁹⁶. Nejdůležitější volně dostupnou online metodikou je metodika pro pedagogy vydaná roku 2017.¹⁹⁷ Vedle metodiky pro pedagogy existuje ještě příručka pro koordinátory.¹⁹⁸ Ta je ovšem neveřejným, interním dokumentem, který mi sice byl pro potřeby této práce poskytnut, ale veškeré citace z něj jsou v této práci použity se souhlasem Veroniky Stehlíkové, vedoucí projektu. Obě metodiky jsou si vesměs podobné svou strukturou, obě sledují časový harmonogram projektu, jehož cyklus trvá dohromady šest měsíců. Metodika pro koordinátory je mnohem detailnější a přináší více informací, které pedagog nutně znát nepotřebuje. Po prostudování obou metodik je ale zjevné, že jejich obsah se zabývá spíše technickou stránkou projektu, jeho průběhem a časovým harmonogramem. Jedná se spíše o seznam úkolů a aktivit, které jsou v určitých časových obdobích projektu nutné udělat a které mají probíhat. Pouze minimálně v nich najdeme jakoukoliv koncepci či metodologii výuky dějepisu jako takového.

Ve svých metodikách, pedagogické i koordinátorské, projekt explicitně formuluje některé své cíle. Podle metodiky pro pedagogy je cílem projektu: „prostřednictvím projektové výuky a s využitím vzpomínek pamětníků reflektovat historii 20. století, získat technických

¹⁹⁵ Příběhy našich sousedů: O projektu [online]. [cit. 2023-04-13]. Dostupné z:

<https://www.pribehynasichsousedu.cz/o-projektu/>

¹⁹⁶ Jedná se o následující metodiky: Metodika k workshopu *Lidská práva – chraňme je!*, *Jak vyprávět pamětníka* a metodika k pracovnímu sešitu *Příběhy našich sousedů v kresbách a fotografiích*. Viz.:

<https://www.pribehynasichsousedu.cz/pro-skoly/>

¹⁹⁷ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy*, 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017.

¹⁹⁸ BENEŠOVÁ, Magdaléna, Hana HNILÍČKOVÁ a Vendula MÜLLEROVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro koordinátory* [online]. Post Bellum, 2022.

dovedností a získání sociálních dovedností (komunikace, spolupráce, odpovědnost, mezigenerační kontakt, empatie, naslouchání).¹⁹⁹ Koordinátorská metodika je v tomto ohledu obsáhlejší a detailněji rozebírá body obsažené v metodice pro pedagogy. I zde se dají cíle roztrždit do tří skupin. Jedná se o dovednosti historické („vedení rozhovoru orálně historickou metodou, orientace v dějinách 20. století se zřetelem k pamětnickému příběhu, analýza informací.“²⁰⁰), technické (práce s nahrávacím zařízením, videokamerou, nástroji pro střih, tvorba audiovizuálních materiálů) a sociální (práce v týmu, zodpovědnost za vlastní práci, jazykové a prezentační dovednosti, interpretační dovednosti, schopnost empatie, naslouchání, sebevědomí...apod.²⁰¹). I ve vytyčených cílech ale nad historickými dovednostmi převažují svým množstvím dovednosti technické a sociální, což je u historického projektu poměrně zvláštní.

2.1.2 Vztah projektu k RVP

Před tím, než bude možné zhodnotit, zda, anebo jakým způsobem se projekt vztahuje k rámcovému vzdělávacímu plánu, je nutné ujasnit si, o kterém plánu vlastně mluvíme. Jelikož je projekt určen jak pro základní školy, tak pro gymnázia, je nutné brát v potaz oba plány.

Projekt k RVP ZV ani RVP G explicitně neodkazuje, ani na něj nijak neupozorňuje ve svých metodikách, přesto ho k němu můžeme alespoň částečně vztáhnout. Projekt se s oběma RVP shoduje tematicky svým zaměřením na dějiny 20. století. Shoduje se také v některých cílech dějepisného vzdělávání, ať už jde například o rozvoj zájmu o minulost a současnost národa, schopnosti využívat různé zdroje informací²⁰² pro RVP ZV, nebo pochopení vývoje společnosti, proměny sociálních projevů života v čase²⁰³ pro RVP G.

2.1.3 Příběhy našich sousedů perspektivou šesti konceptů historického myšlení

Po přehledu vytyčených cílů, metodik a vztahu projektu k RVP je zapotřebí pokročit dál a nahlédnout, jakým způsobem projekt vyučuje dějepis a rozvíjí historické myšlení žáků. Šest konceptů historického myšlení Petera Seixase zde poslouží jako pomyslná mřížka, kterou na projekt přiložíme. Hned na začátku je důležité zmínit, že Seixasovy koncepty sice stojí

¹⁹⁹ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů – Metodika pro pedagogy*, 5. vydání, Praha: Post Bellum, 2021, s. 5.

²⁰⁰ BENEŠOVÁ, Magdaléna, HNILÍČKOVÁ, Hana a Vendula MÜLLEROVÁ, *Příběhy našich sousedů – Metodika pro koordinátory*, Praha: Post Bellum, 2022, s. 6.

²⁰¹ Tamtéž, s. 6-7.

²⁰² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> [cit. 2023-06-05], s. 61-62.

²⁰³ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/> [cit. 2023-07-05], s. 45-46.

samy o sobě, ale zároveň se v některých svých vrstvách prolínají a nedají se od sebe tak snadno oddělit. Proto se budou v některých částech této analýzy překrývat a splývat.

Prvním konceptem je historický význam a s ním nutně přichází otázka, jaké události jsou v projektu reflektovány jako významné. Co projekt o historickém významu učí? Stejně jako celá organizace Post Bellum, je i projekt orientován spíše na velké dějiny. Osobní příběhy pamětníků se odráží na časové ose politických dějin. Projekt sice sám o sobě explicitně netvrdí, že se zaměřuje na politické dějiny, náznaky a implicitní odkazy v metodikách a materiálech a výběr pamětníků především, mohou sloužit jako doklad tohoto tvrzení. Jako příklad lze uvést dvě pasáže z metodiky pro pedagogy: „Děti se v rámci projektu na několik měsíců stanou rozhlasovými nebo televizními dokumentaristy. Na základě osobního setkání zpracují osudy pamětníků významných událostí 20. století, kteří žijí v jejich sousedství.“²⁰⁴ V části metodiky, která se zaměřuje na výběr pamětníka se mimo jiné píše: „Vždy je lepší, když se vašemu týmu podaří objevit zajímavého pamětníka samostatně, většinou mezi příbuznými či známými zúčastněných žáků. (...) Vhodným pamětníkem nemusí být nutně člověk, jehož život významně poznamenal totalitní režim (např. dlouholetým vězněním nebo pobytem v pracovním táboře), ale může se jím stát jakýkoli zajímavý přímý svědek významných událostí 20. století.“²⁰⁵ Tuto tezi může doložit také část metodiky pro koordinátory, která se otázce výběru pamětníka věnuje šířeji. Pokud se žakovskému týmu nepodaří najít pamětníka, přechází tento úkol na koordinátora. Metodika pak dává několik tipů, jak a kde pamětníka hledat. Koordinátor se může obrátit na místní radnici, hledat mezi čestnými občany obce, může spolupracovat s organizacemi, které pamětníky sdružují. Metodika uvádí např. Konfederaci politických vězňů, Československou obec legionářskou, Pražský akademický klub 48 nebo Terezínskou iniciativu. Odkazuje na skauty, sokoly, případně místní faráře.²⁰⁶ Skrže tyto odkazy lze vyvodit, že významnými událostmi 20. století se myslí události politické.

Skrže výběr pamětníků se plynule přesouváme k druhému konceptu a tím je výpověď pramenů. Celý projekt a využití metody oral history v něm, stojí na přímém kontaktu žáků s pamětníky. Jsou to žáci, kteří se s pamětníky osobně setkávají, vedou rozhovor a následně ho zpracovávají. Pamětnická výpověď je velice specifický pramen a v projektu stojí jako

²⁰⁴ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ. Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy [online]. 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/pns_metod_2017_web.pdf, s. 5.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 17.

²⁰⁶ BENEŠOVÁ, Magdaléna, Hana HNILIČKOVÁ a Vendula MÜLLEROVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro koordinátory* [online]. Post Bellum, 2022, s. 14-15.

alternativa k tradičním pramenům nebo výkladovým textům v učebnicích dějepisu. Sám projekt tvrdí, že: „...předávání zkušeností mezi generacemi je nejpřirozenější způsob vzdělávání. Žádná učebnice nedokáže tak jedinečným způsobem inspirovat jako vyprávěný příběh.“²⁰⁷ Je proto nutné podívat se na to, jakým způsobem projekt s pamětnickou výpovědí jako pramenem pracuje.

Začít lze tím, jak pramen vzniká. Návod najdeme v metodice workshopu Jak natočit pamětníka, která je součástí metodiky pro pedagogy²⁰⁸, o něco šířeji je pak rozpracovaná v metodice pro koordinátory, a která přináší základy metody orální historie.²⁰⁹ Jedná se o její zjednodušenou verzi, která se zaměřuje jak na teoretickou, tak technickou stránku věci. Metodika vysvětluje důležitost důvěry mezi tazatelem a vypravěčem a přináší tipy, jak tuto důvěru vybudovat. Pamětník má podle metodiky podepsat souhlas s nahráváním, bez něhož nelze jeho příběh veřejně prezentovat. Metodika popisuje, jaké místo nahrávání zvolit, jak se správně ptát, jak dlouhý by rozhovor měl být... apod. Zbytek metodiky se pak věnuje technickým náležitostem, např. jak ovládat nahrávací zařízení, nebo jak zálohovat nahrávku.

Předpokládáme, že účast v projektu je pro žáky prvním setkáním s metodou oral history a rozhovor s pamětníkem je pro ně novou zkušeností. Je samozřejmé, že od žáků základních škol nelze očekávat výstupy na akademické úrovni. Proto také projektu nelze vyčítat zjednodušené pojetí metody orální historie. To, nad čím už je ale nutné se pozastavit, je to, že metodika nezpracovává, co by se s nahraným rozhovorem mělo dít dál. Nevěnuje se analýze vzniklého materiálu, která je pro metodu klíčová.²¹⁰ Byť sám projekt staví svůj marketing do určité míry na tvrzení, že pamětnický příběh je jiný, že se liší od tradičních historických výpovědí, de facto podstatu této specifčnosti neodráží v následné kritice pramene.

²⁰⁷ Příběhy našich sousedů: O projektu [online]. [cit. 2023-04-13]. Dostupné z:

<https://www.pribehynasichsousedu.cz/o-projektu/>

²⁰⁸ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy* [online]. 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/pns_metod_2017_web.pdf, s. 51 – 52.

²⁰⁹ Během projektu mohou žákovské týmy využít workshopy, které Post Bellum nabízí. Podle jejich obsahu se uskutečňují buď před nebo po setkání s pamětníkem. Vedle workshopu Jak natočit pamětníka se jedná o workshopy Jak vyprávět příběh, Video a Audio workshop, případně je možné využít exkurze do relevantních archivů.

²¹⁰ Srov. VANĚK, Miroslav, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha: Centrum orální historie ÚSD, 2004, kapitola III – Analýza a interpretace, s. 95-160.

Jakým způsobem tedy analýza pramene v projektu probíhá? Po uskutečnění rozhovoru s pamětníkem se žáci účastní workshopu Jak vyprávět příběh.²¹¹ V jeho metodice ale najdeme pouze to, jak žáky navést k příběhu, který chtějí z pamětníkova vyprávění vytáhnout a použít pro svoje závěrečné zpracování,²¹² které je časově omezené do několika minut. Žáci se v něm tak neučí, jak provádět kritiku pramene, ale absolvují spíše lekci literární teorie, ve které analyzují stavbu příběhu a vyprávěcí postupy tak, aby jejich závěrečný výstup byl smysluplný, zajímavý a poutavý.²¹³

Ve svých tezích ke konceptu historických pramenů Seixas uvádí, že „prameny, by měly být analyzovány ve vztahu k historickému kontextu.“²¹⁴ Posoudit, do jaké míry tato analýza v projektu probíhá je ale složité a nejde zjednodušit. Příběhy našich sousedů totiž nemají žádný oficiální materiál, který by měl k výuce historického kontextu sloužit, nemá vypracovaný žádný workshop, který by se specificky výkladu historického kontextu věnoval (vybízí maximálně k návštěvě archivů nebo výstav²¹⁵, které ale nutně nemusí být pro určitou skupinu pamětníků relevantní). Dodat historický kontext není ani úkolem koordinátora projektu. Koordinátoři totiž nutně historiky být nemusí a většinou jimi ani nejsou.²¹⁶ Výuka historického kontextu proto leží na pedagogovi²¹⁷, který má za žakovský tým zodpovědnost a je tak proto pouze na něm, do jaké míry a jakým způsobem kontext bude vykládat.

Další Seixasovou tezí je, že „dedukce vycházející z jednoho zdroje nemohou samy nikdy obstát. Vždy by měly být ověřeny, tj. potvrzeny na základě informací z dalších zdrojů

²¹¹ Jak vyprávět příběh [online]. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/Jak-vypr%C3%A1v%C4%9Bt-p%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh-45-min.-metodika.pdf>

²¹² Může se jednat o audio nebo video reportáž, komiks, nebo animaci.

²¹³ Jak vyprávět příběh [online]. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/Jak-vypr%C3%A1v%C4%9Bt-p%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh-45-min.-metodika.pdf>, s. 2-3

²¹⁴ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

²¹⁵ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy* [online]. 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/pns_metod_2017_web.pdf, s. 19.

²¹⁶ Interview s Mgr. Veronikou Stehlíkovou, vedoucí projektu Příběhy našich sousedů. Praha: 22. 11. 2022.

²¹⁷ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy* [online]. 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/pns_metod_2017_web.pdf, s. 6.

(primárních i sekundárních).²¹⁸ Ze strany projektu a jeho koordinátorů prochází pamětníci lustrací v Archivu bezpečnostních složek, případně lze zmínky o nich hledat ve Vojenském ústředním archivu, pokud je to relevantní nebo v místních regionálních archivech.²¹⁹ Tato lustrace do určité míry opravdu může jako jisté ověření výpovědi pramene sloužit. Pokud např. pamětník tvrdí, že byl sledován tajnou policií a v archivu se o tomto sledování opravdu najdou záznamy, jeho tvrzení je ověřeno. Důležitou otázkou je, zda se lustrace pamětníků provádí pouze kvůli ověření jejich výpovědi, nebo je za tím ještě jiný důvod. K této otázce se proto vrátím u konceptu etické dimenze. Další případné prameny, se kterými se žáci setkávají jsou pak dobové fotografie a dokumenty, které poskytuje pamětník, pokud k tomu svolí. Ověřování výpovědi pramene v dalších primárních a sekundárních zdrojích je pak do určité míry provázané s předchozí tezí. Opět bude záležet na vyučujícím, zda tuto reflektivní stránku dodá, nebo ne.²²⁰ Projekt sám o sobě to neudělá.

Jako další problematickou stránku vnímám fakt, že projekt nespécifikuje, jak funguje narátorova paměť. Součástí workshopu Jak natočit pamětníka sice je několik cvičení a aktivit, které mají kapacity lidské paměti demonstrovat, ale cíle těchto cvičení jsou vždy obráceny k nutnosti zaznamenat pamětnický příběh, protože bez nahrávky si ho žáci dokonale se všemi detaily nezapamatují. Cvičení přitom přímo vyzývají k obrácení této aplikace také na pamětníka samotného, což se ale v oficiálních metodikách neděje. Jako příklad lze uvést aktivitu s názvem Paměťový dotazník. Učitel nebo koordinátor na tabuli napíše několik otázek o akci, které se třída v minulosti společně zúčastnila. Žáci mají každý zvlášť napsat odpovědi na tyto otázky a pak je porovnat s odpověďmi spolužáků. Premisou cvičení je, že se odpovědi žáků budou lišit.²²¹ Na této aktivitě by se velice snadno dala demonstrovat úskalí pamětnických výpovědí, kdyby cílem aktivity nebylo „demonstrovat nespolehlivost lidské paměti a nutnost nahrání pamětníkova vyprávění – bez nahrávky si žáci budou jeho příběh pamatovat zkresleně.“²²² Další prvek komplikující kritiku pramene v projektu může být také nedostatek odstupů žáků od pamětnického vyprávění a emoční zátěž, kterou na ně vyprávění

²¹⁸ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

²¹⁹ BENEŠOVÁ, Magdaléna, Hana HNILÍČKOVÁ a Vendula MÜLLEROVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro koordinátory* [online]. Post Bellum, 2022, s. 20.

²²⁰ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy* [online]. 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/pns_metod_2017_web.pdf, s. 6.

²²¹ Tamtéž, s. 45.

²²² Tamtéž.

může nakládat. Žáci pak mohou snadno podlehnout síle příběhu a identifikovat se s pamětníkem do takové míry, že již kritiky nejsou schopni.²²³

Třetí koncept Petera Seixase je trvání a změna. V tomto spojení je užitečné ptát se, jak změnu a trvání pojímá projekt. Co jsou podle projektu body zlomu? Co projekt v dějinách hodnotí jako pokrok a co jako úpadek? Explicitně to projekt netvrdí, ale implicitně, z výběru pamětníků, opět dojdeme k závěru, že body zlomu budou data politických dějin, od 2. světové války po únor 1948, srpen 1968 a listopad 1989, přičemž období totality bude všeobecně vnímáno jako období úpadkové.

V analýze projektu bych nyní přeskočila čtvrtý koncept týkající se příčin a důsledků, který v projektu s ohledem na zaměření na pamětnická svědectví nehraje zásadní roli a přešla bych přímo k pátému konceptu dobových perspektiv, který je podle mého názoru úzce spjat s posledním šestým konceptem etické dimenze. Znovu se zde objevuje otázka emoční zátěže, kterou rozhovor s pamětníkem může pro žáky znamenat.²²⁴ V rámci této zátěže totiž mohou žáci snadněji propadnout síle příběhu a místo toho, aby pouze nahlédli dobovou perspektivu pamětníka, identifikují se s ním a s jeho vyprávěním.²²⁵

Další doplňující teze konceptu dobových perspektiv upozorňují mimo jiné na to, že „různí historičtí aktéři pohlíželi na události, jejichž byli součástí, z rozdílných úhlů pohledu. Zkoumání těchto rozmanitých perspektiv je klíčem k porozumění historických událostí.“²²⁶ Ještě jednou se musíme vrátit k výběru pamětníků v projektu. Metodika pro pedagogy sice moc informací o tom, kdo je vhodným pamětníkem nepřinese. Jak už v této práci zaznělo, podle metodiky pro pedagogy, je vhodným pamětníkem svědek velkých dějin 20. století, který je duševně svěží a je ochotný se projektu zúčastnit.²²⁷ Metodika pro koordinátory už ale přináší detailnější informace. Jak již bylo zmíněno výše, žákovské týmy si vybírají pamětníka samy, pokud toho tým není schopen, přebírá tento úkol koordinátor. Hledat pamětníka může mezi čestnými občany obce, může oslovit organizace, které pamětníky sdružují (Konfederaci

²²³ HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 57-59.

²²⁴ Tamtéž, s. 58-59.

²²⁵ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy* [online]. 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/pns_metod_2017_web.pdf, s. 17.

politických vězňů, Československou obec legionářskou, Pražský akademický klub 48, Tereziňskou iniciativu, skauty, sokoly, místní faráře). Tento výčet neodkazuje pouze na zaměření projektu na velké dějiny, ale také odhaluje historický narativ, který se projektem vine. Projekt sice defacto nezakazuje výběr pamětníků „antihrdinů“, např. zarytého komunisty, upozorňuje už ale na to, že je potřeba zvážit jeho vhodnost.²²⁸ Stejně tak na tuto problematiku naráží metodika ve vztahu k lustracím pamětníků, o kterých jsem se zmínila výše, a během kterých se také může přijít např. na to, že pamětník byl spolupracovníkem Stb.²²⁹ Lustrace, které se podle metodiky mají dělat u každého pamětníka,²³⁰ tak slouží spíše k hodnotově zdůvodněnému vyloučení určitého typu svědectví, než k ověřování pamětnických výpovědí.

Problém s pamětníky „antihrdinů“ je navázán na závěrečnou prezentaci, která ukončuje každý cyklus projektu. Na závěrečné prezentaci se sejdou všechny týmy účastníci se projektu v daném regionu spolu s pamětníky, jejichž příběhy zaznamenávaly. Jednotlivé týmy pak postupně představují svého pamětníka a jeho příběh. Prezentací se dále účastní rodinní příslušníci pamětníků, žáků a také političtí představitelé daných regionů či obcí.²³¹ Protože se na závěrečné prezentaci mají všichni pamětníci setkat, prezentace se nese ve slavnostním duchu, předávají se květiny a dárky, bylo by pro koordinátora jistě náročné zvládnout situaci, ve které si vedle sebe má sednout např. politický vězeň a přesvědčený komunist. Proto bych ráda v této části analýzy přednesla tezi, že projekt multiperspektivu svým nastavením výrazně omezuje. Multiperspektiva sice v projektu nutně přítomná bude. Projekt se účastní velké množství pamětníků, kteří logicky nemohou mít na vše identický názor, pořád ale jejich vyprávění zapadne do určitého proudu, který projekt umožní.

Jak už jsem zmínila výše, v projektu defacto nedochází ke kritice pramene a k problematizování pamětnických vyprávění. Žáci vyprávění spíše převyprávují, což nastavení závěrečné prezentace vyhovuje. Eticky by totiž bylo velice sporné a náročné, tvářit v tvář pamětníkům, přednášet jakoukoliv kritiku jejich výpovědi, nebo nad ní vynášet etické soudy.

²²⁸ BENEŠOVÁ, Magdaléna, Hana HNILIČKOVÁ a Vendula MÜLLEROVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro koordinátory*, Post Bellum, 2022, s. 14.

²²⁹ Tamtéž, s. 20.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy* [online]. 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/pns_metod_2017_web.pdf, s. 37.

Tezi o nekonfliktnosti projektu také nahrává možnost použít do projektu pamětníka, který je příbuzným některého z žáků.²³² Zpovídání rodinných příslušníků je specifické. V rodině se obecně vzpomíná nekonfliktně, citlivá, nebo kontroverzní témata se proto nevyskytují příliš často. Autostylizace bude v těchto rozhovorech častější, protože během rozhovoru nedochází pouze ke vzpomínání, ale také k vytváření obrazu rodinné historie, upevňování tradice a identity.²³³ Podrobit vyprávění člena rodiny kritické analýze je pak samozřejmě ještě náročnější kvůli vztahu, který mezi tazatelem a pamětníkem je.²³⁴

Nekonfliktní výklad dějin ale podstatně snižuje didaktický potenciál projektu. Na tento fakt upozorňuje ve své studii o výuce kontroverzních témat v Severním Irsku a vedení diskusí v hodinách dějepisu Keith Barton a Alan McCully. Ve své studii autoři poukazují na zahraniční výzkumy, které prokazují výhody, které s sebou diskuse o kontroverzních tématech přináší. Celá demokratická společnost totiž stojí na premise občanů, kteří jsou schopní a ochotní vést rozumnou diskusi o tématech, na nichž se jejich pohledy a názory rozcházejí. Studenti, kteří se těchto diskusí ve výuce účastní, budou v budoucnu s větší pravděpodobností volit, podporovat základní demokratické hodnoty, účastnit se politických debat a sledovat politické dění a vývoj. Diskuse ve výuce musí samozřejmě probíhat regulovaně, vyučující se musí popasovat s emocemi, které konfliktní témata mohou vyvolávat, měl by zajistit bezpečné prostředí, ve kterém se žáci nebudou bát a stydět vyjadřovat své názory. Vyučující by měl zvládnout citlivě pracovat s diverzitou ve třídě. Pokud se to ale povede, výsledkem bude vyváženější debata, rozvoj empatie u žáků a nečernobílý pohled nejen na minulost, ale také na současnost.²³⁵

V tomto bodě se začíná koncept dobových perspektiv prolínat s konceptem etické dimenze a vynášením soudů o minulosti. Pokud totiž studenti budou schopni nahlížet problematiku z vícero úhlů, budou lépe chápat historické události. A pokud budou lépe chápat historické události a historický kontext, ve kterém se udály, budou schopni tvořit opatrnější a

²³² BENEŠOVÁ, Magdaléna, Hana HNILČKOVÁ a Vendula MÜLLEROVÁ, *Příběhy našich sousedů - metodika pro koordinátory*, Post Bellum, 2022, s. 14.

²³³ HAVLÚJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 59.

²³⁴ Pracovat s rodinnou pamětí ve výuce je určitě možné, je ale nutné brát v potaz její specifickou práci v hodinách citlivě, srov.: NAJBERT, Jaroslav, *Rodinná paměť ve výuce tzv. normalizace: Velké a malé příběhy moderních dějin*, in: *Memo: časopis pro orální historii*, 2011, roč. 1, č. 2, s. 98–120.

²³⁵ BARTON, Keith a McCULLY, Alan, *Výuka kontroverzních témat*, in: PINKAS, Jaroslav (ed.), *Třetí odboj v didaktické perspektivě: dějiny v diskuzi*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020, s.81-92.

poučenější hodnotové soudy.²³⁶ Pokud ale projekt vybírá pouze narátory z určité strany názorového spektra a explicitně nepočítá s kritikou pramene, může snadno vést ke zjednodušujícím, černobílým soudům o minulosti, ve kterých budou lidé s komunistickou minulostí vždy hodnoceni negativně, zatímco lidé, kteří do strany nikdy nevstoupili budou mít morálně vyšší půdu. Opět se dostávám k tématu závěrečných prezentací, které pravděpodobně ve vztahu k hodnotícím soudům hrají důležitou roli. Poukázat zde mohu na osobní zkušenost z návštěvy závěrečné prezentace projektu na Praze 2 na začátku roku 2023, kterou samozřejmě nelze vztáhnout na praxi závěrečných prezentací obecně, může ale sloužit jako případová studie. Pamětník zde sloužil jako morální příklad. Žáci se v závěru svých prezentací často odkazovali k jeho příběhu a zdůrazňovali pozitivní příklad jeho životní zkušenosti. Často také vyjadřovali vděčnost za to, že žijí v demokratickém, svobodném státě. Mohlo se tak zdát, že pamětnické vyprávění a antikomunismus zde slouží jako jakýsi legitimizační příklad pro pochopení minulosti.

2.1.4 Shrnutí analýzy

Příběhy našich sousedů s sebou určitě nenesou pouze negativa. Pozoruhodná na něm je schopnost aktivizovat žáky k mimoškolní historicky zaměřené aktivitě, jejíž jsou aktivní součástí. Dokladem této schopnosti může být šíře geografického záběru projektu, který každým rokem probíhá na mnoha místech celé republiky. Důležité je také znovu zdůraznit individuální kompetence pedagogů a koordinátorů. Projekt tak nebude na různých místech a školách probíhat stejně. Analýza založená na oficiálních materiálech a webových stránkách projektu ale objevila spoustu slabých míst, která by se dala shrnout do tvrzení, že projekt je především nekonfliktní. Zpovídání jsou pamětníci s příběhem, který v drtivé většině zapadá do antikomunistického narativu, jejich příběh jako pramen neprochází kritikou, a pokud žákovský tým nevede pedagog, který kritiku s žáky provede samostatně a kvalitně jim doplní historický kontext, žáci pamětnické vyprávění pouze převypráví. Na závěrečné prezentaci navíc pro prezentaci takto analyzovaných pramenů není tváří v tvář pamětníkovi prostor. Závěrečná prezentace tak slouží spíše jako slavnostní zakončení projektu, na kterém se předají květiny a dárky a kde se žáci mohou, krom pamětníků, setkat také s místními politiky. Toto setkání tak pro ně může být prvním setkáním s politikou paměti. Díky vágně definovaným historickým cílům, za to bohatě popsaným a reflektovaným cílům sociálním a technickým, se

²³⁶ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

může zdát, že projektu až tak nejde o historické vzdělávání, spíše jako o osobnostní rozvoj jednotlivců.

2.2 Československo v paměti žen v didaktické perspektivě

2.2.1 Dostupné metodiky, metodologie didaktiky dějepisu a cíle projektu

Československo v paměti žen je projektem primárně určeným pro základní školy, konkrétně 8.-9. třídy. Použít ho lze ale i na gymnáziích nebo středních školách.²³⁷ Na začátku je potřeba představit metodiky a metodologii projektu a také jeho cíle. Těch formuluje projekt explicitně několik. Nejprve chce představit žákům základních škol život v Československu mezi lety 1945 a 1990 z pohledu žen. Jejich příběhy mají žákům přiblížit dějiny na příkladu osobních životů a zkušeností a být tak alternativou tradičních politických dějin.²³⁸ Projekt funguje jako výuková internetová platforma, jejímž obsahem je deset příběhů žen, které jsou zpracovány metodou oral history. Ve své metodologii projekt uvádí, že zpracování příběhů žen vychází z principů kvalitativní analýzy biografického a feministického výzkumu, především metody feministické orální historie. Pět příběhů žen, narozených v letech 1922-1942, bylo vybráno z archivu *Paměť žen*, dalších pět rozhovorů s ženami narozenými v letech 1945-1964 vzniklo nově mezi lety 2020 a 2021.²³⁹ Metodologie uvádí také kritéria výběru žen. Projekt vyhledával především „...příběhy “obyčejných” žen žijících “všední, běžné” životy, které by reflektovaly dobu socialismu v 2. polovině 20. století v Československu.“²⁴⁰ Snahou bylo, aby příběhy žen odrážely „...široké sociokulturní spektrum, geografickou různorodost, aby byly zastoupeny ženy z města i z venkova, ženy různé úrovně vzdělání, rodinného stavu či nejrůznějších profesí. Pro natočení nových rozhovorů bylo jedním z kritérií rozšířit archiv také o “mladší” ročníky žen (narozených zejména mezi lety 1945–1965), reflektovat více mimopražské “obyčejné” ženy bez vysokoškolského vzdělání.“²⁴¹ Narátorky byly získávány většinou metodou snowball. Rozhovory vedené metodou orální historie obvykle trvají několik hodin. Pro potřeby projektu byly zkráceny na přibližně 15 minut. Příběhy se zkrátily tak, aby dostatečně reprezentovaly osobnost narátorky a reflektovaly témata týkající se dějin každodennosti.²⁴² Sám projekt si uvědomuje obsahové limity příběhů, proto sám v metodologické části uvádí, že prezentuje individuální příběhy, které nemají být reprezentativním pohledem na 2. polovinu 20. století.²⁴³

²³⁷ Paměť žen: Pro vyučující [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²³⁸ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²³⁹ Metodologie: Paměť žen [online]. [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž.

Příběhy jsou na webu uvedeny ve formě ilustrované nahrávky. Doplnují je medailonky, klíčová slova a tematické faktografické texty věnující se dějinám každodennosti.²⁴⁴ Autorkami těchto textů jsou Dana Musilová, Denisa Nečasová, Alena Wagnerová, Johana Jonáková, Marie Koval, Kateřina Lišková, Pavla Frýdlová a Martina Láníková.²⁴⁵ U textů samotných sice nejsou uvedené zdroje, seznam použité literatury pro tvorbu projektu ale lze na webu dohledat.²⁴⁶

K příběhům jsou také vytvořeny edukační materiály v podobě pracovních listů, jejich metodik a kvízů. Každý pracovní list má pak formulovány vlastní vzdělávací cíle ve vztahu ke konkrétnímu příběhu a tematizované otázky z dějin každodennosti. Tyto cíle by se daly zobecnit do několika oblastí. Jde o pochopení mnohotvárnosti lidských žitých zkušeností (proč část starší generace vnímá komunistickou minulost pozitivně a část negativně, narušení černobílého vnímání komunistického režimu), hospodářské a sociální situace žen za socialismu (pracovní, rodinný a osobní život, odměňování a jeho vývoj, vývoj cen zboží apod.), otevření diskuse ohledně tabuizovaných a osobních témat (např. antikoncepce, potraty, sexualita, politicky kontroverzní témata).

Dalším cílem projektu je představit žákům metodu orální historie, díky níž by mohli aktivněji vstoupit do procesu učení.²⁴⁷ Projekt sice stojí na již zpracovaných rozhovorech, přesto nabízí vypracovanou metodiku orální historie, která má žáky motivovat k vedení rozhovorů. Metodika je na webových stránkách ke stažení v písemné formě²⁴⁸, je zde ale také ve formě videa, které lze přehrát přímo ve výuce.²⁴⁹ Metodika seznamuje žáky s tím, co orální historie znamená, upozorňuje, že se jedná o ústní svědectví minulosti, která jako historický materiál analyzujeme a interpretujeme. Poukazuje na smysl orální historie a oblasti dějin, které díky ní lze zkoumat, ale především na různé perspektivy, názory a vnímání lidí, které díky rozhovorům a následné analýze poznáváme a které jsou podle metodiky klíčem k pochopení jak minulosti, tak přítomnosti. Metodika dále provádí celým procesem vzniku rozhovoru od toho, co rozhovoru předchází (spolehlivé technické provedení, rešerše historického kontextu pamětníka, vytvoření dotazníků a kladení emočně nezabarvených

²⁴⁴ Metodologie: Paměť žen [online]. [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²⁴⁵ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²⁴⁶ Seznam zdrojové literatury: Paměť žen [online]. [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²⁴⁷ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²⁴⁸ Metodika orální historie pro vyučující: Paměť žen [online]. [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pro-vyucujici>

²⁴⁹ Paměť žen: Pro vyučující [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

otázek), přes rozhovor samotný (souhlas s nahráváním, vhodné místo pro rozhovor, jak být empatický a zvládat emoce), až po práci, která následuje po nahrávání (archivování nahrávky, přepis, případná příprava na druhé kolo rozhovoru). Metodika dává několik pokynů k tomu, jak nahrávku přepisovat a jak s ní po přepisu pracovat. Zmiňuje tvorbu klíčových pojmů, medailonku, nabádá k porovnání informací v rozhovoru s dalšími historickými prameny a vyzývá ke sdílení příběhu na veřejnosti, které na sebe může brát formu prezentace, výstavy, komiksu, nebo krátkého dokumentárního filmu.²⁵⁰

Stejně jako v případě Příběhů našich sousedů, tak ani Československo v paměti žen nelze vyčítat zjednodušení metody oral history pro edukační potřeby. Na rozdíl od projektu Post Bella je pozitivní, že metodika je podrobnější a věnuje se některým aspektům metody, které Post Bellum vynechává a tím ji v některých případech oslabuje. Zohlednit je také podle mého názoru potřeba fakt, že metodika v projektu Československo v paměti žen slouží pouze jako doplněk celého webu a nasměrování žáků na vlastní pokusy o tvorbu oral history pramenů, zatímco pojetí metody a její využití v praxi je pro projekt Post Bella naprosto klíčovou premisou. Již ze začátku podává metodika Paměti žen lepší vysvětlení toho, co metoda oral history znamená, jaké jsou její výhody a na jaké fenomény či oblasti historie může poukazovat. Jako krok dál v ní vnímám právě upozornění na fakt, který Alessandro Portelli formuluje ve své knize *Smrt Luigiho Trastulliho*: „...orální historie (je) jiná tím, že nám více než o událostech sděluje o jejich významu.“²⁵¹ Metodika také v závěru upozorňuje na potřebu analýzy rozhovoru formou porovnání s dalšími prameny a příběhy, což se v metodikách Příběhů našich sousedů explicitně neobjevuje.

2.2.2 Vztah projektu k RVP

Co se týče rámcového vzdělávacího plánu, projekt se k němu explicitně nevztahuje. Protože je projekt zaměřen primárně na základní školy, bude v této části upozorněno na body z RVP ZV, ke kterým se projekt vztáhnout může. Jak Příběhy našich sousedů, tak i Československo v paměti žen zapadá do konceptu RVP ZV svým tematickým zaměřením na dějiny 20. století. Propojení se pak dá najít také ve vzdělávacích cílech. Jde např. o „odhalování kořenů společenských jevů, dějů a změn, promýšlení jejich souvislostí a vzájemné podmíněnosti v reálném a historickém čase; rozvíjení orientace v mnohotvárnosti historických, sociokulturních, etických, politických, právních a ekonomických faktů tvořících

²⁵⁰ Metodika orální historie pro vyučující: Paměť žen [online]. [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pro-vyucujici>

²⁵¹ PORTELLI, Alessandro, *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy: forma a význam v orální historii*, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020, s. 68.

rámec každodenního života; k poznávání a posuzování každodenních situací a událostí ve vzájemných vazbách a širších souvislostech včetně souvislostí mezinárodních a globálních; utváření pozitivních vztahů k opačnému pohlaví v prostředí školy i mimo školu, k rozpoznávání stereotypního nahlížení na postavení muže a ženy v rodině, v zaměstnání i v politickém životě, k vnímání předsudků v nazírání na roli žen ve společnosti.“²⁵²

2.2.3 Československo v paměti žen perspektivou šesti konceptů historického myšlení

K pochopení toho, jakým způsobem projekt vyučuje dějepis, opět poslouží šest konceptů historického myšlení Petera Seixase. Opět začnu historickým významem a otázkou čemu, případně komu, projekt historický význam přisuzuje. Události a vývoje, které projekt považuje za významné, nejsou událostmi politických dějin. Jedná se v drtivé většině o témata sociálních dějin. Témata projekt rozděluje do čtyř oblastí. Jedná se o každodennost (bydlení, domácnost, oblékání, volný čas, zájmové organizace), práci (zaměstnanost žen, dvojí směna, povolání žen a jejich odměňování), osobní život (partnerství a rodina, vzdělávání a výchova, sexualita a další tabuizovaná témata) a veřejný život (ženská hnutí, veřejná angažovanost žen, Československý svaz žen, ženy v disentu, politická perzekuce žen).²⁵³ Pouze poslední oblast by se v určitých kontextech dala vztáhnout k politickým dějinám. Sám projekt o sobě tvrdí, že chce svým obsahem přinést alternativu k politickým dějinám a souvisejícímu pojetí dějepisu.²⁵⁴

Toto tvrzení projekt potvrzuje také na časové ose²⁵⁵, která je součástí platformy a na které mohou žáci porovnávat osobní životy žen s milníky feministických a sociálních dějin, stejně tak s těmi politickými. Mezi první skupinu milníků patří např. první ministryně v československé vládě, nový zákoník o rodině, zahájení pravidelného vysílání Československé televize, povolení umělého přerušování těhotenství, odrestování homosexuality, dostupnost první antikoncepční pilulky, prodloužení mateřské dovolené a uvolnění zákona o potratech.²⁵⁶ Ve druhé skupině milníků pak najdeme ukončení 2. světové války, převzetí moci komunisty, proces s Miladou Horákovou, měnovou reformu, okupaci vojsky Sovětského svazu a Varšavské smlouvy, Chartu 77, Sametovou revoluci a vznik samostatné České

²⁵² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> [cit. 2023-06-05], s. 61-62.

²⁵³ Paměť žen: Témata všedního života [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/temata>

²⁵⁴ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²⁵⁵ Paměť žen: Příběhy na časové ose [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z:

<https://www.pametzen.cz/casova-osa>

²⁵⁶ Tamtéž.

republiky.²⁵⁷ To, že stanovení milníků politických dějin na časové ose je výsledkem uvažování, jak z didaktického hlediska pojmout dějinné segmenty a jakým způsobem se k nim upnout v návaznosti na zaměření projektu na sociální dějiny a dějiny každodennosti, potvrdila během našeho prvního setkání Johana Jonáková.²⁵⁸

Jsou to tedy dějiny každodennosti a změny a vývoje sociálních dějiny, které projekt vnímá jako významné a které, v návaznosti na první Seixasovu tezi „přispěly k výrazné změně – měly dlouhodobé důsledky pro mnoho lidí.“²⁵⁹ Druhá teze zní: „Události, lidé, stejně jako různé vývojové trendy mají historický význam, pokud přispěly k osvětlení trvalých, nebo naopak nově se objevujících problémů či výzev, které měly vliv na život v minulosti nebo jej ovlivňují dodnes.“²⁶⁰ I tato teze by se na projekt dala vztáhnout. Ve faktografických textech, které sledují určité historické vývoje nebo procesy, lze najít aktualizační prvek. Ten ukazuje, jak se daná problematika vyvíjí do současnosti. Pokud tedy např. faktografický text hovoří o uzákonění rovného odměňování žen a mužů, přiložený graf zobrazuje poměr průměrné výše ženské mzdy k mužské. Tento graf pak přináší data také k současnosti.²⁶¹

Nyní edukační aktivity nahlédneme perspektivou druhého konceptu pramenů a jejich výpovědí. Stejně jako v Příbězích našich sousedů, tak i v Československu v paměti žen je pramenem, na kterém projekt stojí, oral history pramen. Již v popisu metodologie byla věnována pozornost způsobu zpracování a editace rozhovorů pro potřeby projektu. Podle Seixase je historie „...interpretací založenou na dedukcích z primárních pramenů...“²⁶² Zároveň také říká, že „kladení příhodných otázek může učinit z pramene doklad o minulosti. Projekt se záměrně soustředí na dějiny žen a každodennosti a nahrávky rozhovorů proto zkrátí tak, aby z něj témata každodennosti jasně vyplývala. K dedukcím z pramenů vybízejí také některá cvičení v edukačních materiálech. V jejich metodikách nacházíme např. sady

²⁵⁷ Paměť žen: Příběhy na časové ose [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z:

<https://www.pametzen.cz/casova-osa>

²⁵⁸ Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen, Praha: 12. 1. 2023.

²⁵⁹ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Paměť žen: Marie V. (*1931): „Měla jsem urozenost pro režim.“ [online]. [cit. 2023-07-26].

Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-marie>

²⁶² NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

otázek, jejichž odpovědi mají žáci v příběhu hledat. Příkladem může být metodika k příběhu Jarmily Š. Otázky míří jak na konkrétní události Jarmilina života, zároveň na společenské fenomény, které mají děti zodpovědět na základě příběhu, který slyšely.²⁶³ Pomoci najít odpovědi jim pak mohou také faktografické texty, grafy a fotografie přiložené k příběhu. Tím se dostávám k další Seixasově tezi, která ukazuje na nutnost ověřování výpovědi pramene o další primární a sekundární zdroje.²⁶⁴

Tím, že v projektu nedochází k osobnímu kontaktu s pamětníkem se také snižuje množství emoční zátěže, které jsou žáci vystaveni. Žáci slyší pouze nahrávku hlasu, nevidí pamětníci do tváře, nemusí se s ní setkat osobně. Nahrávka má pevnou podobu, proto je eliminována možnost nečekaných emočních reakcí pamětnice, na které by žáci nemuseli být schopni vhodně reagovat. Projekt tedy jistým způsobem nabízí větší a bezpečnější emoční odstup. Díky tomu pak pro žáky může být snazší používat kritické myšlení a výpověď analyzovat a případně problematizovat.

V pořadí třetí koncept trvání a změny, a především koncept trvání, hraje v projektu významnou roli. V porovnání s Příběhy našich sousedů a jejich orientací na politické dějiny je pro Paměť žen mnohem nosnějším fenoménem, se kterým častěji pracuje a který také s ohledem na témata každodennosti více reflektuje. Zajímavou součástí webu tvoří v tomto ohledu již výše zmiňovaná časová osa s milníky jak sociálních, tak politických dějin.²⁶⁵ K této ose si žáci mohou navolit příběhy jednotlivých žen, jejichž životní milníky se promítnou vedle těch politických a společenských. Osa tak může být zajímavým momentem pro porovnání toho, jak trvání a změnu mohly prožívat jednotlivé pamětnice a zda nutně významné politické milníky považované za body zlomu, byly také významnými milníky dotyčných žen, zda se překrývaly, zda je nějakým způsobem ovlivnily.

Koncept trvání podporují doprovodné faktografické texty, které se většinou soustředí na konkrétní společenský fenomén, jehož vývoj mapují. Jedná se např. o bytovou situaci za socialismu a její vývoj, témata týkající se pracovního života, nebo vývoje zaměřující se na

²⁶³ Paměť žen: Metodika pro vyučující - Jarmila Š. [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z:

<https://www.pametzen.cz/pribeh-jarmila>

²⁶⁴ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

²⁶⁵ Paměť žen: Příběhy na časové ose [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z:

<https://www.pametzen.cz/casova-osa>

rodinný život (otázka manželství, porodnosti apod.). Přestože projekt koncept trvání reflektuje opravdu silně, nelze v něm opomenout ani koncept změny, která je v něm v některých případech vetkaná jako proces pomalý a pozvolný. Jedná se např. o uzákonění rovného odměňování mužů a žen v roce 1945, což za významnou změnu považovat můžeme, pokračování textu ovšem implikuje, že šlo spíše o princip, který ale v důsledku nebyl nikdy dodržován a není ani dnes.²⁶⁶

Zajímavým způsobem reflektuje projekt tezi týkající se pokroku a úpadku. „Pokrok či úpadek jsou obecným hodnocením změn, které proběhly v určitém čase. Záleží na důsledcích těchto změn, neboť pokrok pro jedny může být úpadkem pro druhé.“²⁶⁷ Pro hlubší rozvinutí této teze je ale potřeba přesunout se rovnou k posledním dvěma konceptům, které s ní souvisí a které v tomto případě od sebe nelze oddělit – ke konceptu dobových perspektiv a etické dimenze (vynášení etických soudů nad minulostí).

Projekt je z mého úhlu pohledu možné „pochválit“ za to, jakým způsobem dokázal uchopit koncept multiperspektivy. Nabízí příběhy žen s rozdílným původem, úrovní vzdělání, povoláním, politickými pohledy, s jinou žitou zkušeností. Projekt obsahuje příběhy žen, které pracovaly na vedoucích pozicích, ve službách a v průmyslu, žen, které byly členkami strany, žen, které režim perzekvoval, ale také žen, které se vlastně v příběhu k politice nijak nevyjadřují a jejich postoje proto ani neznáme. Na příbězích lze také pozorovat generační posuny, vzhledem k tomu, že nejstarší pamětnice se narodila v roce 1922 a nejmladší v roce 1964. Projekt tak nabízí několik vrstev odlišných pohledů a zkušeností, které lze sledovat a porovnávat mezi sebou.

Metodiky a cvičení pak vedou žáky k reflexím vyprávění, navádí je k nahlédnutí perspektiv jednotlivých pamětnic, snaží se žáky vést k pochopení toho, proč dotyčné ženy vnímaly události tak, jak je vnímaly. Jedna ze Seixasových tezí v konceptu dobových perspektiv říká, že nahlédnout dobovou perspektivu historických aktérů znamená dedukovat, jak se dotyčný mohl cítit a přemýšlet.²⁶⁸ Na podobném principu fungují také některé úkoly v pracovních listech pro žáky. To lze demonstrovat na příkladu dvou cvičení. První z nich se

²⁶⁶ Paměť žen: Práce v éře socialismu [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/tema-prace-odmenovani>

²⁶⁷ NAJBERT, Jaroslav, HAVLÚJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

²⁶⁸ Tamtéž.

týká příběhu Hany Š., jejíž život byl poznamenán uvězněním manžela v 50. letech v rámci politického procesu se skupinou kolem nakladatelství Vyšehrad.²⁶⁹ Ve svém příběhu paní Hana mluví o uvěznění manžela a mimo jiné jejich společné komunikaci během tohoto období. Cílem jednoho z cvičení má být pochopení, jak věznění svých blízkých prožívali lidé na druhé straně, na svobodě. Úkolem dětí je po poslechu příslušné části příběhu napsat krátký vzkaz do vězení, jako to dělala paní Hana se svým manželem. Poté vyučující žákům vysvětlí, co znamená cenzura a stanoví několik témat, o kterých se nesmí mluvit. Žáci si poté vezmou jeden ze vzkazů a v roli cenzorů vzkaz proškrtají. Následně dochází ke společné reflexi celé aktivity, žáci mají porovnat, jak jejich vzkaz vypadal před a po zásahu cenzorů.²⁷⁰ Druhým příkladem je příběh Jarmily Š., která většinu svého života pracovala v továrně Buzuluk.²⁷¹ Z velmi chudého rodinného zázemí se vypracovala až na pozici členky celozávodního výboru KSČ. Byla aktivně činná i v dalších organizacích a ve svém příběhu vypráví o každodennosti v socialismu, o hmotném zabezpečení apod. Její příběh přináší zajímavé hodnocení listopadu 1989 a zklamáním z následného politického vývoje. V pracovním listu na tento fakt reaguje cvičení, které má nejprve formou dotazníku vést žáky k zamyšlení nad tím, z čeho toto zklamání pramenilo, jaký život paní Jarmila za socialismu vedla. Tyto úvahy mají žáci využít k zodpovězení otázky, proč někteří lidé vzpomínají na komunismus pozitivně a nostalgicky. K tomu, aby si žáci lépe uvědomili, proč bylo období komunismu pro některé lidi pozitivní pak slouží pokračování cvičení, ve kterém mají vytvořit reklamu na komunismus.²⁷²

Projekt tedy ve výběru pamětnic přináší zajímavý, multiperspektivní pohled na minulost, přesto ale ve svém základním nastavení přichází s velice konkrétní a specifickou perspektivou – genderovou perspektivou. Byť o sobě projekt netvrdí, že by byl reprezentativním pohledem na dějiny 2. poloviny 20. století, přesto je dobré zmínit fakt, že dějiny v projektu vyprávějí a svými vzpomínkami interpretují pouze ženy. Vysvětlení poskytuje projekt na svých webových stránkách. Výuka dějepisu prezentuje pouhé minimum žen, až se může zdát že ženy součástí historických procesů ani nebyly. Bez jejich pohledu ale na dějiny nenahlížíme uceleně. Příčinou tohoto vynechání žen z dějin jsou podle projektu převládající genderové stereotypy. Projekt se proto snaží představit příběhy žen, které nejsou

²⁶⁹ Paměť žen: Hana Š. (*1922): „Jak se žilo manželce politického vězně.“ [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-hana-s>

²⁷⁰ Paměť žen: Metodika pro vyučující - 2B (Manželka politického vězně) – Hana Š. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-hana-s> [cit. 2023-07-26].

²⁷¹ Paměť žen: Jarmila Š. (*1934): „Soustružnice z titulní strany Vlasty.“ [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-jarmila>

²⁷² Paměť žen: Metodika pro vyučující - 4 - Jarmila Š. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-jarmila> [cit. 2023-07-26].

pouhými pasivními přihlížejícími, nebo bezejmennými oběťmi, ale jsou aktivními tvůrkyněmi dějin.²⁷³ Tyto pohledy lze vidět již v prvních orálně-historických pracích Gender Studies. V předmluvě ke knize *Všechny naše včerejšky* je vyjadřuje Jiřina Šiklová, zakladatelka organizace.²⁷⁴

O specifičnosti ženských pamětic, mluví Jiřina Šiklová také v doslovu 2. dílu *Všech našich včerejšků*.²⁷⁵ Formuluje v něm obecnější závěry toho, jak ženy vzpomínají na politické dějiny jiným způsobem než muži. Nevzpomínají na ně pohledem přímých konotací k velkým dějinám, necitují usnesení KSČ, nebo nepopisují průběh studené války. Namísto toho je reflektují pohledem zdola, pohledem vlastního osobního života, který v té době vedly.²⁷⁶ Tento fenomén lze vidět i v projektových příbězích. Např. Hana D. ve svém vyprávění popisuje prožívání pražského jara a následné srpnové invaze. Politickým dějinám se nevyhýbá, mluví o nich, ale nevysvětluje příčiny invaze, nevykládá události jako dějepisnou přednášku. Reflektuje je na vlastním příběhu, mluví o tom, jak se tyto velké dějiny promítly v jejím životě. V období pražského jara byla zamilovaná a invaze s sebou přinesla strach o jejího přítele, budoucího manžela.²⁷⁷

Pokud bychom tedy ještě v závěru této kapitoly měli nahlédnout na to, jak projekt pracuje s hodnotovými soudy o minulosti, dobereme se k závěru, že v rámci pamětnických vyprávění projekt žádné soudy nevynáší. Ze cvičení a ani z metodik nevyznívá jakékoliv hodnocení žen a jejich příběhů, projekt nám neříká, která z nich je morálně lepší a která horší. Naopak vede žáky skrze cvičení a otázky ke zhodnocení historického kontextu a k pochopení názorů a postojů žen, k identifikaci, z čeho jejich pohledy vzešly. V tomto bodě se projekt zajímavým způsobem dotýká dějepisného kurikula. RVP ZV totiž ve vymezení vzdělávací oblasti uvádí následující: „Žáci jsou vedeni k poznání, že historie není jen uzavřenou minulostí ani shlukem faktů a definitivních závěrů, ale je kladením otázek, jimiž se

²⁷³ Paměť žen: Pro vyučující [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z:

<https://www.pametzen.cz/o-projektu>

²⁷⁴ FRÝDLOVÁ, Pavla, ed., *Všechny naše včerejšky: paměť žen*, Praha: Gender Studies Centre, 1998, s.7.

²⁷⁵ FRÝDLOVÁ, Pavla, ed., *Všechny naše včerejšky II: paměť žen*, Praha: Gender Studies Centre, 1998.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 215-218.

²⁷⁷ Paměť žen: Hana D. (*1942): „Na knihy se u nás stály fronty.“ [online]. [cit. 2023-07-28]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-hana-d>

současnost prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti.“²⁷⁸

V některých případech příběhy žen nabourávají tradiční vzorce vyprávění o určitých obdobích dějin. Jako příklad může sloužit příběh Marie V., která pocházela z chudých poměrů. Změna politického režimu jí nepřinesla perzekuci, naopak jí umožnila v rámci dělnických přípravek získat vzdělání a postupně se vypracovat až na pozici vedoucí velkostatku. Určitou dobu také zastávala post poradkyně ministra zemědělství. Její vlastní nespokojenost s nadřízenými jí nakonec přinesla výpověď z vedoucí pozice. Dvacet let pak pracovala jako čistička vajec.²⁷⁹

Hodnocení příběhů pamětnic projektu neobsahuje, naopak díky různorodým příběhům ukazuje na mnohotvárnost dějin. Zároveň ale v jistém slova smyslu nabourává tradiční vnímání a výklad dějin a tím pádem mění i pohled a soudy na dané období. Nástup komunistické strany k moci a její vládu v Československu v rámci příběhů nahlíží z různých úhlů pohledu, ať už jde o pohled manželky faráře, ženy politického vězně, vedoucí socialistického velkostatku nebo členky stranických podnikových orgánů. Ukazuje na období komunismu jako na období ženské emancipace, která zde probíhala a kterou režim často sám podporoval. Jedná se především o úpravu rodinného zákoníku, manžel už nemá jako jediný právo rozhodovat o rodině, jedná se také o větší zapojení žen do pracovního procesu, možnost využití výchovných institucí, jeslí a školek, které pro matky a celé rodiny mohly znamenat pomoc v každodenním a pracovním životě. Svým obsahem projekt přichází nejenom s alternativou dějin každodennosti k dějinám politickým, ale také s novou perspektivou, jak vnímat a hodnotit dějiny 2. poloviny 20. století, nejenom negativně jako období nesvobody a politického útlaku, ale také jako dějiny emancipace žen.

2.2.4 Shrnutí

Projekt Československo v paměti žen přichází s dobře vystavěným dějepisným a didaktickým konceptem. Různorodá a multiperspektivní pamětnická vyprávění spolu se srozumitelně vypracovanými faktografickými texty, fotografiemi a připravenými pracovními listy přináší kvalitní obsah a materiál, který lze používat jako doplněk ve školní výuce 2. poloviny 20. století. Úkoly a cvičení vedou žáky k osvojování historického myšlení,

²⁷⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> [cit. 2023-06-05]., s. 56.

²⁷⁹ Paměť žen: Marie V. (*1931): „Měla jsem urozenost pro režim.“ [online]. [cit. 2023-07-28]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-marie>

zohledňování historického kontextu, k pochopení různých historických perspektiv a k opatrnějšímu a poučenějšímu hodnocení dějinných událostí i aktérů.

Při využívání materiálů se ale nesmí zapomínat na specifickou genderovou perspektivu, kterou projekt zaujímá, kterou ale nijak nepopírá, nýbrž se k ní explicitně hlásí, a tak nemůže dojít k manipulaci. Je dobré si také uvědomovat, že projekt není vždy nezaujatý ve vztahu k současným, pro některé možná kontroverzním, tématům rezonující veřejnou debatou. Příkladem může být např. nadpis k faktografickému textu, který sleduje vývoj problematiky potratů, jejich povolení apod. Nadpis zní: Potraty a právo rozhodovat o vlastním těle.²⁸⁰ Zatímco pro jednu část společnosti je potrat právem na rozhodování o vlastním těle, pro jinou část společnosti je vraždou. Smyslem této teze rozhodně není rozebírat otázku potratů, ale spíše upozornit na to, že projekt zaujímá konkrétní pozici v tématu, které je v současnosti často diskutované, vzpomenout můžeme např. dění v Polsku. Přestože tedy projekt nepřichází s hodnocením dějinných akterek a jejich zkušeností, některé hodnotové pozice jasně zaujímá. Pozice, které jsou shodné s orientací celé organizace Gender Studies.

²⁸⁰ Paměť žen: Věra K. (*1956): „Houslistka samoživitelkou.“ [online]. [cit. 2023-07-28]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-vera-k>

2.3 Zlatý diktafon v didaktické perspektivě

Poslední z projektů, který bude v této práci analyzován, zastupuje studentská soutěž Zlatý diktafon. Vypisuje se každé dva roky ve třech kategoriích – základní, střední a vysoké školy.²⁸¹ Předchozí dvě analýzy začínaly představením metodologie a metodik, pokračovaly zohledněním RVP a končily rozborem projektu mřížkou šesti mentálních konceptů Petera Seixase. Vzhledem k charakteru posledního projektu, který funguje jako soutěž o nejlepší studentskou práci realizovanou metodou orální historie,²⁸² nebude možné postupovat stejně. K rámcovému vzdělávacímu plánu se projekt v kategoriích základních a středních škol sám nevztahuje, protože jak během našeho setkání řekl Jiří Hlaváček, předseda výkonného výboru COHA, cílem projektu není vzdělávat, ale pouze oceňovat vzniklé práce.²⁸³ Body, ve kterém by se tak soutěž mohla s RVP ZV nebo G protnout, by se hledaly těžko. Stejně tak je tomu se Seixasovými koncepty, které na Zlatý diktafon nejdou uplatnit. Dalším rozdílem oproti dvěma předchozím projektům je fakt, že soutěž nemíří pouze na základní, případně střední školy a gymnázia, ale zahrnuje také kategorii vysokých škol. I přes tyto značné rozdíly jsem se rozhodla soutěž do práce zařadit. Reprezentuje totiž specifický přístup k popularizaci orální historie a pro účely práce bude sloužit jako zajímavá referenční plocha vůči zbylým dvěma projektům. Ukáže na komplexnost edukačních a popularizačních aktivit na poli orální historie, které se v Česku odehrávají. V rámci Zlatého diktafonu se v analýze zaměřím především na proces vyhodnocování prací.

Předchozí projekty, Příběhy našich sousedů a Československo v paměti žen, byly obsáhlými projekty s velkým množstvím doprovodného materiálu, metodik, případně seznamů literatury, což u Zlatého diktafonu nenajdeme. Jediné informace, které lze o soutěži zjistit jsou na webových stránkách COHA a ty jsou ve své podstatě velice stručné. Krom obecných informací stran charakteru soutěže, zde můžeme najít požadavky na přijetí práce do soutěže. Přihlásit se může jak individuální, tak skupinová výzkumná práce, která v rámci svého tématu využije metodu orální historie.²⁸⁴ Díky takto stanoveným požadavkům se do soutěže nemusí hlásit pouze práce historické, ale jakékoliv odborné práce, které v rámci interdisciplinarity využily metodu oral history. Tyto „nehistorické“ výstupy se objevují i mezi oceněnými, lze se proto domnívat, že je jejich nehistorické téma nijak v soutěži

²⁸¹ Česká asociace orální historie: Studentská soutěž „Zlatý diktafon“ [online]. [cit. 2023-07-31].

Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Interview Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 17. 5. 2023.

²⁸⁴ Česká asociace orální historie: Studentská soutěž „Zlatý diktafon“ [online]. [cit. 2023-07-31].

Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>

neznevýhodňuje. Aby soutěž mohla být do soutěže přihlášena, nesmí být oceněna v rámci jiné soutěže. Práce také musí mít navrhovatele (pedagoga), který ji doporučí.²⁸⁵ Další podrobnější informace ohledně projektu mi poskytl pro potřeby této práce pan Jiří Hlaváček.²⁸⁶

Informace na webu se dále soustředí na kritéria a proces hodnocení, kterým se chci věnovat detailněji. Uvedená kritéria jsou celkový přínos, originalita tématu, formální a obsahová úroveň zpracování, práce s literaturou a prameny, metodika výzkumu a analýza a interpretace orálně – historických rozhovorů.²⁸⁷ Tato kritéria jsou shrnuta do tří hlavních okruhů – originality, formálního a obsahového zpracování. Za každou oblast může práce získat až dva body, dohromady tedy nejvýše šest.²⁸⁸ Studentské práce hodnotí individuálně členové výkonného výboru.²⁸⁹ Ti vypracují vlastní hodnocení prací, které zašlou předsedovi. O konečném pořadí soutěže se rozhoduje na setkání výkonného výboru, který výsledky projedná a hlasováním určí konečné pořadí. Pokud se v kategoriích neobjeví dostatečně kvalitní práce, nemusí se v ní udělovat ocenění.²⁹⁰

Celý proces hodnocení lze považovat za poněkud neprůhledný. Kritéria hodnocení jsou definována velice vágně, na práce se nevypracovávají oficiální posudky, studenti své práce neprezentují osobně. Celé hodnocení proto závisí na aktuálním složení výkonného výboru. Nabízí se zde srovnání s jinými historicky zaměřenými soutěžemi, jejichž hodnotící proces funguje srozumitelnějším a transparentnějším způsobem. Jako příklad takové soutěže jsem vybrala každoročně se konající Celostátní studentskou vědeckou konferenci historie, jejímž cílem je umožnit studentům historických oborů vyzkoušet si aktivní účast na konferenci a představit své práce.²⁹¹ V rámci statut lze nahlédnout také do procesu vyhodnocování soutěže. Soutěžní práce prochází posudkovým řízením, každá práce obdrží dva posudky. Autor práce ji navíc během konference osobně prezentuje, přičemž po této patnáctiminutové prezentaci následuje stejně dlouhá diskuse. Pořádající instituce je povinna vystavit na svých webových stránkách celou práci včetně obou posudků. O ocenění prací a určení jejich pořadí pak na

²⁸⁵ Česká asociace orální historie: Studentská soutěž „Zlatý diktafon“ [online]. [cit. 2023-07-31].

Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>

²⁸⁶ Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 7. 12. 2022.

²⁸⁷ Česká asociace orální historie: Studentská soutěž „Zlatý diktafon“ [online]. [cit. 2023-07-31].

Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>

²⁸⁸ Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 7. 12. 2022.

²⁸⁹ Česká asociace orální historie: Studentská soutěž „Zlatý diktafon“ [online]. [cit. 2023-07-31].

Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>

²⁹⁰ Interview s Jiřím HLAVÁČKEM, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 7. 12. 2022.

²⁹¹ Ostravská univerzita, Filozofická fakulta: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2023 [online]. [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: <https://ff.osu.cz/csvk-historie-2023/>

základě všech předložených materiálů, posudků a prezentace rozhoduje tajným hlasováním hodnotící komise složená z akademických pracovníků zúčastněných ústavů a kateder.²⁹²

Při rešerši této práce jsem poprosila o přístup k přihlášeným pracím. Poskytnuty mi byly pouze ty vítězné s odůvodněním, že nevitězné práce COHA nearchivuje. Vzhledem k poněkud vágně definovaným kritériím hodnocení a chybějícím posudkům tak bez nevitězných prací nelze poctivě zhodnotit, jak konkrétně tyto práce nad ostatními vynikaly, v čem byly kvalitněji zpracované. Zanalyzovat můžeme pouze počet oceněných prací a instituce, jejichž studentské práce jsou nejčastěji oceňovány. V kategorii základních škol se začaly práce oceňovat až od ročníku 2016-2017, byť se v této kategorii objevují již od ročníku 2012-2013.²⁹³ Pochází nejčastěji z gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech, dalšími školami jsou pak ZŠ Juventa Milovice, 22. ZŠ v Plzni, ZŠ Mendíků na Praze 4, nebo ZŠ Karla Čapka v Praze.²⁹⁴ Jejich témata se nejčastěji zaměřují na rodinnou či regionální historii, nechybí ale také aktuálnější, nehistorická témata. Jeden z oceněných příspěvků např. dokumentuje život v covidové době. Nejedná se nutně pouze o textové výstupy, ale najít zde můžeme také videa. V kategorii středních škol pochází všechny oceněné práce z gymnázií. Nejčastěji se jedná o Gymnázium J. V. Jirsíka v Českých Budějovicích, dále pak např. Gymnázium Dr. Josefa Pekaře v Mladé Boleslavi, J.K. Tyla v Hradci Králové, Třebíči... atd.

V kategorii pro vysoké školy pak pomyslnému žebříčku jasně vévodí Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. Ve všech sedmi ročnících soutěže bylo oceněno dohromady 25 vysokoškolských prací, přičemž 16 z nich jsou práce studentů FHS, vzniklé většinou pod vedením Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho. Tato převaha FHS v rámci vítězných prací může být důsledkem vícero faktorů. Jedním z nich bude podle mého názoru navazující magisterský obor Orální historie – soudobé dějiny, který byl a je s COHA personálně propojen.²⁹⁵ Propagace soutěže na FHS tak bude aktuálnější než na jiných vysokých školách a fakultách v republice. Dalšími univerzitami jsou pak např. Masarykova univerzita v Brně, nebo Česká zemědělská univerzita v Praze.

²⁹² Statuta celostátní studentské vědecké konference: Historie 2023. Dostupné z: https://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/160/2021/02/CSVK-HISTORIE-2021_statuta.pdf [cit. 2023-08-26].

²⁹³ Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 7. 12. 2022.

²⁹⁴ Česká asociace orální historie: Studentská soutěž „Zlatý diktafon“ [online]. [cit. 2023-07-31].

Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez>

²⁹⁵ Srov. COHA: Naši členové [online]. [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/nasi-clenove/> et Orální historie – soudobé dějiny: Lidé [online]. [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: <https://ohsd.fhs.cuni.cz/OHSD-15.html>

COHA sice nearchivuje neoceněné práce, k dispozici mi byl alespoň tabulkový přehled počtu přihlášených prací v jednotlivých kategoriích i ročnících. V kategorii základních škol bylo dohromady přihlášeno 48 prací. Můžeme zde ale pozorovat jasně vzestupný trend. Z pouhých tří prací v počátku vzrostl jejich počet v posledním ročníku již 18. V kategorii středních škol bylo za 14 let přihlášeno 30 prací, přičemž v každém ročníku jich je mezi 2-6. Nejvíce prací bylo přihlášeno v kategorii vysokých škol. Odevzdáno jich bylo 128. Jejich počet narůstá pomalu a postupně. Nejvíce prací v jednom ročníku bylo 22.²⁹⁶

2.3.1 Shrnutí analýzy

V první části této práce, v kapitole věnující se COHA jako organizaci, jsem naznačila, že rozsah práce organizace není, i přes ambiciózní cíle, příliš široký. A podobný závěr by se dal udělat také u soutěže Zlatý diktafon. Prací se nehlásí příliš velké množství, byť jejich počet pomalu narůstá. Zatímco Příběhy našich sousedů jsou známým a regionálně široce rozprostřeným projektem, popřípadě širší veřejnost zná alespoň organizaci Post Bellum, o Zlatý diktafon a COHA má povědomí spíše úžeji odborně zaměřená a profilovaná skupina lidí. Příčin může být několik. Na vině může být např. nedostatečná propagace projektu – žáci a studenti se nehlásí do soutěže, protože o ní neví. Dalším důvodem pro kategorie středních a základních škol může být odborné zaměření soutěže, které žáky spíše odradí, protože nabydou dojmu, že kvalitního výzkumu a výstupu nejsou schopni, že takováto práce je pouze pro skupinu nadaných žáků.

Dalším zajímavým momentem soutěže je proces vyhodnocování prací. Především ve vysokoškolské kategorii chybí veřejně vypracované posudky, žáci a studenti práce neprezentují, neobhajují. Proces vyhodnocování tak do velké míry stojí na premise historika – odborníka, který má právo rozhodovat o tom, co je a není kvalitní či správné.

²⁹⁶ Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 7. 12. 2022.

3 Sebereflexe projektů

Co si projekty myslí o sobě samých? To byla otázka, která uvozovala mé přemýšlení o poslední části této práce. Abych získala více informací, které neobsahují ani oficiální materiály a příručky, rozhodla jsem se osobně potkat s vedoucími jednotlivých projektů. Během prezentace konceptu této práce v rámci bakalářského semináře pak přišel impuls, který mě přiměl setkat se s vedoucími projektů znovu. Tentokrát ale oficiálněji, s připraveným dotazníkem a nahrávacím zařízením. Přepisy rozhovorů jsou přiloženy v příloze práce. S Veronikou Stehlíkovou z Post Bellum proběhl rozhovor v kavárně na pražských Vinohradech 25. května 2023. S Johanou Jonákovou z Gender Studies jsem se potkala v knihovně Jiřiny Šiklové, která je součástí pražského sídla organizace 16. května 2023. Rozhovor s Jiřím Hlaváčkem z COHA jsem nahrávala v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, kde se nachází i kanceláře COHA, taktéž v Praze 17. května 2023. Dotazníky pro tyto rozhovory vznikaly na základě seznámení se s materiály projektů. Jejich obsah pak vymezil témata, která reflektují jak obecnou povahu projektů, tak jejich specifická místa. Proto se dotazníky skládaly ze dvou sad otázek. První z nich byla identická pro všechny tři projekty, druhá už se pro každý z nich lišila. Celé dotazníky budou dostupné v příloze této práce. Cílem bylo, aby otázky refletovaly odlišnost a specifičnost projektů. Nahrané rozhovory jsem přepsala do textové podoby a odeslala k autorizaci.

3.1 Příběhy našich sousedů

Hned na začátku didaktické analýzy bylo upozorněno na vzdělávací cíle Příběhů našich sousedů. Těch se během rozhovoru dotkla také Veronika Stehlíková: *„My samozřejmě chceme přispět k historickému povědomí, aby se děti lépe orientovaly v moderních soudobých dějinách. Obecně, aby měly nějakou první zkušenost s orální historií (...) Ale kromě toho, to je takový základ, proč po tom jdou i učitelé dějepisu, proč je projekt lákavý pro školy je, že víme, že ten projekt přispívá k rozvíjení mediální gramotnosti, což je jeden z našich velkých cílů. Protože děti nějakým způsobem pracují s natočeným materiálem, zpracovávají ho, vypráví ho. A zároveň je tam velký přínos, což se vlastně ukázalo potom z evaluací učitelů a ukazuje se, že to skoro to dává na frak historickým znalostem, velký rozvoj soft skills. To znamená, že děti se zlepšují ve spolupráci v týmu, zlepšují se v time managementu, obecně se objevuje, že to bývá jejich první dlouhodobý úkol, který se snaží nějakým způsobem dokončit a zažít radost z toho, že něco dokončili. Vystupují na veřejnosti, často poprvé, obecně se učí formulovat, ať už v textu nebo naživo do rozhlasu, nebo do videa, svoje myšlenky. Tohle je hodně důležitý. Pak ještě zjišťujeme, že se zlepšují výrazně vztahy mezi učiteli a žáky a zlepšuje se klima ve třídě,*

což původně cílem projektu nebylo a jsme strašně rádi, že se tohle děje.“²⁹⁷ V projektu tak dochází k reflexi toho, že historické dovednosti a znalosti ustupují do pozadí dovedností technických a sociálních.

S tím souvisí problém výkladu historického kontextu, který na základě předchozí analýzy vnímám jako didakticky slabé místo celého projektu. Výuka historického kontextu leží zcela na pedagogovi, úroveň znalostí a pochopení se proto bude lišit tým od týmu. Za nedostatek je považován také projektem, který se ho ale pokoušel v minulosti řešit. „*Pilotně jsme zkusili spustit možnost udělat online call s historikem, který by dopředu dostal téma, o kterém vypráví pamětník, aby se na něj nějakým způsobem připravil, trošičku shrnul, obzvlášť u regionálních věcí, tu situaci, odpověděl dětem na otázky apod. Nabízeli jsme to ve třech projektech, to znamená přibližně 30 týmům a vlastně se nikdo neozval, takže pilotáž jsme ve školním roce odvolali s tím, že zájem zřejmě není. A to ještě bylo částečně v Covidu, kdy online cally byly vlastně hrozně jednoduché. Chápu, že teď třeba donutit děti, aby si sedly odpoledne k počítači je složitější. Tehdy ty online věci běžely dobře, takže si myslím, že potřebujeme najít cestu, kde zdůrazníme, že je to důležité a která bude zároveň pro žáky a učitele přístupná. Mám pocit, že to v případě online callu brali jako spíše povinnost navíc než jako pomoc.*“²⁹⁸

Další část didaktické analýzy byla zaměřena na práci s metodou oral history. I tohoto tématu se rozhovor dotkl. Zajímavým momentem pro mě bylo, že v odpovědích Veronika Stehlíková několikrát zmínila, že termín orální historie v projektu skoro ani nepoužívají. Metoda je velice zjednodušená, často proto říkají, že žáci jdou natočit pamětníka.²⁹⁹ Orální historie je ale pro výuku dějepisu přínosem ať už díky mezigeneračnímu setkávání, které zprostředkovává, nebo díky oživení, osobnímu příběhu a emocím, které přináší do jinak tradičně faktograficky zaměřené výuky dějepisu.³⁰⁰

V rozhovoru jsem se ptala také na to, jaký pamětník je pro projekt nejvhodnější. Veronika Stehlíková předem avizovala, že její odpověď bude čistě subjektivní, protože názory na tuto otázku se v rámci týmu liší.³⁰¹ Tato poznámka tak může být dokladem toho, že oddělení vzdělávání v Post Bellum a velice pravděpodobně i celá organizace není názorově homogenní skupinou, byť tak navenek svou prezentací může působit. Ideálním pamětníkem

²⁹⁷ Interview s Veronikou Stehlíkovou, vedoucí projektu Příběhy našich sousedů, Praha: 25. 5. 2023.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ Tamtéž.

podle Veroniky Stehlíkové je tak buď rodinný příslušník žáků nebo pamětník, jehož příběh je spjat s politickými dějinami. Takové příběhy se totiž dají snáze propojit s výukou dějepisu a dětem se lépe zpracovávají. „...vzhledem k tomu, že děti tedy zpracovávají nějaký výstup, tak čím víc je tam těchhle „tvrdých“ dat a nějakých hrdinských příběhů apod., tím líp se jim to zpracovává, je to pro ně vlastně jednodušší k uchopení. Dějiny každodennosti jsou vlastně pro patnáctileté žáky poměrně složitá disciplína, protože se v tom těžko orientuje a těžko se to interpretuje.“ Zpracovávání příběhů rodinných příslušníků jsem se věnovala již v didaktické analýze a upozornila na to, v čem tkví rizika jejich zapojení ve školní výuce. Druhý typ pamětníka pak zapadá do metodik a příruček projektu. Zajímavý je odkaz na dějiny každodennosti, které jsou podle Veroniky Stehlíkové pro žáky 9. tříd komplikované. Nabízí se zde porovnání s projektem Československo v paměti žen. Ten je určen stejné věkové kategorii a na dějinách každodennosti stojí. V této spojitosti je relevantní odpověď na otázku, co je považováno za kvalitní výstup v projektu. „Co mně osobně přijde skvělé je, když děti zvládnou najít méně tradiční téma ve vyprávění pamětníka, to znamená, že spousta reportáží se týká srpna 68, to jsou ty klasické, tak když se jim podaří najít něco méně tradičního. Když jsou schopné to za pomoci učitele nebo koordinátora interpretovat a zasadit do kontextu a ideálně sami ještě nějakým způsobem okomentovat, proč vlastně zrovna tohle zpracovávají...“³⁰² Otázkou však je, co je tím méně tradičním tématem a zda jím nemůžou být právě dějiny každodennosti.

Posledním tématem, které bych chtěla v rámci použití metody oral history zmínit se týká odpovědi na otázku: Jaký pozitivní moment/zkušenost z praxe projektu vám utkvěla? Veronika Stehlíková zmínila situaci, která se odehrála během rozboru již nahraného vyprávění. Pamětnice v něm vyprávěla o konci 2. světové války a odchodu wehrmachtu, během kterého se s rodinou schovávala na venkově nedaleko Prahy. Zbytky wehrmachtu během ústupu zavraždili několik vesničanů, které se následně zbytek vesnice snažil identifikovat. „Během toho workshopu, se vždycky ptám, abychom našli to, co děti ve vyprávění zaujalo, kde oni sami cítili emoce, jestli se u něčeho smáli, nebo u čeho jim bylo smutno. Protože v tu chvíli je tu situaci, která je vyprávěná natolik barvitě, možné použít do toho výstupu. A jedna z těch holek právě odpověděla: „No, tak jak tam byly ty mrtví.“ A to je vlastně nedostatečné, tak jsem v tom začala rýpat a říkala, no a co k tomu chcete říci? Dovedete si to představit, co se vlastně stalo, jak se asi cítila, když teda viděla ty mrtvé, nebo

³⁰² Interview s Veronikou Stehlíkovou, vedoucí projektu Příběhy našich sousedů, Praha: 25. 5. 2023.

některé z nich znala? A já jsem v tu chvíli už asi měla nějaký historický odstup, protože mi to přišlo jako zajímavá situace, chtěla jsem ji vytěžít a vlastně jsem zapomněla, že to byly ještě malé holky, to byly sedmačky, prostě třináctileté holky. A jedna z nich, já jenom na ně tak koukám, měla úplně zalitý očička. Tak se ptám: stalo se něco? A ona odpověděla: "Vždyť je to hrozný, že ty lidi umřeli, to je hrozný, že to viděla." a hrozně se rozplakala. Vlastně to ale pro mě byl strašně zásadní moment, že i děti, u kterých to nevypadá, jsou vlastně schopné se do toho takhle strašně silně vcítit. Prostě jsem měla pocit, že to vlastně v tu chvíli dává smysl, protože to tak sedlo. Byť teda fakt pozitivní v tom důsledku, ale v tu chvíli to bylo šokující. Koukala jsem, vůbec jsem nevěděla, co s ní mám dělat, protože tam najednou brečela nalíčená třináctiletá holka. Nějak jsme to pak samozřejmě ošetřili." Jedna ze Seixasových tezí se sice otázce nahlédnutí dobové perspektivy historických aktérů věnuje,³⁰³ otázkou ale zůstává, zda v předložené situaci nedošlo k tak silnému vcítění, které žákyni spíše traumatizovalo a ochromilo, než aby ji vedlo k hlubšímu porozumění minulosti.³⁰⁴

Na otázku ohledně pozitivního momentu z praxe projektu navazovala otázka na negativní moment. Kromě nedůvěry některých pedagogů vůči vlastním žákům zmiňuje Veronika Stehlíková především chování zástupců samospráv na závěrečných prezentacích. „My si žijeme v takové bublince, že je to vlastně hrozně hezké, děti dělají hodnotné věci a něco se dozvídají a baví je to. A v některých případech pak být konfrontován s tím, že některým samosprávám je vlastně úplně jedno, co se v projektu dělo, ale potřebují fotku s logem, tak to je smutný.“³⁰⁵

V rozhovoru je také na několika místech reflektováno propojení projektu s Post Bellum. Nejvíce propojení vyniká v oblasti propagace projektu, kterou sice zajišťují dva vývojáři, ale které do velké míry pomáhá pověst Post Bellum. „Zjistili jsme, že ten projekt už má velmi dobré jméno, což nás samotné vlastně překvapilo, že už jsou školy, které ten projekt znají a chtějí se do něj zapojit, protože je to takový ten dobrý, známý projekt a mnohem snáze se díky tomu oslovují nové školy. Už opravdu existuje reputace toho projektu. Zároveň nám

³⁰³ NAJBERT, Jaroslav, HAVLŮJOVÁ, Hana, *Proměna cílů historického vzdělávání v čase nových médií*, in: NAJBERT, Jaroslav, ed., *Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz* [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/kapitola/ucebnice-a-historicke-vzdelavani-pro-21-stoleti/promena-cilu-historickeho-vzdelavani-v-case-novych-medii/96>

³⁰⁴ Srov. HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 27-30.

³⁰⁵ Interview s Veronikou Stehlíkovou, vedoucí projektu Příběhy našich sousedů, Praha: 25. 5. 2023.

*velmi pomáhá dobré jméno Post Bellum, obvykle na to učitelé dobře slyší.*³⁰⁶ Tato odpověď svědčí o významné pozici, kterou si Post Bellum dokázalo vybudovat ve veřejném prostoru. A o tom, že tuto pozici upevňuje a dále svou práci i v rámci edukací efektivně propaguje, svědčí práce s žákovskými výstupy. Několikrát do roka je epizoda Příběhů 20. století poskládaná pouze ze žákovských prací, v každém čísle magazínu Reportér je příběh pamětníka, který zpracovaly děti, spolupráce funguje také se stanicí ČT Děčko. Vzdělávací oddělení zpracovává žákovské výstupy do metodických sešitů, které dále ve své práci využívá.³⁰⁷ Příběhy našich sousedů jsou také spojeny s Pamětí národa. *„Děti objevují fakt výborné příběhy. Tak bud' si je dopředu vytipovává naše dokumentaristické oddělení a mnoho těch pamětníků se profesionálně přetáčí v eye direct, na kameru ve studiích, případně pokud ti lidé odmítnou, což občas dělají, nechtějí tuto velkou medializaci, tak se zpracovává alespoň ta dětská nahrávka. Tudíž na Paměti národa jsou opravdu stovky nahrávek. Stovky těch textů vychází reálně z příběhů dětí.*³⁰⁸

Jaká je vize projektu do budoucna? *„Dostat projekt na všechny školy.“* Tuto odpověď ale následovala další, již střízlivější vize, která si klade za cíl adekvátní podporu koordinátorů projektu, jejichž funkce je pro chod projektu klíčová. *„Myslím, že bychom se měli hodně zaměřit na spolupráci s koordinátory a víc pracovat na personální HR stránce. Pracují, to know how a pověst Post Bellum roznáší desítky strašně skvělých lidí, o kterých si myslím, že někdy jsou v tom trochu sami, protože jich je hodně a, jako u každého projektu, rozvoj běží tak překotně, že ne vždycky stihneme doběhnout. Takže si myslím, že bychom možná potřebovali trošku stabilnější tým, větší support.*³⁰⁹

Rozhovor poukázal na některá témata, která již byla vyzdvihnuta v didaktické analýze. Je si vědom nedostatků, která má např. ve výuce historického kontextu. Zajímavá byla také reflexe práce s metodou oral history, kterou projekt orální historií vlastně ani nazývat nechce. Zároveň si uvědomuje své postavení na poli edukačních historických projektů, které je díky Post Bellum a jeho pověsti významné. Projekt umí pracovat s propagací, svou činnost a výstupy se snaží propojovat s dalšími projekty, a tak rozšiřuje svůj dosah.

³⁰⁶ Interview s Veronikou Stehlíkovou, vedoucí projektu Příběhy našich sousedů, Praha: 25. 5. 2023.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ Tamtéž.

3.2 Československo v paměti žen

Rozhovor s Johanou Jonákovou začal otázkami na vzdělávací cíle projektu a celkovou motivaci organizace vytvořit edukační projekt. Všeobecným cílem projektu je „...získat různé perspektivy nebo náhledy na to, jak pracovat, nebo jak vyprávět příběh Československa let 1945–1989.“³¹⁰ Tato snaha o alternativu k tradičním výkladům dějin byla zmíněna již v didaktické analýze. Lehce jsem se v ní dotkla také toho, jak projekt svým zaměřením na dějiny žen a formulovanými postoji vůči některým společenským tématům zapadá do názorového rámce Gender Studies. Tento názor vyjádřila také Johana Jonáková. „...jedna část témat v Gender Studies jde do vzdělávání, do odbourávání genderových stereotypů nebo narušování všeobecných stereotypních představ o ženách a mužích. To znamená, že Československo v paměti žen do toho vlastně úplně přesně zapadá, protože je to jedno z těch našich témat.“³¹¹

Cíl představit dějiny každodennosti projekt pravděpodobně dokáže splnit. Zpětná vazba od pedagogů zapojených do pilotáže projektu, může sloužit jako důkaz fungování projektu v praxi. Za pozitivní ho považuje také Johana Jonáková, která ho použila jako příklad kladné zkušenosti. „Měli jsme zpětnou vazbu od jedné vyučující, že si třeba vůbec neuměly představit tu běžnou realitu, včetně třeba, nevím, menstruačních pomůcek, jak vlastně vypadaly. Ty holky byly vlastně dost zděšené, co se používalo vlastně v nedávné době. To není nějaký středověk, to je generace jejich babiček nebo u některých i matek. Takže ta vazba na každodennost, že si ty děti nebo mladí dospělí uvědomili: aha, tak takhle to jako bylo. Takový aha moment možná pro ně.“³¹²

Z didaktické analýzy projektu také vyplývala snaha přinést do výuky multiperspektivu a kultivovat cesty, kterými žáci tvoří etické soudy o minulosti. Otázky a cvičení v metodikách a pracovních listech mají žáky vést k empatii, k porozumění kontextu, který měly vliv na postoje jednotlivých narátorek. Pokud ale diskusi pedagog nepovede citlivě, nemusí nutně tato cvičení svůj didaktický cíl splnit. Příkladem takového okamžiku může být situace, kterou Johana Jonáková popisuje v odpovědi na otázku, jaký negativní moment z praxe projektu jí

³¹⁰ Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen, Praha: 16.5.2023.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Tamtéž.

utkvěl. „...měli (jsme) příběh jedné paní, Marie V., který jsme opravdu dělali na začátku, takže ho znám hrozně do detailu. Byl to totiž takový náš pilotní příběh. Tu paní, je narozená ve 30. letech a pochází z hrozně chudých poměrů, v padesátých letech ji režim vytáhnul a umožnil jí studium a ona i vystudovala vysokou školu a začala dělat manažerskou pozici v zemědělství, to znamená příklad opravdu té úspěšné emancipace. Na druhou stranu byl její osobní život poznamenaný tím, že se její druhý syn narodil a byl hluchý. Nebo on, když se narodil, tak nebyl, ale proběhla tam nějaká nemoc, kvůli které on potom ohluchnul jako malé miminko. A ona stála před rozhodnutím, co s ním. A rozhodla se ho dát, nebo ta rodina se rozhodla využít služeb Holečkova ústavu tady v Praze. Je to škola a internát pro neslyšící. Ten chlapeček tady měl babičku, která s ním udržovala kontakt, ale on tady byl na intru a vlastně byl malé dítě. A když děti ten příběh slyšely, tak tu paní velmi odsoudily. Odsoudily ji za to, že se mu nevěnovala, že z jejich pohledu upřednostnila kariéru a nevěnovala se tomu dítěti. A vlastně řekly něco v tom duchu, že by s ní nechtěly kamarádit, nebo že by nechtěly, aby ji znaly, měly ji za kamarádku. Já to vnímám samozřejmě jako dost důležitý element té vyučující, která tam v tuhle chvíli možná mohla zasáhnout, nebo nějakým způsobem klást otázky. Aby i z nějakého metodologického a výukového pohledu se proti té paní, která prostě mluví zcela otevřeně, tak aby se proti ní a příběhu neobrátil nějaký hate, i když třeba ta paní už není na naživu.“³¹³ Zajímavé je, že se kritika žáků vůči pamětnici nevymezila proti její politické příslušnosti,³¹⁴ ale proti jejímu „selhání“ v roli matky.

To, že projekt má konkrétně formulované didakticky metodologické cíle, které se snažil během koncipování projektu zohledňovat, dokládá také následující část rozhovoru. „...bylo strašně důležité se pořád vztahovat, a možná to byly i nějaké limity, k tomu, kdo je tím publikem. Že to jsou základní školy, že i jazyk, který člověk volí, musí být takový, aby to to dítě pochopilo. Tím nechci vůbec z deváťáků, 14/15letých mladých lidí dělat hloupé lidi, to vůbec ne. Ale je potřeba znát ten kontext, co vlastně oni vědí. Jinak bychom určitě pracovali s gymplem, s nějakým výběrovým seminářem lidí, kteří se o to zajímají. Ale my jsme vlastně potřebovali uzpůsobit tu naši výukovou platformu i pro děti, které se o dějepis vůbec

³¹³ Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen, Praha: 16.5.2023.

³¹⁴ Srov. Paměť žen: Marie V. (*1931): „Měla jsem urozenost pro režim.“ [online]. [cit. 2023-08-01]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-marie>

nezajímají. Právě proto ta kombinace audia s obrázky, plus ještě třeba titulky, aby si to děti mohly třeba přečíst. Hodně jsme třeba řešili texty, aby nebyly složité, aby to nebyly akademické texty, aby to bylo opravdu formou odrážek, aby to bylo rychle k přečtení i třeba pro kantory, kteří samozřejmě ten kontext mají, ale když se připravují. Pro ty bychom to i rádi směřovali a nabízeli jako formu nějakého suplování, když jdete do dějepisu nebo do češtiny. Nemusíte dětem pouštět nějaký random film, ale pustit jim třeba tohle a pracovat. Můžete si stáhnout texty, můžete je rozstříhat a říct: pojďme to teda dát dohromady. A vlastně máte hezkou hodinu, 45 minut. Můžete se na to opravdu kouknout den předtím, nemusíte si nic složitěho chystat. Máte to na jedné stránce.“³¹⁵

Za své limity projekt považuje především limity technické. Ty se v určitém slova smyslu projeví už během přípravy projektu. Některé nahrávky, především starší, které by se tematicky do projektu hodily, nešly kvůli nedostatečné kvalitě zvuku použít. Technické limity ale mohou omezit jeho fungování také ve školní hodině. Nedostatečné zvukové vybavení některých tříd totiž snižuje srozumitelnost audionahrávek, které jsou pro projekt zásadní.³¹⁶ Projekt si je také vědom limitů obsahových a časových. „projekt je doplňkový, není všeobjímající a jsme si velmi reálně vědomi toho, kolik zbývá vyučujícím na základních školách pro období Československa 1945-1989 času. Takže vnímáme, že je to doplněk pro studium nebo pro výuku. (...) Na druhou stranu to pro nás byla výzva, že jsme se pak nezaměřovali pouze jenom na dějepis, ale že tu práci je možné využít i v češtině nebo třeba v základech společenských věd, nebo člověk a jeho svět.“³¹⁷

Význam orální historie pro výuku dějepisu pak Johana Jonáková vidí ve zprostředkování mezigeneračního setkání, které ale probíhá s určitými pravidly. „Je to skvělý způsob, jak umožnit dětem, aby se šly zeptat a aby mluvily se svými prarodiči, rodiči, příbuznými, babičkami, tetičkami a je to skvělá možnost, jak si to skrze nějakou metodu zkusit. Myslím, že je úplně něco jiného, když si jdete popovídat s babičkou nebo s dědou a řeknete: tak mi povídej o svém mládí, v okamžiku, kdy si to nahráváte a kdy to má nějaká pravidla, kdy já se ptám a ty odpovídáš a odpovídáš mi jenom na to, na co já se ptám, neodbočuješ. A pak

³¹⁵ Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen, Praha: 16.5.2023.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

*si to musím přepsat. Myslím si, že každý mladý člověk nad tím jinak přemýšlí, když to jednak slyšíte, když vám to ten druhý říká, pak to musíte přepsat, pak s tím třeba ještě pracujete nějak ve škole. Takže pro mě je to vlastně i způsob nějaké mezigenerační solidarity, naučit se naslouchat druhým.*³¹⁸

Posledním tématem, kterému bych se chtěla v rámci této reflexe věnovat a které během rozhovoru několikrát zaznělo, je propojení se vzdělávacím oddělením Ústavu pro studium totalitních režimů. *„Co nám opravdu hodně pomohlo, byl tým, který na Ústavu pro studium totalitních režimů, ÚSTRU, dělal HistoryLab. To znamená, oddělení vzdělávání dělalo aplikaci HistoryLab a právě jejich zkušenosti, protože v době, kdy my jsme začínali, už HistoryLab fungoval, a kdo nám opravdu velmi pomohl, byl Kamil Činátl, který si s námi párkrát sednul a vedl nás tím didaktickým i metodologickým pohledem. Kdo je tedy cílový uživatel, uživatelka a pro koho to je? Je to pro obyčejné učitele, kteří si nechtějí nic hledat, nebo pro ty hodně zapálené? Takže to si pamatuji, že byl velký, velký posun. A vlastně i další kolegové pana Činátla z toho oddělení, se kterými jsme měli konzultace nebo debaty, to bylo velmi nosné.*³¹⁹ Se vzdělávacím oddělením ÚSTRU měla být také propojena propagace projektu, která ale v současnosti není kvůli personálním změnám možná. *„Ta původní představa byla, že budeme úzce spolupracovat s oddělením vzdělávání ÚSTRU, jenže ten je teď v rozkladu a bůhví, jestli ještě nějaké oddělení vzdělávání v tuhle chvíli je. Takže tam já jsem byla i v kontaktu s panem Čeněkem Pýchou, kdy jsme se domlouvali, že bychom mohli nějakým způsobem spolupracovat v rámci Dějepisu + a třeba s nimi i vyjet a vlastně navázat na ty jejich znalosti a kontakty, trošku s nimi spolupracovat. Což se vlastně hezky prolínalo, protože team Gender Studies komentoval učebnici soudobých dějin pro devátou třídu, takže ta genderová linie procházela ještě jiným způsobem než přes tento vzdělávací projekt, což vlastně moc nevím, jak to tam budete moct použít... Představa byla dobrá, chtěli jsme mít třeba i workshop na letní škole, který už jsme měli minule v rámci letní školy, který byl skvělý a myslím si, že to bylo pěkné, a i nám to hodně dalo. Tak teď je takový bod 0 trošku. Nebo ne bod 0, to určitě ne, ale jsme trošičku paralyzováni jiným subjektem nebo kontextem.*³²⁰

³¹⁸ Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen, Praha: 16.5.2023.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ Tamtéž.

Z rozhovoru tedy vyplívá, že projekt si je vědom jak svých silných, tak slabých stránek. Z příkladů, které se staly během pilotáže lze pozorovat, že projekt opravdu do výuky přináší dějiny každodennosti, které mohou být pro žáky nové. Zároveň i přes své nastavení a připravená cvičení nemusí všechny cíle naplňovat, pokud učitel žáky hodinou dostatečně neprovede a nepovede citlivou a vyváženou diskusi. Pořád se ale jednalo pouze o jednotlivé příklady. Hodnotit dopad projektu prozatím obsáhle nejde, protože dokončen byl teprve v minulém roce.³²¹ V současné době projekt pracuje na nové marketingové strategii, která měla být původně navázána na spolupráci s oddělením vzdělávání ÚSTRU. *„výzva je, jak to k těm kantorům dostat. Jsme si vědomi, a proto jsme chtěli pracovat s ÚSTRem, že těch materiálů je hodně, jsou roztráštěné, tak aby ti kantoři věděli, kde to najít a aby se z toho nezbláznili.“*³²²

³²¹ Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-08-01]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>.

³²² Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen, Praha: 16.5.2023.

3.3 Zlatý diktafon

Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, studentská soutěž Zlatý diktafon sice není projektem jako takovým, přesto představuje způsob, kterým lze popularizovat metodu orální historie. Jak řekl během rozhovoru Jiří Hlaváček: „...nemáme (to) primárně postavené jako projekt, máme soutěž, kde samozřejmě záleží na tom, odkud se ty studenti, studentky hlásí. Takže spíše je cílem ocenit výstup než nějak školit v metodě orální historie.“³²³ Je pochopitelné, že cílem studentské soutěže není v první řadě edukace. Tématu vzdělávání ale byl v rozhovoru věnován prostor. „Jako COHA to sice máme nějakým způsobem zakotvené ve stanovách, ale naším cílem je spíš být takové to klasické stavovské profesní sdružení, to znamená dohlížet na to, aby se ta metoda dělala správně, nastavovat nějaké standardy. Ale na vzdělávání je tady vlastně jednak Centrum orální historie, a potom na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy samostatný navazující magisterský obor. Takže COHA je spíš takový prostor pro setkávání, sdílení zkušeností a předávání poznatků z výzkumu. Vedle toho organizujeme konference a workshopy. Ale pořád ještě jsme daleko od toho původního cíle dělat skutečně edukační workshop. Samozřejmě přednášíme orální historii, kde se dá, ať už za asociací, ústav nebo školu, ale nemyslím si, že úplně primárně. (...) nemáme workshopy nebo školení týkající se orální historie. Měli jsme ambici začít je dělat pro pedagogy, ale nakonec jsme došli k tomu, že na to nemáme personální kapacity. Ale je tady řada dalších organizací, která se tomu věnuje.“³²⁴ Zdá se tedy, že COHA má ke vzdělávání poměrně ambivalentní vztah. Na jedné straně je vzdělávání součástí jejich cílů, na druhé straně ale není prioritou a organizace se do něj nechce příliš pouštět. Má za to, že edukační aktivity suplují jiné organizace.

Dalším tématem, které rozhovorem rezonovalo byla propagace projektu. Tezi týkající se nedostatečné propagace, kterou jsem vznesla v rámci didaktické analýzy, potvrdil během rozhovoru pan Hlaváček, pode nějž je slabou stránku projektu. „Určitě bychom mohli investovat nějakým způsobem víc do propagace, protože počty přihlášených prací, jak jste asi viděla, nejsou nijak závratná (...) Nepatříme mezi větší organizace, které mají vyšší členské příspěvky nebo další finanční možnosti, takže jsme neuvažovali o tom, že bychom si platili třeba reklamu na sociálních sítích. Snažíme se vždycky rozeslat informace na MŠMT a samozřejmě na vybrané školy, které se do projektu pravidelně zapojují a potom všude, kde to

³²³ Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 17. 5. 2023.

³²⁴ Tamtéž.

*lze zveřejňovat. Ale nemáme placenou reklamu, což si myslím, že ovlivňuje dosah výzvy a ve výsledku i počty přihlášených prací.*³²⁵

Negativní moment z praxe, který Jiří Hlaváček uvedl, je pak s nízkým počtem přihlášených prací spjat. *„Někdy je těch prací skutečně málo a někdy nejsou ani tak dobré, aby vůbec stály za přihlášení. Vždycky nás samozřejmě mrzí, když nějaká kategorie není vůbec vypsaná nebo se v ní neudělí ocenění, což už se nám několikrát stalo. Buď se nesešlo těch prací tolik, anebo se udělila čestná ocenění za to, že někdo projevil snahu, ale nešlo o nějaký excelentní výstup.*“³²⁶

Kritéria pro hodnocení prací jsem již popisovala v předchozí kapitole. Stejně je popsal také pan Hlaváček, rozhovor tedy v tomto ohledu nepřinesl detailnější informace. Zdůraznil ale, že důležitým parametrem pro hodnocení je dodržení metodologie výzkumu.³²⁷ S tímto bodem souvisí také pozitivní moment z praxe projektu, který Jiří Hlaváček v odpovědi uvedl. Za tento obrat je považováno posouvání soutěžních prací do interpretační roviny. Žáci a studenti už pouze nevytváří pramen, ale začali s pořízeným materiálem pracovat dál. *„To když se začalo objevovat, což bylo až někdy ve druhém, třetím ročníku, tak jsme si říkali, že je to na dobré cestě, kdy se začíná česká orální historie srovnávat s tím zahraničním trendem, kdy to není jen o tom vytvořit nějaký pramen, zachytit nějaká svědectví, ale že je tu snaha s tím nějak pracovat dál.*“³²⁸

Jedna z otázek mířila na to, zda a jakým způsobem se koncept projektu proměnil od začátku svého fungování. *„Určitě jsme to postupně dost vylepšili oproti začátku, kdy to mělo spíš takovou symbolickou roli. Postupně začala klesat snaha o finanční ohodnocení, které se pořád upozadňuje. Naopak, usilujeme o to, aby to bylo spíše prestižní ocenění, což zpočátku tím, že COHA byla nově založená organizace úplně možné nebylo. Ted' už přece jen máme za sebou víc než 15 let. To je jedna věc. Druhá věc je, že se to i zprofesionalizovalo. Ceny se vyhlašovaly vždycky na Valném shromáždění, během covidu to bylo tady v ústavu. Snažíme se vždy, aby ocenění předávaly autority v oboru. Změnil se i název. Původně to byla v uvozovkách „jen“ soutěž o nejlepší cenu realizovanou metodou orální historie, ted' je to Zlatý diktafon. To znamená, že jsme se nějak posunuli i v tom, jak tu soutěž prezentovat. Máme nové diplomy, nové desky, je to všechno takové slavnostnější, než to bývalo, takže určitě už to má,*

³²⁵ Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 17. 5. 2023.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ Tamtéž.

*po vojensku bychom řekli, štábní kulturu.*³²⁹ COHA se tedy snaží o to, aby ocenění, které uděluje bylo prestižní. Známkou narůstající prestiže má pak být upozadění významu finanční odměny. Zajímavým je ale zároveň moment, ve kterém Jiří Hlaváček mluví o vizi projektu do budoucna. „...samozřejmě bychom si přáli, aby prací bylo co nejvíce, aby se nám podařilo získat grantové prostředky třeba za to studenty více ocenit, což by je mohlo motivovat, a rozjet i to případné vzdělávání.“³³⁰ Otázka finanční odměny v projektu tak v tomto kontextu působí jako protimluv. Studenty by totiž ideálně měla motivovat prestiž ocenění, ne finanční odměna.

Pokud bychom tedy měli rozhovor shrnout, krystalizuje z něj několik témat. Prvním z nich bude nedostatečná propagace projektu. Z tohoto důvodu projekt není příliš známý a rozšířený, přihlášených prací není mnoho. Viditelná je také snaha COHA mít ze Zlatého diktafonu prestižní ocenění. Otázkou je, zda se to daří a zda to vylepšení vnější podoby projektu (nové desky, název soutěže...apod.) dokáže. Opakujícím se tématem v rozhovoru byla také velikost a schopnost organizace. Ta nemá velkou členskou základnu, členové jsou profesně vytížení a aktivity asociace jsou tak pro ně jakousi nadstavbou v jejich činnosti. Operovat nemůže organizace ani s velkým rozpočtem. Tyto faktory tím pádem omezují funkčnost a schopnost organizace, která nedisponuje kapacitou na rozšíření své činnosti, protože jí chybí lidské i finanční zdroje.³³¹ Může se tak zdát, že si organizace a projekt v některých výpovědích protirečí, a nejde zde pouze o otázku finanční odměny. Na jedné straně projekt tvrdí, že by bylo skvělé, kdyby se do soutěže přihlásilo co nejvíce prací, zároveň ale mluví o tom, že vyhodnocovat tyto výstupy je časově náročné, což ve spojitosti s předchozím tvrzení o omezené kapacitě organizace působí protichůdným dojmem. COHA je ale, alespoň podle Jiřího Hlaváčka, s momentální podobou projektu přesto spokojená. „...za nás je teď soutěž funkčním modelem, který je momentálně v podobě, v jaké jsme chtěli, aby byl. Ale samozřejmě, pokud po nás přijde další výkonný výbor, tak to může celé překopat a vymyslet třeba nové kategorie nebo nová kritéria hodnocení. Ale to, že jsme soutěž dokázali dostat do podoby, že pokrývá všechny stupně vzdělávání, považuji za úspěch.“³³²

³²⁹ Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 17. 5. 2023.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Tamtéž.

³³² Tamtéž.

4 Závěr

Otázka politiky paměti, jak vzpomínat, jak se vyrovnávat s minulostí je stále živá, především ve spojitosti s dějinami 2. poloviny 20. století a 40 lety komunistické vlády. Jak uvádí Hana Havlůjová a Jaroslav Najbert ve své studii *Hledání nového konsensu: Učíme dějepis ve veřejném zájmu?*,³³³ jedná se především o otázku, či paměť má ve společnosti dostat prostor. A zatímco se tyto debaty vedou ve veřejném prostoru na teoretické úrovni, pedagogové se s ní ve školní praxi setkávají na úrovni praktické.³³⁴ Proto na ni ve svém fungování naráží také edukační projekty analyzované v této práci, které od veřejného dění a svých „mateřských“ organizací nejsou odděleny. Tři vybrané vzdělávací projekty na poli orální historie v České republice byly analyzovány ve třech hlavních okruzích. První část práce se věnovala organizacím, které projekty organizují, druhá nahlédla projekty optikou moderní didaktiky dějepisu a třetí se soustředila na sebereflexi projektů.

Analýza Příběhů našich sousedů organizace Post Bellum poukázala na několik zajímavých míst. Nejdříve je potřeba upozornit na to, jak projekt zapadá do celkového kontextu Post Bellum. Narativ, tradičně antikomunistický, který Post Bellum předkládá a který se pak odráží ve výběru pamětníků, nebo spíše v jejich zařazování do hodnotících „škatulek“ hrdinů a antihrdinů,³³⁵ lze pozorovat i v Příbězích našich sousedů. Způsob, kterým Post Bellum prezentuje dějiny je v demokratické společnosti legitimní, stejně jako je legitimní vynášet hodnotící soudy o minulosti. Problém ale podle mého názoru nastává ve chvíli, kdy se tyto zaujaté postoje veřejně nepřiznají a prezentují se jako objektivní výklad dějin, k čemuž podle mého názoru u Post Bella dochází.

Projekt není s organizací propojen pouze ideově, ale také prakticky. Ve třetí části práce Veronika Stehlíková upozornila na propojení Příběhů našich sousedů a jeho výstupů s další činností Post Bellum, např. rozhlasovým pořadem Příběhy 20. století nebo archivem Paměť Národa. Podobnosti se dají najít také v geografickém záběru projektu, který je rozprostřen napříč celou Českou republikou, stejně jako aktivity Post Bellum.

³³³ HAVLŮJOVÁ, Hana a Najbert JAROSLAV, *Hledání nového konsensu: Učíme dějepis ve veřejném zájmu?*, in: *Historie - Otázky - Problémy*. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018, roč. 10, č.1.

³³⁴ Tamtéž, s. 19-22.

³³⁵ ŠTRÁFELDOVÁ, Milena, *Společenství paměti národa shromažďuje autentická svědectví k české historii 20. století* [online]. 14. 9. 2006 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/spolecenstvi-pameti-naroda-shromazduje-autenticka-svedectvi-k-ceske-historii-20-8615790>

Didaktická analýza založená na rozboru veřejné prezentace projektu a jeho oficiálních materiálů pak poukázala na nekonfliktní nastavení projektu, které nedává mnoho prostoru pro multiperspektivu. S tím souvisí jak částečné omezení výběru pamětníků, tak použití metody oral history, především nedostatečně kritické zpracování nahraných příběhů. Nabízí sice hodnotově ukotvené soudy a legitimizační rámce pro vnímání daného dějinného období, ale činí tak na úkor zplošťování minulosti a vytváření její zkrácené verze. Kvůli tomuto nekonfliktnímu nastavení ale projekt ztrácí značný didaktický potenciál.

Z rozhovoru s Veronikou Stehlíkovou vyplývá, že některých slabých míst si je projekt vědom. Jedná se např. o nedostatečné dodání historického kontextu, které je závislé na učiteli. Zároveň ale poukazuje na silné stránky projektu. Důraz byl kladen především na aktivní zapojení žáků do výuky a technické dovednosti a soft skills, které projekt žákům předává. Mezi silné stránky patří také síť regionálních koordinátorů, kteří v průběhu projektu přinášejí podporu jak žákům, tak pedagogům.

Je potřeba mít na paměti, že průběh a obsah projektu se bude lišit v závislosti na práci a přístupu jednotlivých pedagogů a regionálních koordinátorů. Sama Veronika Stehlíková v rozhovoru poukázala na to, že tým Post Bellum není homogenní skupina, že v jeho rámci pracují odlišně smýšlející lidé.

Také u v pořadí druhého analyzovaného projektu najdeme propojení s organizací, která ho pořádá, a to i přesto, že Gender Studies nejsou primárně historicky zaměřenou organizací. Jedná se zde tak především o reflexi dějin z pohledu žen a výběr témat z dějin každodennosti. Ty korelují s hlavními tématy, kterým se Gender Studies věnují. Patří sem např. sladování pracovního a osobního života, sexualita, nebo odbourávání genderových stereotypů obecně. Můžeme tedy vidět, že i Československo v paměti žen prezentuje specifický, ideově zabarvený, pohled na dějiny. Vůči některým tématům se hodnotově vymezuje. Rozdílem od Post Bellum, jehož ideová pozice je nepřiznaná, ale je, že tyto postoje Gender Studies veřejně zastávají. Nemůže proto dojít k manipulaci. V didaktické analýze jsem upozorňovala např. na prezentaci tématu potratů. Stanovisko vůči této problematice na svých webových stránkách Gender Studies jasně uvádí.³³⁶

Z pohledu moderní didaktiky dějepisu projekt kvalitně rozvíjí historické myšlení žáků hned na několika úrovních. Jedná se především o multiperspektivní náhled na dějiny a

³³⁶ Gender Studies: Prohlášení Gender Studies [online]. [cit. 2023-08-08]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

poučené vynášení historických soudů. Inovativní je také téma dějin každodennosti, které obvykle není součástí výuky dějepisu na základních, případně středních školách. Metoda oral history je v projektu přítomná v rámci 10 příběhů žen, ale také jako návod a metodologie, jak podobné rozhovory mohou vést sami žáci. Projekt ale na rozhovorech vedených žáky nestojí.

Studentská soutěž Zlatý diktafon, kterou vypisuje Česká asociace orální historie, zastupovala v této práci specifický způsob popularizace metody oral history, který se od dvou předchozích projektů odlišuje. COHA ve svých hlavních cílech formuluje své poslání chránit metodu oral history před nevědeckým používáním a zasazuje se za dodržování jejich metodických a etických pravidel. Tento důraz na užití vhodné metodologie a na dostatečnou akademickou úroveň odráží také Zlatý diktafon. Správné použití metody je totiž jedním z kritérií pro hodnocení odevzdaných prací. Kritéria pro hodnocení jsou ale velice vágně definovaná a celý hodnotící proces je poměrně neprůhledný. COHA je nevelkou organizací a s tím korespondují také rozměry soutěže. Prací se nehlásí mnoho, stejně jako o ní mnoho škol vůbec neví.

Během psaní této práce jasně vyvstávalo určité propojení české oral history scény a jednotlivých aktérů, kteří se vůči sobě navzájem vymezují, nebo se propojují. Důležité je na tomto místě zmínit např. to, že členem České asociace orální historie je také organizace Gender Studies. Naopak vztah mezi Post Bellum a COHA tak harmonický není. Ve svých stanovách COHA vysvětluje důvod svého vzniku. Jednou z motivací byla „nebezpečství, která výzkum na počátku 21. století ohrožují: politicky nekorektní a aktivistické přístupy ve prospěch „viditelných“ či „vítězných mocenských skupin“³³⁷ Z této poznámky lze implicitně vyvodit narážku právě na Post Bellum, kterému COHA během minulých sporů, které již v současnosti nejsou příliš živé, vyčítala nedostatečnou odbornost a politickou nekorektnost. Výtky, které COHA vůči Post Bellum měla, jistě nebyly neopodstatněné. V porovnání činnosti obou organizací, jejich dosahu, postavení ve veřejném prostoru a v médiích je ale jasně vidět, že Post Bellum tuto debatu určitým způsobem „vyhrálo“. Je nutné podotknout, že COHA jistě přichází s kvalitními akademickými výstupy, cílem této teze není diskreditovat odbornou úroveň její činnosti, nedokáže ale svou prací ve veřejném prostoru konkurovat právě oněm „aktivistickým“ a „politicky nekorektním“ přístupům, vůči kterým se tak vehementně vymezuje.

³³⁷ COHA: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/>

Seznam použitých zdrojů

Primární prameny

Rozhovory

Interview s Veronikou Stehlíkovou, vedoucí projektu Příběhy našich sousedů. Praha: 22. 11. 2022

Interview s Veronikou Stehlíkovou, vedoucí projektu Příběhy našich sousedů, Praha: 25. 5. 2023.

Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen. Praha: 12. 1. 2023.

Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen, Praha: 16.5.2023.

Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou České asociace orální historie. Praha: 7. 12. 2022.

Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 17. 5. 2023.

Další prameny

Etický kodex České asociace orální historie. Dostupné z: http://www.coha.cz/wp-content/uploads/2019/10/Etický_kodex-COHA_2019.pdf [cit. 2023-07-05].

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> [cit. 2023-06-05].

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/> [cit. 2023-07-05].

Metodika Jak vyprávět příběh. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/Jak-vypr%C3%A1v%C4%9Bt-p%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh-45-min.-metodika.pdf> [cit. 2023-07-15].

Metodologie Paměť žen. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu> [cit. 2023-07-25].

Paměť žen: Metodika orální historie pro vyučující. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pro-vyucujici> [cit. 2023-07-25].

Paměť žen: Metodika pro vyučující - 2B (Manželka politického vězně) – Hana Š.
Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-hana-s> [cit. 2023-07-26].

Paměť žen: Metodika pro vyučující - 4 - Jarmila Š. Dostupné z:
<https://www.pametzen.cz/pribeh-jarmila> [cit. 2023-07-26].

Statuta celostátní studentské vědecké konference: Historie 2023. Dostupné z:
https://ucd.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/160/2021/02/CSVK-HISTORIE-2021_statuta.pdf [cit. 2023-08-26].

Gender Studies, o.p.s.: Výroční zpráva 2021. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/vyrocnishtml> [cit. 2023-04-03].

BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ. Příběhy našich sousedů - metodika pro pedagogy [online]. 2. aktualizované vydání, Post Bellum, 2017 [cit. 2023-07-22]. Dostupné z: https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/pns_metod_2017_web.pdf

BENEŠOVÁ, Magdaléna a Anežka NAVRÁTILOVÁ, Příběhy našich sousedů – Metodika pro pedagogy, 5. vydání, Praha: Post Bellum, 2021.

BENEŠOVÁ, Magdaléna, HNILIČKOVÁ, Hana a Vendula MÜLLEROVÁ, Příběhy našich sousedů – Metodika pro koordinátory, Praha: Post Bellum, 2022.

Internetové prameny

Příběhy našich sousedů: Pro školy [online]. [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/pro-skoly/>

Příběhy našich sousedů: O projektu [online]. [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/o-projektu/>

O nás: Lidé [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz/o-nas/lide>

Post Bellum [online]. 2023 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz>

Paměť národa: Statistiky [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.pametnaroda.cz/cs>

Paměť národa: Příběhy 20. století [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.pametnaroda.cz/cs/pribehy-20-stoleti>

Video natáčení: Eye direct [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/video-nataceni-eye-direct>

Paměť národa: O projektu [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>

Post Bellum: Cyklus příběhy 20. století [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/cyklus-pribehy-20-stoleti/>

Český rozhlas plus: O pořadu Příběhy 20. století [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://plus.rozhlas.cz/pribehy-20-stoleti-6504756/o-poradu>

Post Bellum: Ceny Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/akce/ceny-pameti-naroda/>

Post Bellum: Centrum pomoci Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/centrum-pomoci/>

Paměť národa pomáhá: Jak pomáháme [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://pomoc.pametnaroda.cz/jak-pomahame/>

Běh pro paměť národa: Proč běžet [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.behpropametnaroda.cz/proc-bezet/>

Post Bellum: Kino příběhy 20. století [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/kino-pribehy-20-stoleti/>

Post Bellum: Divadlo Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/divadlo-pameti-naroda/>

Post Bellum: Publikace [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/publikace/>

Post Bellum: Den Válečných veteránů [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/akce/den-valecnych-veteranu/>

Institut Paměti národa: O projektu [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://institut.pametnaroda.cz/o-projektu/>

Paměť národa školám: Workshopy [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://skoly.pametnaroda.cz/workshopy/>

Paměť národa školám: Kinopříběhy [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://skoly.pametnaroda.cz/kinopribehy/>

Vyprávěj příběhy [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://vypravej.pametnaroda.cz/>

Post Bellum: Letní škola pro učitele [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/letni-skola-pro-ucitele/>

My jsme to nevzdali: O projektu [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.myjsmetonevzdali.cz/o-projektu/>

Paměť národa školám: Místní síť škol Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://skoly.pametnaroda.cz/sit-skol-pameti-naroda/mistni-sit-skol-pameti-naroda/>

Mapiotic: Školy Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.mapiotic.com/skoly-pametinaroda?zoom=11&lng=12.846965789794922&lat=50.24149634180071>

Gymnázium Paměti národa [online]. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://gymnazium.pametnaroda.cz/>

Darujme: Gymnázium Paměti národa - škola, kde se nelže [online]. [cit. 2023-04-11].

Dostupné z: <https://www.darujme.cz/projekt/1204386>

ČTK. V září otevře soukromé Gymnázium Paměti Národa. Do expertní rady zasednou kněz

Halík či historik Sokol. [online]. 8.2.2021 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

https://www.lidovky.cz/domov/v-zari-otevire-soukrome-gymnazium-pameti-naroda-do-expertni-rady-zasedne-knez-halik-ci-historik-sokol.A210208_145752_ln_domov_ele

Gymnázium Paměti národa otevírá. Zaměří se na dějepis, výchovu k demokracii, mediální výchovu a jazyky [online]. 8.2.2021 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z:

<https://www.postbellum.cz/2021/02/gymnazium-pameti-naroda-otevira-zameri-se-na-dejepis-vychovu-k-demokracii-medialni-vychovu-a-jazyky/>

ŠTRÁFELDOVÁ, Milena, Společenství paměti národa shromažďuje autentická svědectví k české historii 20. století [online]. 14. 9. 2006 [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/spolecenstvi-pameti-naroda-shromazduje-autenticka-svedectvi-k-ceske-historii-20-8615790>

Paměť žen: O projektu [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/o-projektu>

Paměť žen: Příběhy života 10 žen [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribehy-zen>

Paměť žen: Jak pracovat s webem [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pro-vyucujici>

Gender Studies: Kdo jsme [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

Gender Studies: Prohlášení Gender Studies [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

Gender Studies: Historie Gender Studies, o.p.s. [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

Genderová studia: Historie oboru [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://gender.fhs.cuni.cz/KGS-4.html#4>

Paměť žen: Více o projektu [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp>

Knihovna Jiřiny Šiklové: Rejstříky: témata [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://genderstudies.tritius.cz/index/-2/L>

Gender Studies: Blíže k rovnosti - realizace genderových auditů u zaměstnavatelů v Praze [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: [https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd\[2828\]=x-2828-2502418](https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd[2828]=x-2828-2502418)

Gender Studies: Blíže k rovnosti - realizace genderových auditů u zaměstnavatelů v regionech [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: [https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd\[2828\]=x-2828-2501676](https://genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd[2828]=x-2828-2501676)

Gender Studies: Aktivity, Pro veřejnost [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://genderstudies.cz/aktivity/#verejnost>

Gender Studies: Výzkum [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://genderstudies.cz/cz/publikace/vyzkum>

Gender Studies: Právní Expertízy [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://genderstudies.cz/cz/publikace/pravni-expertizy>

Rovné příležitosti v souvislostech: O časopisu [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://zpravodaj.genderstudies.cz/cz/o-casopisu>

Heinrich Böll Stiftung: Pavla Frýdlová [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://cz.boell.org/cs/person/pavla-frydlova-0>

Firma roku: rovné příležitosti: Firma roku [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

[https://rovneprilezitosti.ecn.cz/cz/rocnik?als\[ROK\]=2023&als\[PHL\]=2749](https://rovneprilezitosti.ecn.cz/cz/rocnik?als[ROK]=2023&als[PHL]=2749)

Gender Studies: Aktivity [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://genderstudies.cz/aktivity/>

Právní poradna Gender Studies [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://rovneprilezitosti.cz/>

Fórum 50%: Úterky s Gender [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z:

<https://padesatprocent.cz/cz/uterky-s-gender>

Girls Day [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <https://girlsday.cz/>

Paměť žen: Metodologie [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z:

<http://www.womensmemory.net/cesky/metoda.asp>

Paměť žen: Pomocný raster otevřených otázek [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z:

<http://www.womensmemory.net/cesky/inc/raster.asp>

Paměť žen: Dosavadní výsledky [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z:

<http://www.womensmemory.net/cesky/vysledky.asp>

Paměť žen: Hana Š. (*1922): „Jak se žilo manželce politického vězně.“ [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-hana-s>

Paměť žen: Jarmila Š. (*1934): „Soustružnice z titulní strany Vlasty.“ [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-jarmila>

Paměť žen: Hana D. (*1942): „Na knihy se u nás stály fronty.“ [online]. [cit. 2023-07-28]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-hana-d>

Paměť žen: Věra K. (*1956): „Houslistka samoživitelkou.“ [online]. [cit. 2023-07-28]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-vera-k>

Paměť žen: Marie V. (*1931): „Měla jsem urozenost pro režim.“ [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.pametzen.cz/pribeh-marie>

COHA: Studentská soutěž "Zlatý diktafon [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>

COHA: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/o-nas/>

International Oral History Association: Past Councils [online]. [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: <https://www.ioha.org/about/past-council/>

COHA: Agenda [online]. 7.2.2023 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/agenda/>

COHA: Individuální členství [online]. 11.4.2023 [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/nasi-clenove/>

COHA: Připojte se k nám [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/nasi-clenove/clenstvi/>

Středisko orální historie: Časopis MEMO [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.sohi.maweb.eu/casopis-memo/>

Středisko orální historie: O nás [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.sohi.maweb.eu/>

COHA: Workshop na hradě Sovinci [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné z: <http://www.coha.cz/aktivity/workshop/>

Ostravská univerzita, Filozofická fakulta: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2023 [online]. [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: <https://ff.osu.cz/csvk-historie-2023/>

Orální historie - soudobé dějiny: Lidé [online]. [cit. 2023-07-31]. Dostupné z: <https://ohsd.fhs.cuni.cz/OHSD-15.html>

Diskuse k článku ÚSTR: Učebnice soudobých dějin obsahuje chyby. Autoři nesouhlasí [online]. [cit. 2023-08-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/diskuze/veda-skoly-ustr-ucebnice-soudobych-dejin-obsahuje-chyby-autori-nesouhlasí-40438185>

Sekundární literatura

BARTON, Keith a McCULLY, Alan, Výuka kontroverzních témat, in: PINKAS, Jaroslav, ed. Třetí odboj v didaktické perspektivě: dějiny v diskuzi. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020.

ČINÁTL, Kamil, Naše české minulosti, aneb, Jak vzpomínáme, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

ČINÁTL, Kamil, Hana HAVLŮJOVÁ, Karina HOŘENÍ, Andrea PRŮCHOVÁ, Čeněk PÝCHA, Vojtěch RIPKA a Terezie VÁVROVÁ, NAJBERT, Jaroslav, ed., Promýšlet dějepis v 21. století: Digitální aplikace pro práci s prameny historylab.cz [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017 [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://metodika.historylab.cz/>.

ERCIKAN, Kadriye a Peter SEIXAS, New Directions in Assessing Historical Thinking, New York: Routledge, 2015.

FRÝDLOVÁ, Pavla, ed., Všechny naše včerejšky: paměť žen, Praha: Gender Studies Centre, 1998.

FRÝDLOVÁ, Pavla, ed. Všechny naše včerejšky II: Paměť žen, Praha: Nadace Gender studies, 1998.

HALBWACHS, Maurice, NAMER, Gérard a Marie JAISSON, ed., Kolektivní paměť, Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

HAVLŮJOVÁ, Hana a Najbert JAROSLAV, Hledání nového konsensu: Učíme dějepis ve veřejném zájmu?, in: Historie - Otázky - Problémy. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018, roč. 10, č. 1, s. 15-31.

HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT, Paměť a projektové vyučování v dějepise, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014.

NAJBERT, Jaroslav, Rodinná paměť ve výuce tzv. normalizace: Velké a malé příběhy moderních dějin, in: Memo: časopis pro orální historii, 2011, roč. 1, č. 2, s. 98–120.

NOVÁKOVÁ, Klára, Český podcasting veřejnoprávních médií jako fenomén dnešní doby [online]. 2021 [cit. 2023-04-11]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, fakulta sociálních věd. Vedoucí práce PhDr. ThMgr. Mgr. Karol Lovaš, Ph.D., Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/126788/130302170.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

PINKAS, Jaroslav, Hodnoty a hodnocení v dějepise, in: Historie – Otázky – Problémy, Etika historikova / historického soudu, 2017, roč. 9, č. 2, s. 57–71.

PORTELLI, Alessandro, Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy: forma a význam v orální historii, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020.

SEIXAS, Peter a Tom MORTON, The Big Six Historical Thinking Concepts, Toronto: Nelson, 2012.

SEIXAS, Peter, Theorizing historical consciousness, Toronto: University of Toronto Press, 2004.

VANĚK, Miroslav, Orální historie ve výzkumu soudobých dějin, Praha: Centrum orální historie ÚSD, 2004.

VANĚK, Miroslav, Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění, Vydání druhé, rozšířené, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019.

Almanach Státního reálného gymnázia, Koleje Jiřího z Poděbrad a Gymnázia Jiřího z Poděbrad, Poděbrady: Gymnázium Jiřího z Poděbrad, 1996.

Seznam příloh

Interview s Veronikou Stehlíkovou, vedoucí projektu Příběhy našich sousedů, Praha: 25. 5. 2023.

Interview s Johanou Jonákovou, vedoucí projektu Československo v paměti žen, Praha: 16.5.2023.

Interview s Jiřím Hlaváčkem, předsedou výkonného výboru COHA, Praha: 17. 5. 2023.